Ynglende fugle på Bispebjerg Kirkegård og Vestre Kirkegård 2020

– Med anbefalinger til fuglevenlig drift

Rapport til Københavns Kommune fra Tidal Consult

Udført af Tidal Consult
v/ Lars Maltha Rasmussen
Strandvejen 87A
2100 København Ø
CVR NR: 37390054
UAS-registreringsnummer. B-201
Tlf.: +45 2155 6111
Mail: larsmaltha2156@gmail.com
Homepage: www.larsmaltha.dk

November 2020

Datablad

Titel:	Ynglende fugle på Bispebjerg og Vestre Kirkegård 2020
Bedes citeret:	Rasmussen, Lars Maltha 2020. Ynglende fugle på Bispebjerg Kirkegård og Vestre Kirkegård 2020. – Med anbefalinger til fuglevenlig drift. Rapport fra Tidal Consult til Københavns Kommune, Teknik- og Miljøforvaltningen.
Antal sider:	128
Forfatter:	Lars Maltha Rasmussen, Tidal Consult
Udgivet:	August 2020
Rekvirent:	Københavns Kommune, Teknik- og Miljøforvaltningen.
Fotos og layout:	Lars Maltha Rasmussen
Forsiden:	Dronefoto af den centrale del af Vestre Kirkegård. 8. maj 2020.

Indhold

Indledning 4
Sammenfatning 5
Undersøgelsens metoder og omfang 6
- Metoder 6
- Omfang 6

Vejret 9
Resultater af registreringen af ynglefugle 10
- Grågås 16
- Gråand 17
- Blishøne 19
- Ringdue 21
- Spurvehøg 25
- Gærdesmutte 28
- Jernspurv 31
- Rødhals 34
- Munk 36
- Solsort 38
- Sangdrossel 40
- Sjagger 42
- **Gærdesanger** 46
- Løvsanger 47
- Gransanger 50
- Skovsanger 52
- Tornsanger 53
- Fuglekonge 53
- Rødstjert 56
- Stor flagspætte 58
- Spætmejse 63
- Broget Fluesnapper. 65
- Grå Fluesnapper 66
- Musvit 67

- Blåmejse 71
- Sortmejse 74
- Korttået træløber 76
- Bogfinke 80
- Grønirisk 81
- Kernebider 83
- Stillits 84
- Dompap 85
- Gråkrage 86
- Husskade 91
- Allike 95
- Skovskade 96

Anbefalinger til fuglevenlig drift 98

- Gamle træer og døde træer 99
- Redetræer 107
- Buske og naturlig tilgroning 113
- Opsætning af fuglekasser 114
- Vand 120
- Prædatorer 122
- Lokal kompostering. 125
- Plæner 127

Litteratur 130

Indledning

Københavns Kommune, Teknik- og Miljøforvaltningen har ønsket en så komplet oversigt som muligt over antallet af ynglende fugle, konkrete ynglepladser/steder og en registrering af yngleadfærd på de to store kirkegårde Bispebjerg Kirkegård og Vestre Kirkegård, samt en beskrivelse af fuglenes generelle brug af kirkegårdene som raste- og fourageringsområder, og især om arter af ugler eller rovfugle yngler i områderne.

De fuglearter, der overvejende yngler på kirkegårdene, er normalt tilknyttet habitater som skov og krat. Gennem det seneste århundrede, er stadig flere fuglearter, der tidligere udelukkende ynglede i naturlige habitater som skov og krat, blevet almindelige ynglefugle i bymiljøerne. De er karakteriserede ved at være generalister, og de er generelt vidt udbredte. Tilpasningen til mennesket og bymiljøet, er sket i takt med at bymiljøer dækker stadigt større arealer. De arter, der tilpasser sig bymiljøet, har også i større eller mindre grad ændret deres adfærd. Mange er i højere grad blevet standfugle frem for trækfugle. Og generelt er de blevet mindre sky, da de ikke efterstræbes af mennesker i samme omfang som tidligere, hvilket betyder øgede muligheder for naturoplevelser i byerne. Nogle arter viser også andre tilpasninger til bymiljøet som ændret sangaktivitet og ynglefænologi. F.eks. starter solsorte deres sang mange uger tidligere om foråret i de kunstigt oplyste bymiljøer, ligesom tidspunktet på dagen kan blive forskudt. Støj i omgivelserne påvirker også fuglenes sangaktivitet og kan virke negativt på deres bestandstæthed.

En af årsagerne til urbaniseringen af fuglene er, at der er store føderessourcer i bymiljøerne, og at prædation og dødeligheden er mindre end i mere naturlige habitater. Pga. den strukturelle mangfoldighed kan bestandstætheden af de ynglende fugle ofte være meget større i bymiljøer end i de naturlige habitater. Dette gør sig i høj grad også gældende på de to undersøgte kirkegårde.

De to store københavnske kirkegårde, Vestre Kirkegård og Bispebjerg Kirkegård (herefter blot Vestre og Bispebjerg), blev anlagt uden for bymæssig bebyggelse, på tidligere dyrkede arealer. Kirkegårdene blev anlagt for 120-150 år siden, og med den aldrene beplantning af træer og buske fremtræder de nu som en blanding af parker med elementer af haver og enkelte elementer af skov. Der er en skarp grænse til omgivelserne, der langt overvejende udgøres af mere eller mindre tætbebyggede bymiljøer, bortset fra den nordlige del af Bispebjerg Kirkegård, der grænser op til Utterslev Mose, på den anden side af en knapt så trafikeret vej.

De biologiske værdier som kirkegårdene har i dag, skyldes ikke at man tidligere har haft særligt fokus på denne del af kirkegårdenes funktion. Det har været mange andre hensyn, der har været i forgrunden, som plads til begravelser, kulturhistoriske forpligtelser, landskabelige overvejelser og i nyere tid også rekreative hensyn. Når kirkegårdene i dag har en stigende biologisk betydning, skyldes det at nogle træer og buske har fået lov til at blive store og gamle, at fugle og dyrelivet har tilpasset sig til at leve nær mennesker, men også at de bymæssige omgivelser har en så forholdsvis ringe biologisk værdi. De store biologiske værdier betyder også, at kirkegårdenes rekreative værdier øges, da de giver bybefolkningen gode muligheder for mangeartede naturoplevelser til dagligt hvor de bor.

Sammenfatning

Målet med denne rapport er at beskrive sammensætningen af de ynglefugle, som er blevet registreret på de to kirkegårde ved optællinger i foråret 2020, samt deres forekomst i forhold til de fysiske forhold. Der er foretaget en registrering af tætheden af ynglefuglene, som sammenlignes med de overordnede landskabelige zoner, som er vist i udviklingsplanerne for de to kirkegårde (Københavns Kommune 2015 a & b). Desuden beskrives de forskellige ynglefuglearters typiske redeplaceringer, og de konkrete redeplaceringer, der er blevet registreret. Denne beskrivelse kan forhåbentlig være grundlag for, at forvaltningen af kirkegårdene kan tage specifikt hensyn til konkrete træer eller bevoksninger for at sikre gode forhold for fuglene, og kan indgå i langsigtede overvejelser for områdernes udvikling.

De ynglende fugle kan groft inddeles i to store grupper efter den måde de placerer deres reder på: Hulrugende fugle og de øvrige, der anlægger en åben, bægerformet eller kugleformet rede.

For de ikke hulrugende arter, der bygger mere eller mindre åbne reder, gælder, at de fleste bygger en ny rede hvert år. For større arter som husskade, krage og spurvehøg, bliver fjordgamle reder dog ofte genbrugt og udbygget. Krager vælger at placere deres kraftige rede højt til vejrs og forsvarer reden og dens indhold aktivt over for potentielle fjender, mens mange af de mindre arter af spurvefugle anlægger reden godt skjult og satser på, at prædatorer ikke opdager den. Anlæggelsen af reden kan ske tidligt, hvor reden anlægges i stedsegrønne bevoksninger. Efter løvspring i begyndelsen af maj øges udbuddet af gode redeplaceringsmuligheder markant.

Med udgangspunkt i registreringen af ynglefuglene kommer rapporten med nogle anbefalinger til driften både på kort sigt og længere sigt. Det er muligt markant at forbedre kirkegårdenes potentiale som levested for dyr og fugle bl.a. ved at følge nogle anbefalinger og en strategi der mere målrettet tager hensyn til ynglefuglenes krav til deres levesteder. Helt overordnet vil en mindre intensiv pleje generelt være til gavn for biodiversiteten. De fleste anbefalinger kan sagtens følges samtidig med at de øvrige mangesidede hensyn til kirkegårdenes funktioner varetages.

Selvom der er en del træer på kirkegårdene ældre end 100 år, så er kirkegårdsbiotoperne relativt unge i sammenligning med en gammel naturskov. Samtidig udføres der er en konstant stor plejeindsats på kirkegårdene. Der er derfor relativt lidt dødt ved på træerne og på jorden, hvilket bl.a. betyder at mulighederne for redeplacering for de hulrugende er ret begrænsede.

Et andet elementer der mangler i forhold til de fleste naturlige biotoper er vand. Da kirkegårdene er anlagt på tidligere dyrket jord på bakkedrag, er der ingen naturligt forekommende lavninger eller vandhuller. På begge kirkegårde er der ganske enkelte kunstige damme. Anbefalingerne går også på plejen af plænerne der udgør en meget stor del af kirkegårdene.

Undersøgelsens metoder og omfang

Metoder

For langt de fleste af de ynglende fuglearter i de skovagtige miljøer på de to kirkegårde gælder det, at prædation er en af de vigtigste årsager til at et yngleforsøg mislykkes. Derfor er en skjult redeplacering i skovmiljøet en helt afgørende faktor for de fleste fugles ynglesucces. Det er selvfølgelig en væsentlig grund til, at det samtidig er vanskeligt og tidskrævende at lokalisere rederne. Ud over at rederne placeres skjult, f.eks. i stedsegrønne buske og træer, så kan de også placeres i større højde over jorden. Efter løvspring bliver mange redeplaceringer endnu bedre skjult. Det er derfor generelt særdeles tidskrævende at eftersøge reder af de fleste småfugle i de komplekse og etagerede skovagtige bevoksninger på kirkegårdene, og det har ikke været realistisk, at lave en redeeftersøgning af de fleste forekommende ynglende fuglearter inden for rammerne af denne undersøgelse, der har været begrænset til 4 optællinger med ca. 14 dages mellemrum fra af april til starten af juni. Desuden kom undersøgelsen så sent i gang, at de mest optimale tidspunkter for en registrering af de tidligst ynglende arter var forpasset.

For de fleste talrigt forekommende og almindelige ynglefugle, har jeg antaget at syngende fugle eller blot fugle i en egnet biotop er udtryk for at de yngler, uanset om der foreligger et redefund.

Specifikke metoder til kortlægning og bestandsvurdering er beskrevet under hver enkelt art. Fuglene er blevet indtegnet på feltkort, idet området bliver gennemgået langsomt ad ruter, der dækker området med ca. 50 meters afstand, hvilket maksimalt betyder en afstand på 100 m mellem observationsruterne, hvilket er nødvendigt pga. den forholdsvis tætte bevoksning i de fleste områder. Områderne er blevet gået igennem til fods og på cykel. For at dække Bispebjerg Kirkegård er der i gennemsnit tilbagelagt ca. 7,5 km ved hvert besøg, og på Vestre ca. 10 km.

Der blev benyttet håndkikkert og der er taget fotos af lokaliteterne og når det har været muligt af fuglenes redeplaceringer og typiske adfærd. Alle sete fugle blev indtegnet på feltkort, som siden blev rentegnet. For hver art blev alle oplysninger samlet på et separat kort, hvorfra antallet af ynglende individer og par blev opgjort.

Der blev undersøgt om supplerende registreringer af ynglefugle i DOFbasen kunne bidrage til tællingerne. Detaljeringsgraden på de oplysninger som databasen giver, har ikke givet anledning til at inddrage disse. Der blev taget kontakt til lokale ornitologer der jævnligt færdes i områderne. Særligt skal Jan Speiermann takkes for oplysninger om ynglefuglene på Vestre Kirkegård.

Omfang

Første optælling blev foretaget den 18. april. Da fuglenes aktivitet er størst i de tidlige morgentimer, er optællingerne foretaget så snart kirkegårdene er åbnet kl. 7 om morgenen. Ved den første kortlægning blev begge områder gennemgået med særligt henblik på at få kortlagt de mest talrige arter. Ved de efterfølgende besøg er der fulgt op med kortlægning af ynglefugle der først ankommer i løbet af april og ind i maj, samt med dokumentation af yngleadfærd og redeplaceringer.

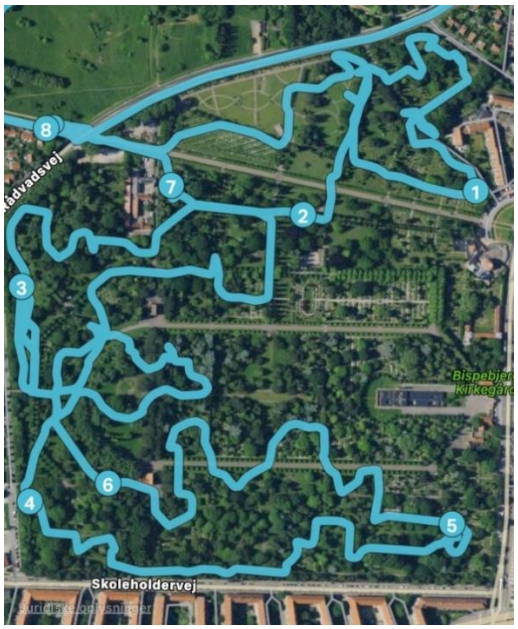

Figur 1. Eksempel på en gået rute på Bispebjerg Kirkegård. Det er kun ca. halvdelen af Kirkegården der er dækket ved denne optælling og en rute på 8 km. Tallene angiver distancen i km.

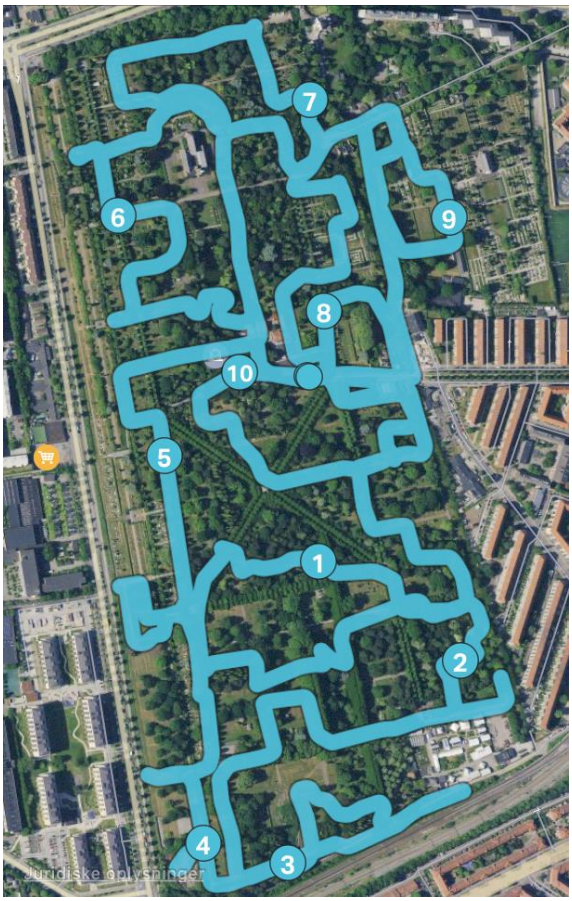

Figur 2. Et eksempel på en rute på godt 10 km på Vestre Kirkegård.

Tabel 1. Omfanget af feltarbejde fordelt på de enkelte dage og områder. Der blev brugt 45 timer i felten og gået og cyklet ca. 70 km i de to områder. Dertil kommer transport til og fra området i forbindelse med de 10 besøg.

Lokalitet	Dato	Start	Slut	Minutter
Bispebjerg	18.4	1630	2000	300
Bispebjerg	19.4	645	1145	300
Bispebjerg	27.4.	730	1000	150
Bispebjerg	9.5	945	1230	150
Bispebjerg	30.5	700	1100	400
Bispebjerg	6.6	730	1000	270
timer i alt				21
Lokalitet	Dato	Start	Slut	Minutter
Vestre	19.4	1840	2000	100
Vestre	20.4	730	1110	220
Vestre	21.4	700	1000	180
Vestre	28.4	1650	1722	32
Vestre	29.4	706	815	69
Vestre	8.5.	900	1230	210
Vestre	21.5.	700	1015	315
Vestre	3.6	900	1200	300
timer i alt				24

Figur 3. Bispebjerg Kirkegård i april. Start på løvspring.

Vejret

Primo april var mild og tør (Figur 4 og Figur 5). Midten af måneden blev regnfuld og temperaturen faldt, og der var flere nætter med temperaturer under frysepunktet. Det ustadige og blæsende vejr, med nedbør og nattefrost, gentog sig sidst på måneden. Derefter var der en god og vejrmæssigt stabil periode fra d. 30.4. til 6.5, hvor vinden var knap så kraftig, temperaturen steg lidt og der var tørvejr. Derefter var der atter en uge med en del nedbør og nattetemperaturer ned til frysepunktet. Fra den 12. maj og måneden ud var vejret ganske solrigt og nedbørsfattigt, og med højere temperaturer.

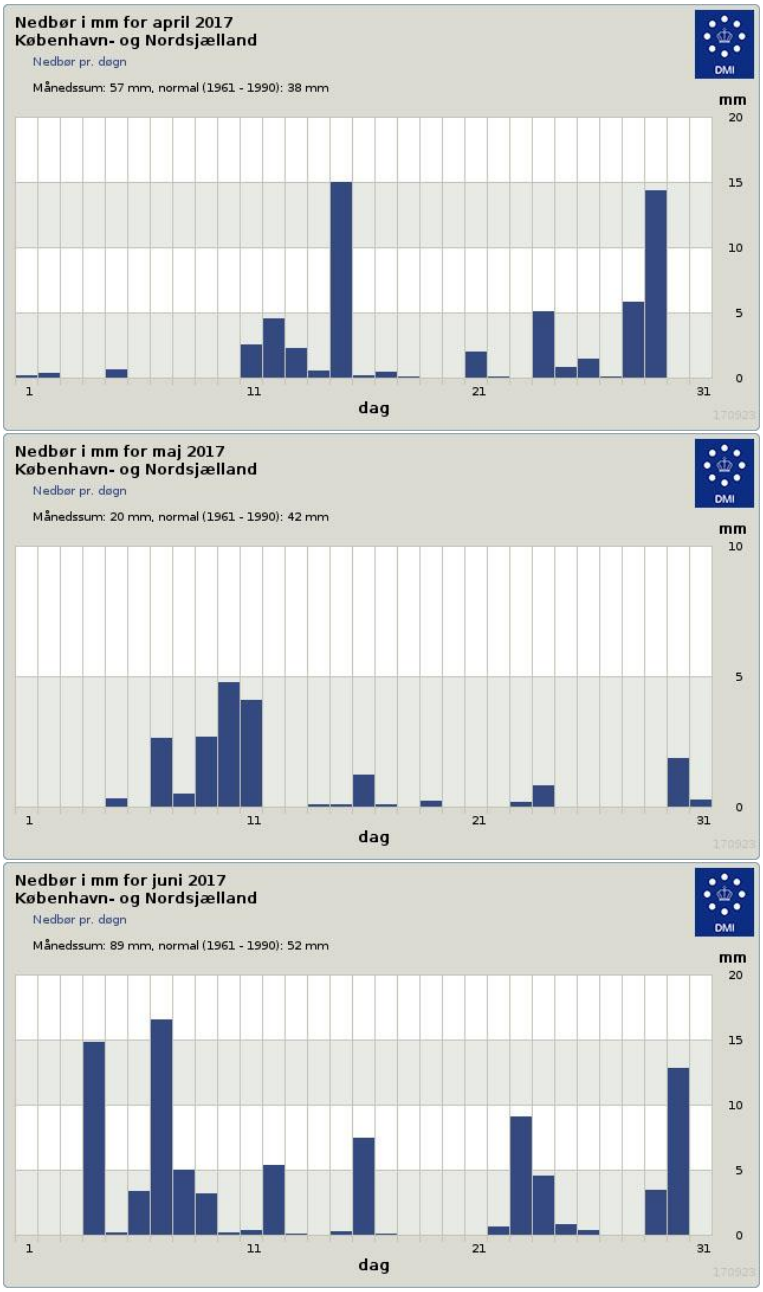

Figur 4. Nedbør i København og Nordsjælland i perioden 1. april til 30. juni. Data: DMI.

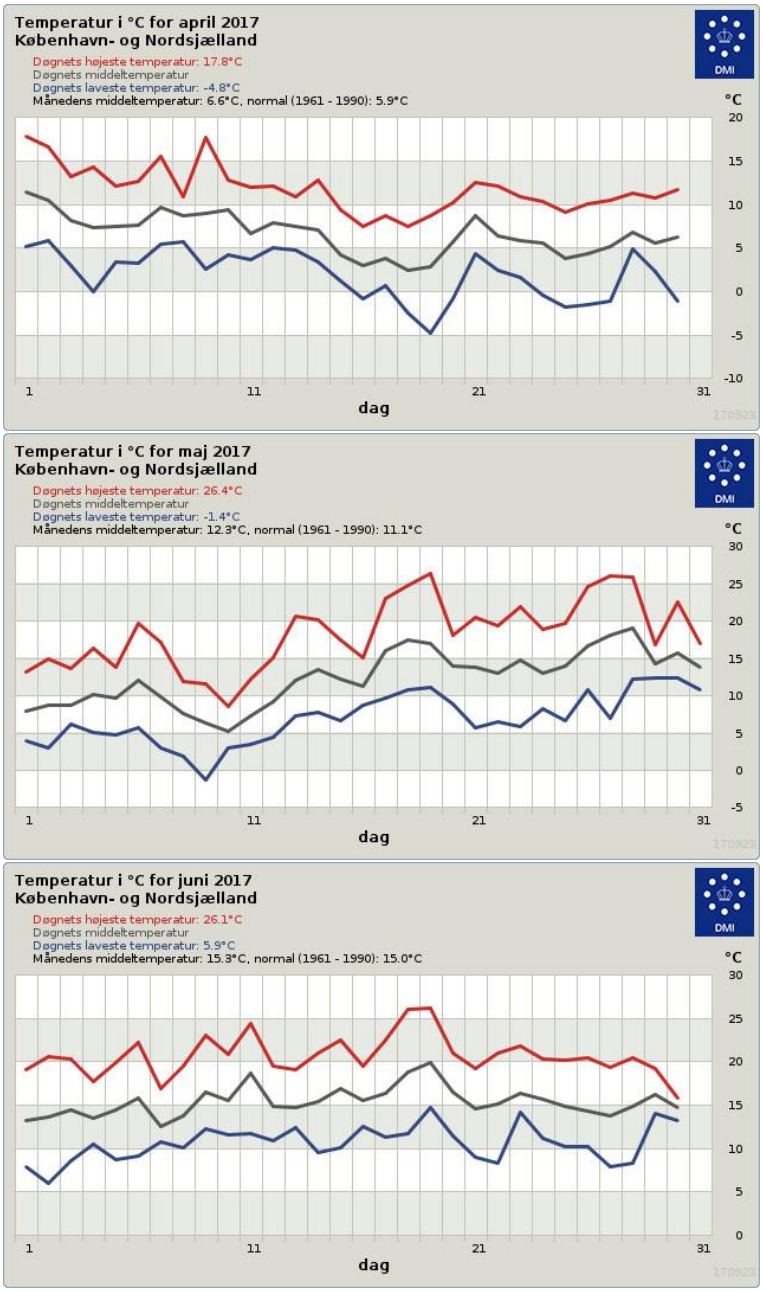

Figur 5. Temperaturer i København og Nordsjælland i perioden 1. april til 30. juni. Data: DMI.

Resultater af registreringen af ynglefugle

Undersøgelsen af ynglefuglene omfatter de to store kirkegårde i København Bispebjerg Kirkegård og Vestre Kirkegård. Bispebjerg Kirkegård er 36 ha og Vestre Kirkegård er 54 ha. Kirkegårdene er forholdsvis velafgrænsede mod omgivelserne. Der gives en nærmere beskrivelse af de enkelte kirkegårde i de følgende afsnit.

I det følgende redegøres for resultaterne af ynglefugletællingen artsvis for begge kirkegårde. For hver art eller artsgruppe beskrives optællingsmetodikken, og der redegøres for

bestandsvurderingen. Der er angivet hvilke typer observationer, der er foretaget for de enkelte arter. Udbredelsen på de to kirkegårde illustreres med kort.

Det skal bemærkes at en indsats for at dokumentere sikre ynglefund og redeplaceringer for langt de fleste arter, er forbundet med et ekstremt stort tidsforbrug, og det er i mange tilfælde ikke muligt uden at klatre i træerne, eller foretage gentagne besøg af meget lang varighed. Nogle fuglearter genbruger deres reder fra år til år, og de vil være synlige i løvfældende træer. Det gør sig f.eks. gældende for husskade. Efter løvspring bliver muligheden for at observere reder reduceret meget markant, og ved redeplaceringer i nåletræer, vil det kun undtagelsesvis være muligt at observere en rede. Da vil man i de fleste tilfælde være henvist til udelukkende at lokalisere redetræer, hvis det er muligt at observere yngleadfærd som redebygning eller ungefodring. Sådanne observationer er i sagens natur også meget tidskrævende og sker ofte tilfældigt. Med indre der er gjort konkrete redefund, så vil den typiske redeplacering for de nævnte arter være angivet.

For hver enkelt art er der vurderet antal ynglefugle, der er angivet som ét tal. Ofte angives tallet af ynglefugle som et spænd mellem to tal, f.eks. 15-20, hvilket tager udgangspunkt i hvor stor sikkerhed der er for at de enkelte arter yngler i et område afhængigt af deres adfærd. Det er i denne undersøgelse antaget, at samtlige adulte individer registreret i velegnet ynglehabitat faktisk også er ynglefugle, med mindre andet er nævnt. Tallet kan være stykket sammen af observationer over flere dage, hvis det vurderes at de observationerne vedrører forskellige fugles territorier. For nogle arter af trækfuglene, som også yngler på de to kirkegårde, vil antallet variere meget betydeligt, hvilket skyldes at gennemtrækkende fugle kortvarigt synger og optræder som om de var ynglefugle. For at udelukke ikke-ynglende fugle og trækfugle, er en registrering af fuglenes adfærd nødvendig, med mindre tidspunktet for observationen sandsynliggør, at der ikke længere er trækfugle i området. Da det ikke har været muligt at foretage denne vurdering inden for de snævre tidsrammer, er sådanne arter nævnt, med det forbehold, at de kan dreje sig om trækfugle der markerer territorie under deres træk nordpå eller yngler i kirkegårdenes omgivelser.

Tætheden af ynglefugle er lidt større på Bispebjerg end på Vestre (Tabel 2). Forskellen skyldes formentlig, at Vestre generelt fremtræder mere intensivt plejet, med større arealer med opstammede træer og korttrimmede plæner. Tæthederne i antallet af ynglefugle på de to kirkegårde er i denne tabel sammenlignet med Strødamreservatet i Nordsjælland (Meltofte et al 2016). Dette er en skov hvor forvaltningen i årtier har været målrettet på at skoven udvikler sig naturligt, og hvorfra der foreligger grundige optællinger af ynglefuglene, der gør en sammenligning af tætheder mulig. Strødamreservatet er en af de danske skove med tætteste fuglebestande og sammenligningen med denne lokalitet skal synliggøre potentialet for en forvaltning af kirkegårdene, der i højere grad søger at udvikle en naturlig skovbiotop. De relativt lave tætheder af hulrugende arter på kirkegårdene viser, at det er muligt at øge tætheden af disse meget. For nogle arter som løvsanger, ringdue, gråkrage og husskade er der langt større tætheder på begge kirkegårde end i en naturlig skovbiotop.

Tabel 2. Resultatet af optællingen af ynglende fugle på Bispebjerg og Vestre i 2020. Der er givet et tal for hvert af områderne.”0” betyder ingen ynglefugle. * betyder at arten er observeret, men er vurderet ikke ynglende. Gul markerer hulrugende arter. Natugle er eftersøgt forgæves. Tætheden af par pr 10 ha er angivet og sammenlignet med Strødamreservatet (2006-2014).

Ynglende fugle på Bispebjerg Kirkegård og Vestre Kirkegård 2020

Nr.	Art	Vestre antal par	Bispebjerg antal par	Vestre par/10ha	Bispebjerg par/10ha	Strødam par/10ha
1	Gråand	9	8	1,7	2,2	0,2
2	Blishøne	1	0	0,2	0,0	0,4
3	Ringdue	90	76	16,7	21,1	7,6
4	Spurvehøg	2	0	0,4	0,0	0,0
5	Natugle	0	0	0,0	0,0	0,2
6	Gærdesmutte	14	9	2,6	2,5	6,3
7	Jernspurv	2	2	0,4	0,6	0,9
8	Rødhals	7	2	1,3	0,6	10,0
9	Munk	6	13	1,1	3,6	8,5
10	Solsort	36	26	6,7	7,2	13,4
11	Sangdrossel	1	1	0,2	0,3	5,0
12	Sjagger	5	3	0,9	0,8	0,1
13	Gærdesanger	7	0	1,3	0,0	0,0
14	Løvsanger	11	5	2,0	1,4	0,2
15	Gransanger	19	20	3,5	5,6	4,3
16	Skovsanger*	0	1	0,0	0,3	1,2
17	Tornsanger	4	0	0,7	0,0	0,3
18	Fuglekonge	4	2	0,7	0,6	0,3
19	Rødstjert	6	3	1,1	0,8	2,4
20	Stor flagspætte	5	3	0,9	0,8	2,0
21	Spætmejse	0	3	0,0	0,8	5,2
22	Broget fluesnapper*	1	0	0,2	0,0	0,3
23	Grå fluesnapper*	1	0	0,2	0,0	1,3
24	Musvit	19	33	3,5	9,2	17,0
25	Blåmejse	20	18	3,7	5,0	10,2
26	Sortmejse	3	1	0,6	0,3	0,8
27	Korttået træløber	4	7	0,7	1,9	0,4
28	Halemejse	1	4	0,2	1,1	0,7
29	Bogfinke	15	0	2,8	0,0	11,5
30	Grønirisk	6	4	1,1	1,1	2,6
31	Kærnebider	2	0	0,4	0,0	1,1
32	Stillits	1	0	0,2	0,0	0,5
33	Dompap	0	5	0,0	1,4	0,9
34	Gråkrage	9	8	1,7	2,2	0,2
35	Husskade	20	9	3,7	2,5	0,0
36	Allike*	10	4	1,9	1,1	2,1
37	Skovskade	7	14	1,3	3,9	1,1
	Total	348	284	64,44	78,89	142,00

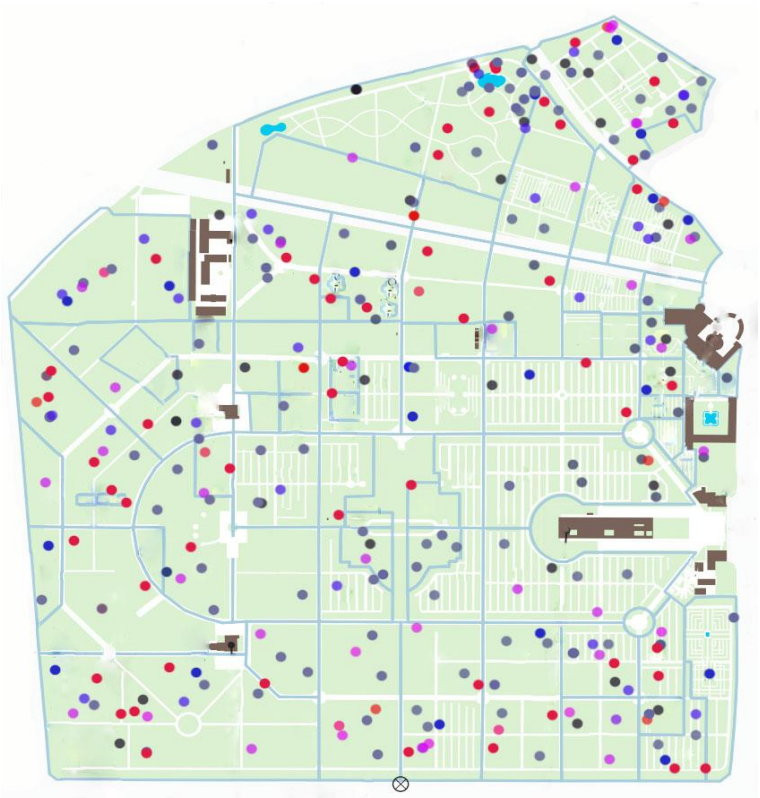

Figur 6. Samtlige registrerede fugle på Bispebjerg. Signaturer er valgt tilfældigt for de enkelte arter. Signaturer nederst: Områder der i udviklingsplanen for Bispebjerg er målsat som skov (mørkegrøn), lund (lysegrøn) og have/eng (grågrøn). Der er en større koncentration af ynglefugle omkring søen mod nord og forholdsvis få i haverne centralt i området.

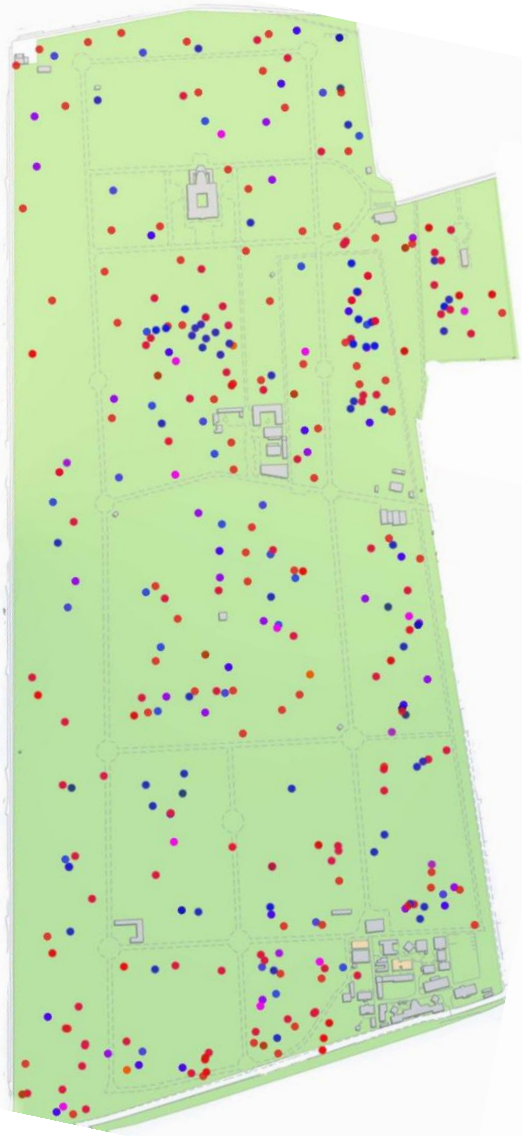

Figur 7. Samtlige registrerede ynglefugle på Vestre. Signaturer er valgt tilfældigt for de enkelte arter.
Signaturer til højre: Områder der i udviklingsplanen for Vestre er målsat som skov (mørkegrøn), lund (lysegrøn) og have/eng (grågrøn). Der ses en større koncentration af ynglefugle omkring de to søer. I andre områder som især den vestlige del, er der påfaldende få ynglefugle

Grågås

Grågås fouragerer og raster parvis i den nordlige del af Bispebjerg pga. nærheden til Utterslev Mose, hvor der er en stor ynglebestand. Det vurderes ikke, at grågæssene har deres reder eller yngler på Bispebjerg. Gæssene fouragerer på de store arealer med klippede plæner længst mod vest nær mosen.

Figur 8: Et gåsepar nyder græsset på plænerne mod nord, men de yngler ikke her.

Gråand

Redeplacering sker oftest på jorden, ofte skjult i høj vegetation eller kvasbunker, men den kan placere reden i træer. De kan også placere deres reder i kunstige redekasser nær vandet. For andefuglenes vedkommende, må man konstatere, at det pga. af deres skjulte adfærd i yngletiden og en generelt lav succesrate, oftest ikke vil være muligt at registre disse som sandsynligt eller sikkert ynglende.

Det kan være meget tidskrævende og vanskeligt at konstatere sikkert ynglende andefugle. Hannerne forsvinder fra selve redelokaliteten efter rugningens ophør og hunner kan færdes meget skjult med ungerne, og ses sjældent. Jeg har registreret ventehanner og par i maj. Da hanner er meget synlige, vil man som regel registrere flere hanner end hunner. Det samlede antal af ventehanner og hanner i par i denne periode er et udtryk for et områdes potentiale som yngleområde for disse andefugle. Gråand er den eneste andeart der er vurderet som ynglende uden at der dog er set rugende hunner eller ællinger. De ses typisk omkring de kunstige damme på begge kirkegårde. En hun blev set stående på en gren højt i et træ, hvor den kan have fundet en hulhed der er tilstrækkelig stor til redeanbringelse. I den nordlige del af Bispebjerg er der flere par, som yngler pga. nærheden til Utterslev Mose, hvor de ganske givet også fører deres unger hen, så snart de har mulighed for det, ligesom ventehannerne her godt kan have rugende hunner på den anden side af Mosesvinget der adskiller Bispebjerg Kirkegård fra Utterslev Mose.
Gråand vil naturligvis have gavn af flere områder med åbent vand.

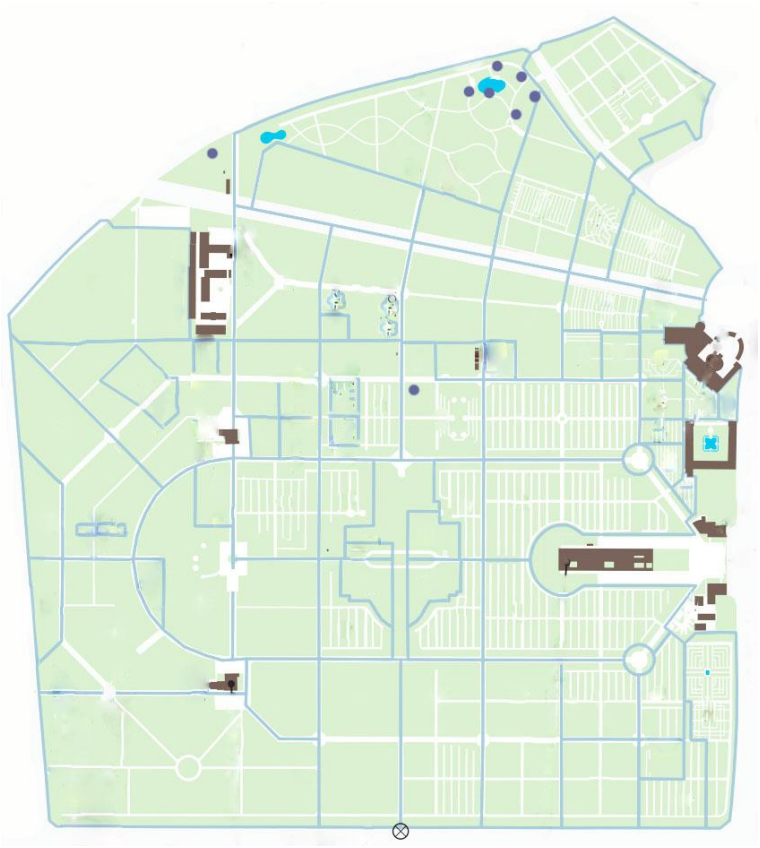

Figur 9. Registrering Gråand på Bispebjerg Kirkegård.

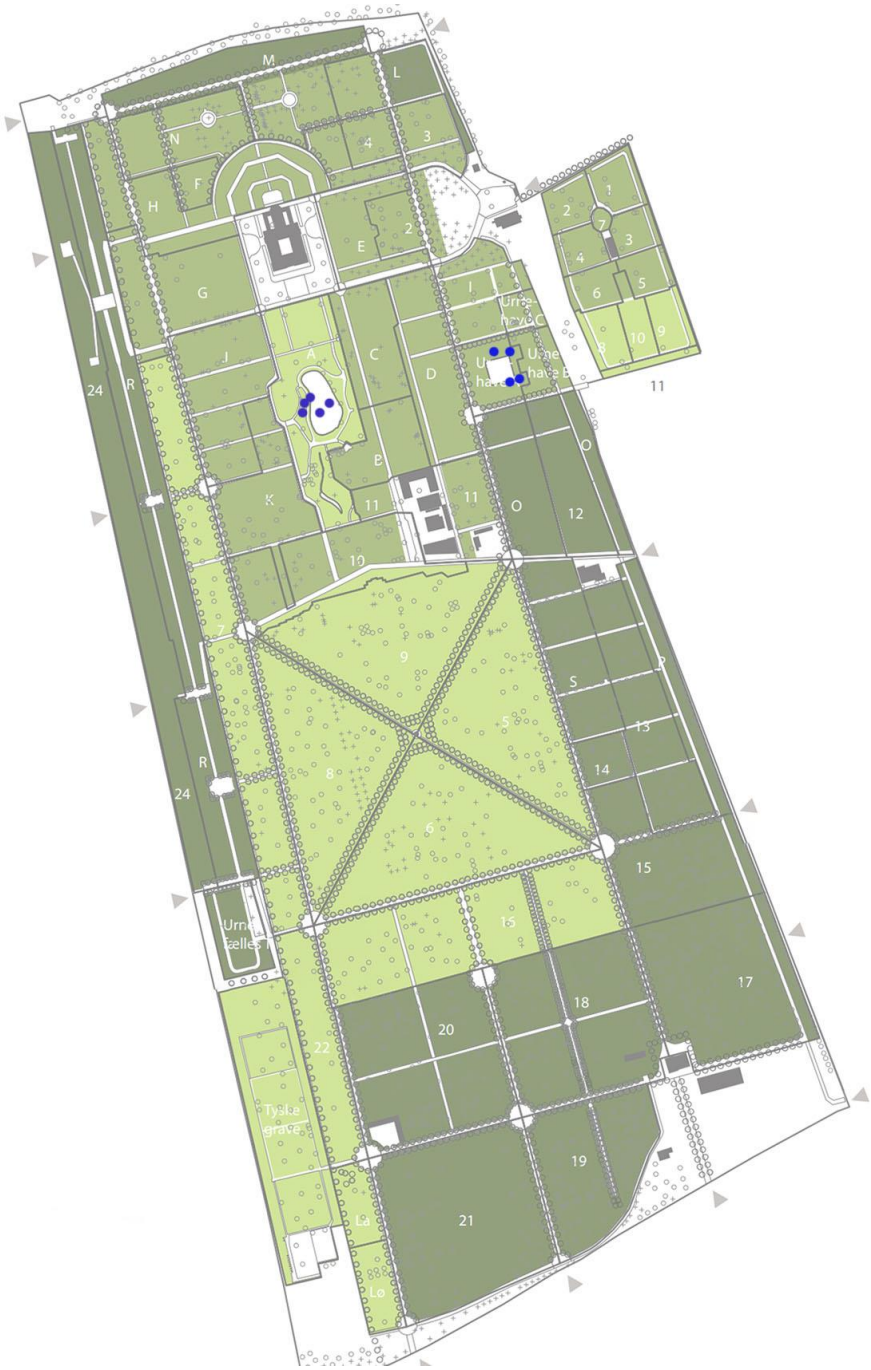

Figur 10. Registrering Gråand på Vestre Kirkegård.

Blishøne

Blishøne anlægger sin rede flydende på vandet i kanten af vegetation, som f.eks. tagrør eller anden flydende vegetation.
Der blev registreret et enkelt par Blishøne i skovsøen på Vestre. Ingen på Bispebjerg.

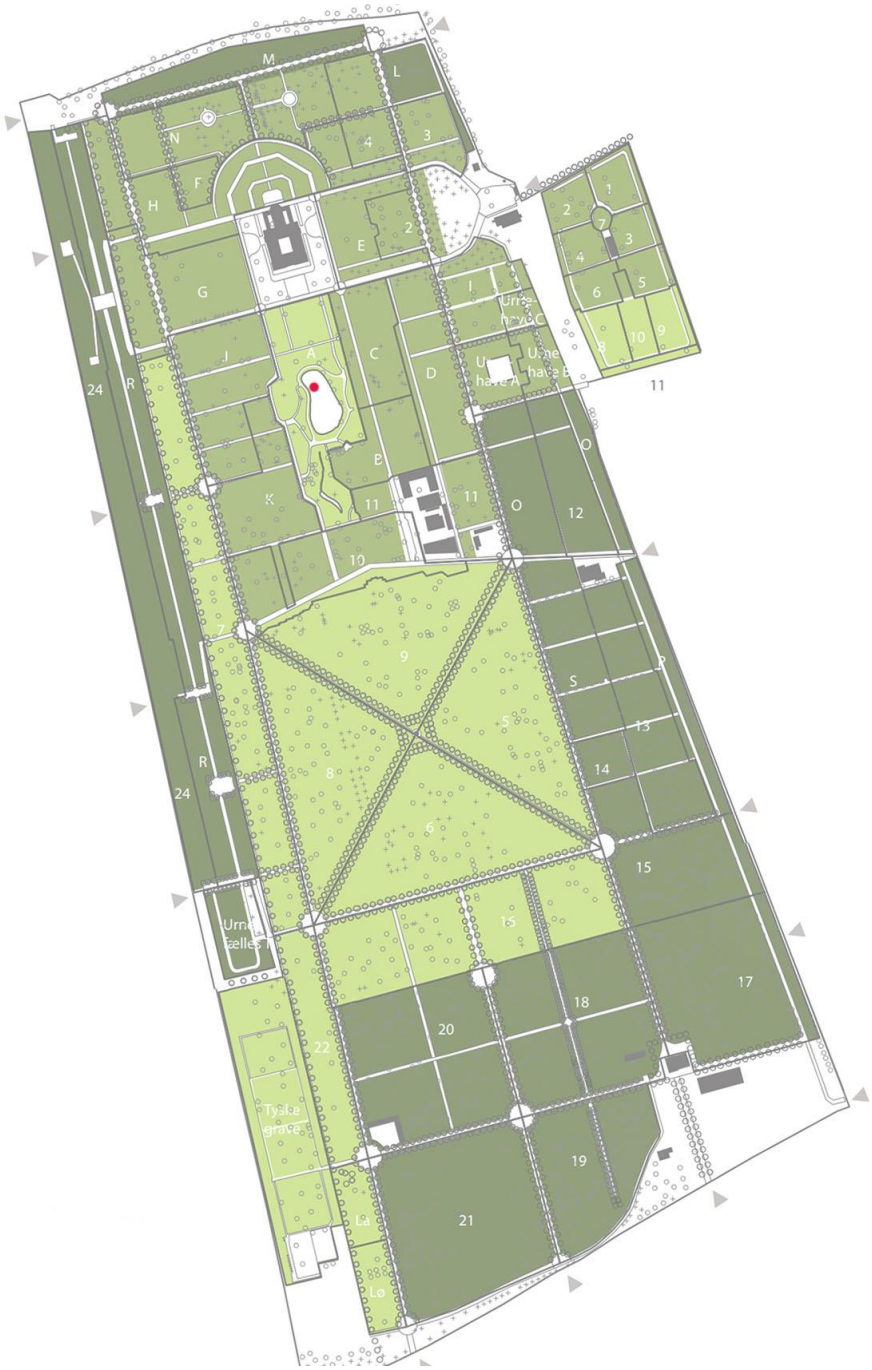

Figur 11. Registrering Blishøne på Vestre Kirkegård.

Figur 12. Blishøne ynglede med et enkelt par i Skovsøen på Vestre. Flydereden var ankret op mellem grenene på en overhængende pilebusk.

Figur 13. Blishøne fodrer en unge med vandplante.

Ringdue

Ringduen er den mest talrigt ynglende fugleart på de to kirkegårde. Der blev registreret hhv. 91 og 76 par på Vestre og Bispebjerg, med en lidt større tæthed på Bispebjerg. Arten er kortlagt ved at notere alle fugle, enten enlige eller par. Tallene er minimumstal. Tætheden af ynglefugle er meget stor på kirkegårdene og op til 3 gange større end i Strødamreservatet.

Redeplacering: Ringduen placerer oftest reden i træer nogle få meter over jorden, men kan også yngle på bygninger. Ringduer bygger en spinkel rede, ofte i 5-15 meters højde. Typiske redesteder var i træer hvor der gror vedbend op ad, som danner et stabilt underlag og et effektivt skjul. Ringduer bygger en ny rede hvert år og det vurderes ikke at antallet af ynglepar er begrænset af mulighederne for redeplacering. Ringduer har et til flere kuld altid med 2 æg.

Ringduen har en meget lang ynglesæson, der strækker sig fra april til hen i november. Ved starten af registreringerne blev der kun set en enkelt aktivt rugende fugl, men der blev i starten af maj set flere redebyggende fugle.

Ringduen fouragerer næsten udelukkende på vegetabilsk føde, og fouragerer for de meste på jorden.

Figur 14: En ringdue transporterer redemateriale til en godt skjult rede i en taks.

Figur 15: Ringduen med en kvist i næbbet er i gang med redebyggeriet godt skjult i en vedbend i en taks.

Figur 16: Et par ringduer slås om territoriet på Bispebjerg Kirkegård.

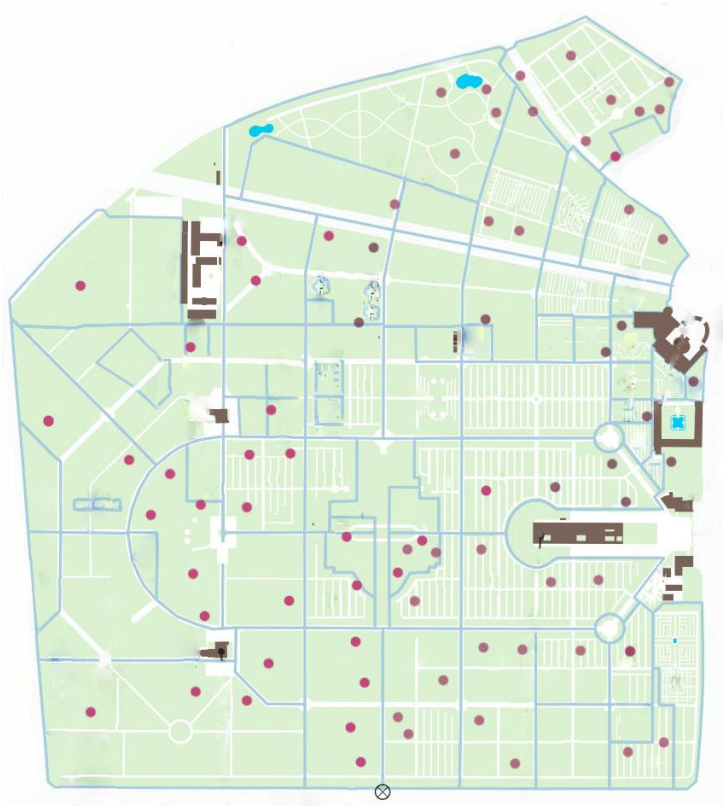

Figur 17. Registrering Ringdue på Bispebjerg Kirkegård.

Figur 18. Ringdue ruger i et grantræ.

Figur 19. Registrering Ringdue på Vestre Kirkegård.

Spurvehøg

Spurvehøgen er specialist i at jage mindre fugle. Der er stor forskel i størrelsen på han og hun, hvor er mindst og derfor også forskel på hvilke fugle de jager. Spurvehøge har store territorier og tåler ikke andre spurvehøge i nærheden af deres rede. Afstanden mellem to reder vil typisk være mindst 500-2000 m. Vestre er tilstrækkelig stor til to territorier.

Redeplaceringen sker typisk i den lavere del af trætoppen tæt på stammen af et træ og oftest skjult. Reden er en solid platform af grene og kviste.

På Vestre blev der med sikkerhed registreret ét ynglepar. En rugende fugl på set på rede i starten af maj og hen i juni. Der blev ikke konstateret ynglende spurvehøg på Bispebjerg. En spurvehøg hun blev set redebyggende d. 20. april i den sydlige del af Vestre. Imidlertid blev der ikke iagttaget spurvehøge senere her, men en solsort havde overtaget reden d. 9.5. Det kan have været en ung fugl. Men det tyder på, at vestre kirkegård er stor nok til at huse 2 par spurvehøge.

Figur 20: Spurvehøgen kigger op over redekanten d. 9.5. Det kunne tyde på at ungerne er klækket på dette tidspunkt.

Figur 21: Spurvehøgens redeplacering i et fyrretræ klos op ad stisystemet i den nordlige del af Vestre Kirkegård, markeret med en gul pil.

Figur 22: Spurvehøgen i den sydlige del af Vestre bragte redemateriale til en stort set færdig rede den 20.4. i et fyrretræ. Men der blev ikke iagttaget spurvehøge senere her. Reden blev derefter overtaget af en solsort.

Figur 23. Spurvehøg havde rede i den nordlige del af Vestre, og en fugl blev set redebyggende i den sydlige del af Vestre.

Gærdesmutte

Gærdesmutten placerer sin rede ganske lavt, som regel under 2 meter. Hannen bygger flere reder inden for territoriet. Reden er helt lukket med et indgangshul og er gerne placeret skjult i et tæt brombærkrat, busk, kvasbunke, rodvælter eller murhul. Af samme grund blev der ikke fundet reder af gærdesmutte. Gærdesmutter foretrækker steder med vand. Deres forholdsvis sparsomme forekomst på de to kirkegårde afspejler formentlig dels, at der ikke er ret meget åbent vand dels at der i områder af kirkegårdene mangler tæt lav vegetation til redeanbringelse.

Figur 24. Brombærkrat på Bispebjerg, kan være et fint stede til redeplacering for Gærdesmutte og en del sangere.

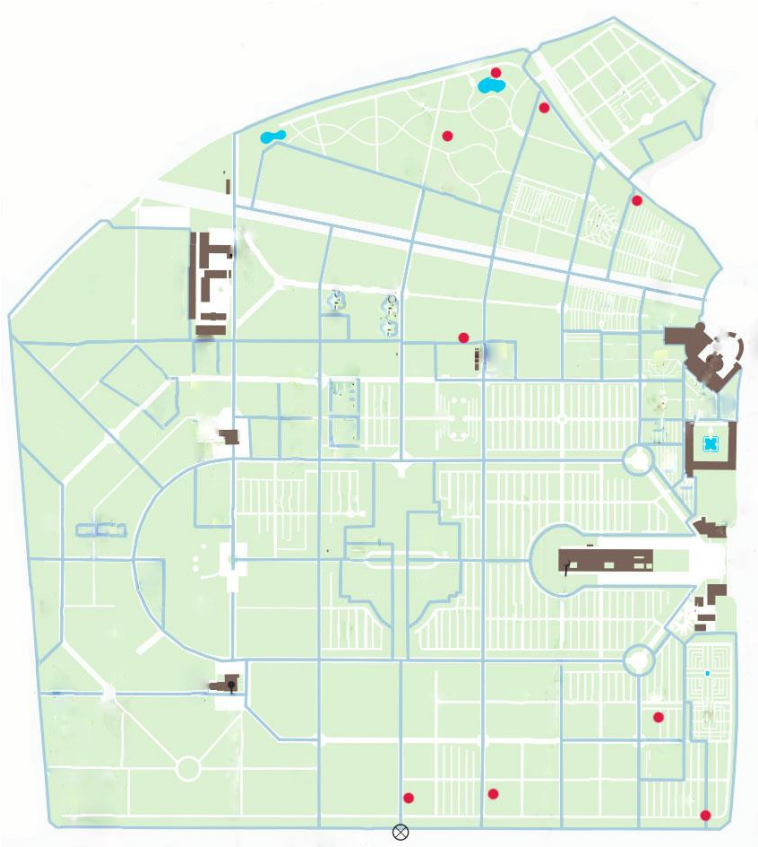

Figur 25. Registrering af syngende gærdesmutte på Bispebjerg.

Figur 26. Gærdesmutte.

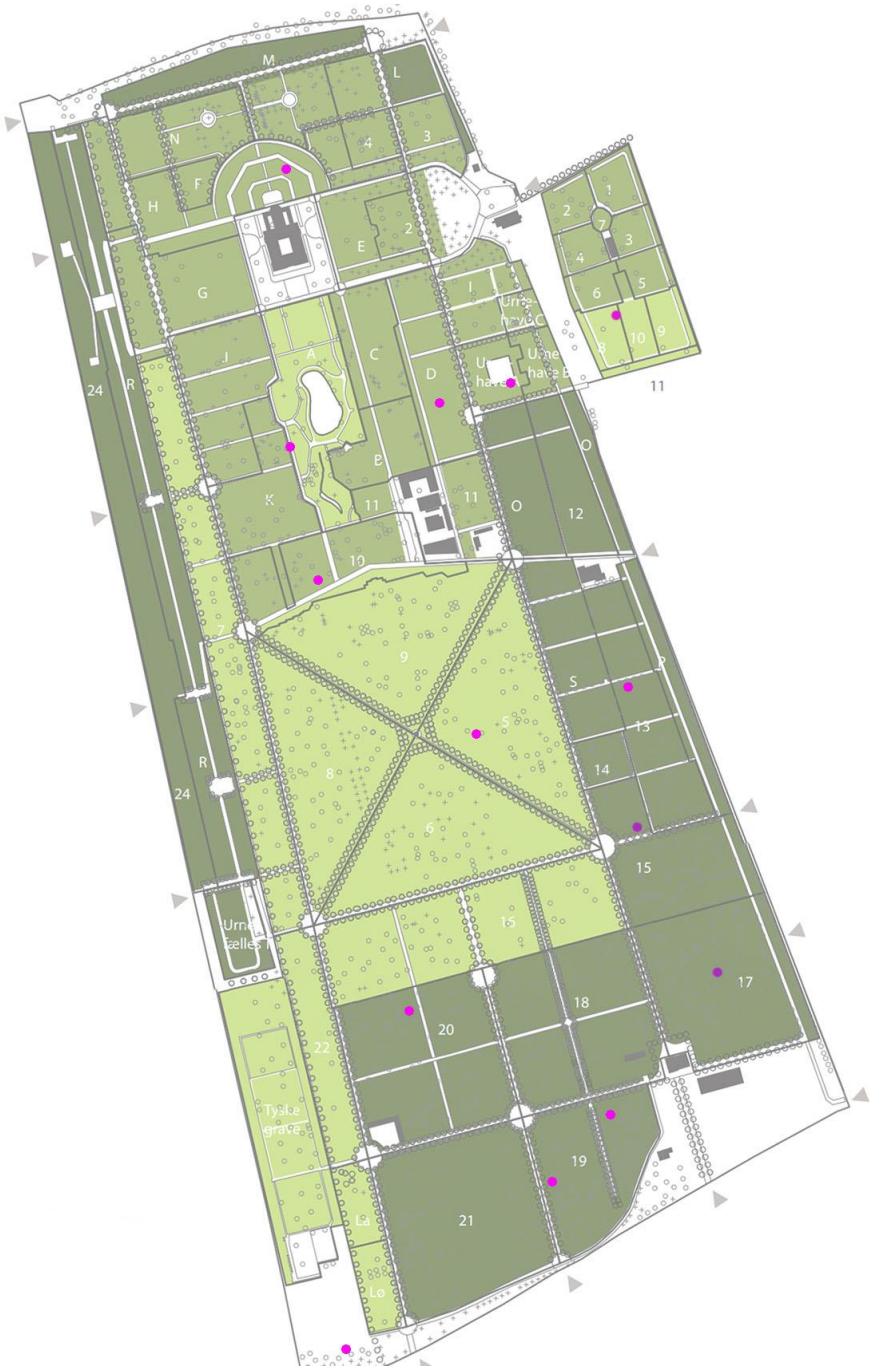

Figur 27. Registrering af syngende gærdesmutte på Vestre.

Jernspurv

Der blev registreret ganske få ynglende jernspurve på de to kirkegårde.

Redeplacering. Reden er åben og placeres typisk ret lavt skjult i buske. Jernspurve foretrækker et indslag af nåletræer og fouragerer ofte hvor der er et forholdsvis tæt bunddække af buske og træer. Da store dele af kirkegårdene er åbne i bunden, kan det være grunden til at der er så få jernspurve.

Figur 28. Jernspurv blev registreret i denne type habitat, med et indslag af nåletræer og tæt bevoksning ned på jorden.

Figur 29. Jernspurv på sangpost.

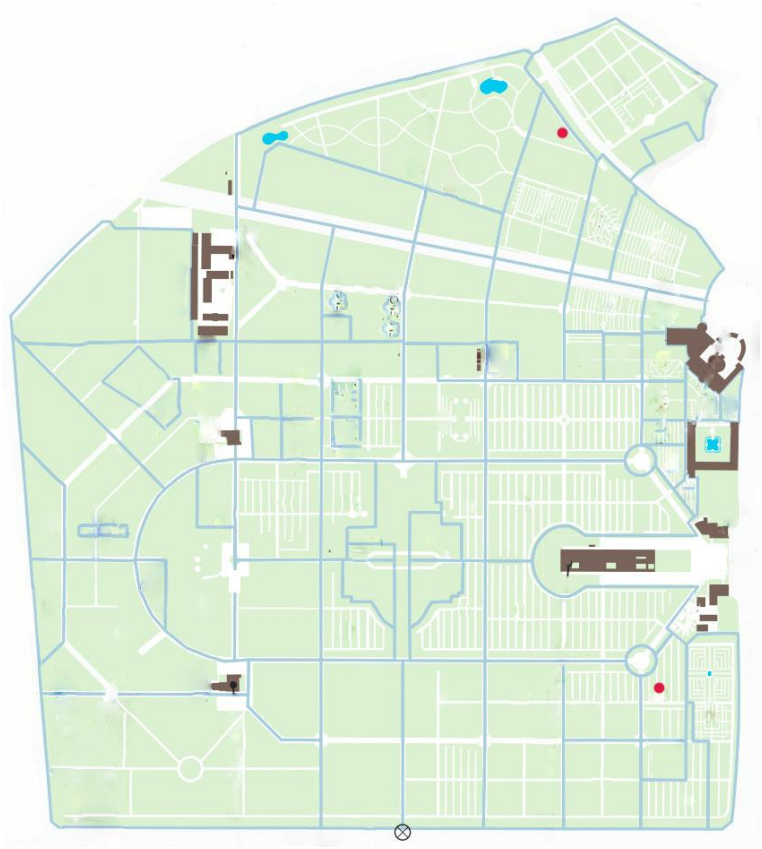

Figur 30. Registrering af Jernspurv på Bispebjerg.

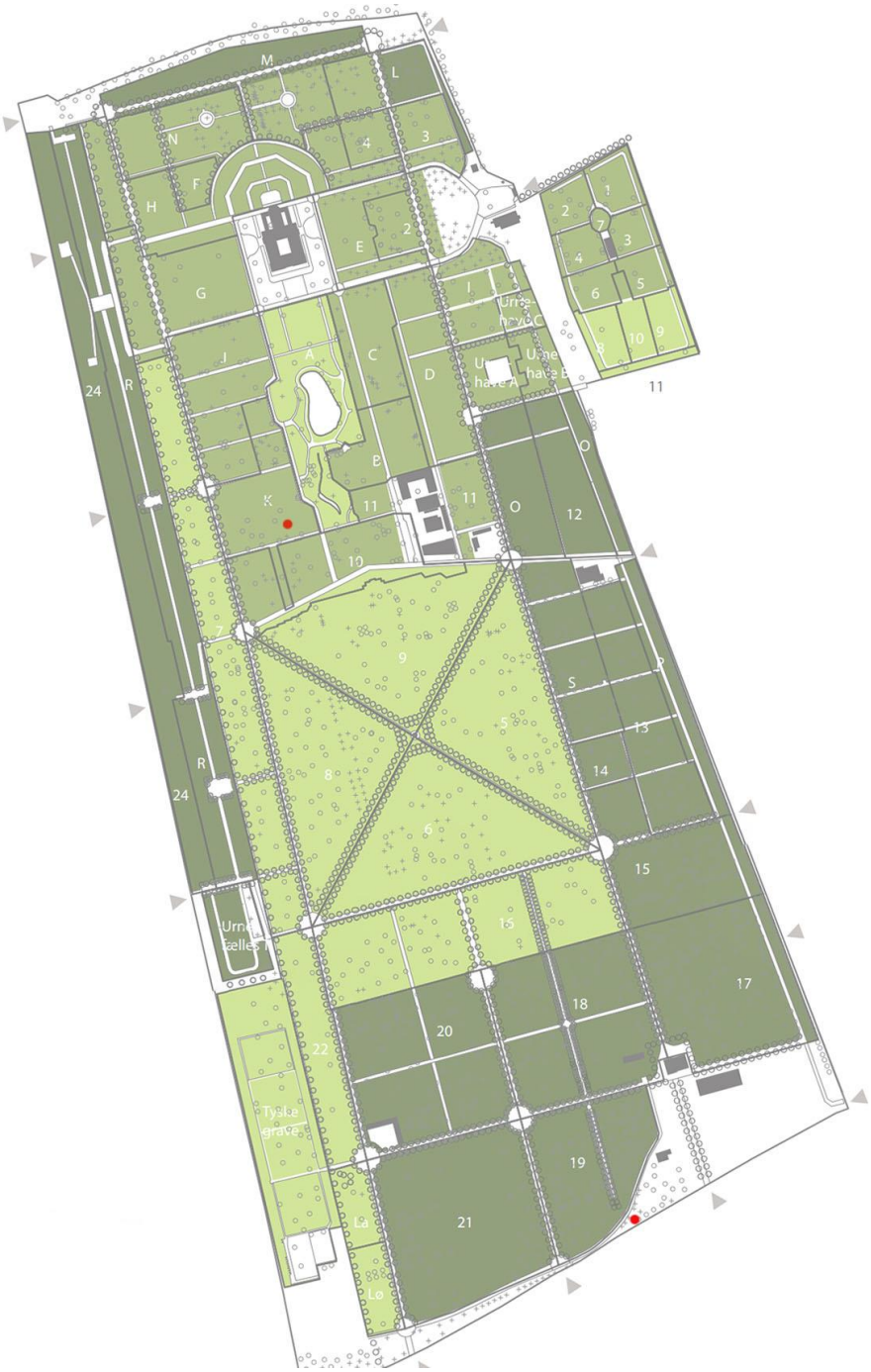

Figur 31. Registrering af Jernspurv på Vestre.

Rødhals

Redeplacering. Rødhals placerer sin rede 1-2 m over jorden og fouragerer overvejende på jorden. Der blev registreret relativt få rødhalse, hvilket bl.a. skyldes at de er mest sangaktive i skumringen, og derfor kan have undgået registrering.

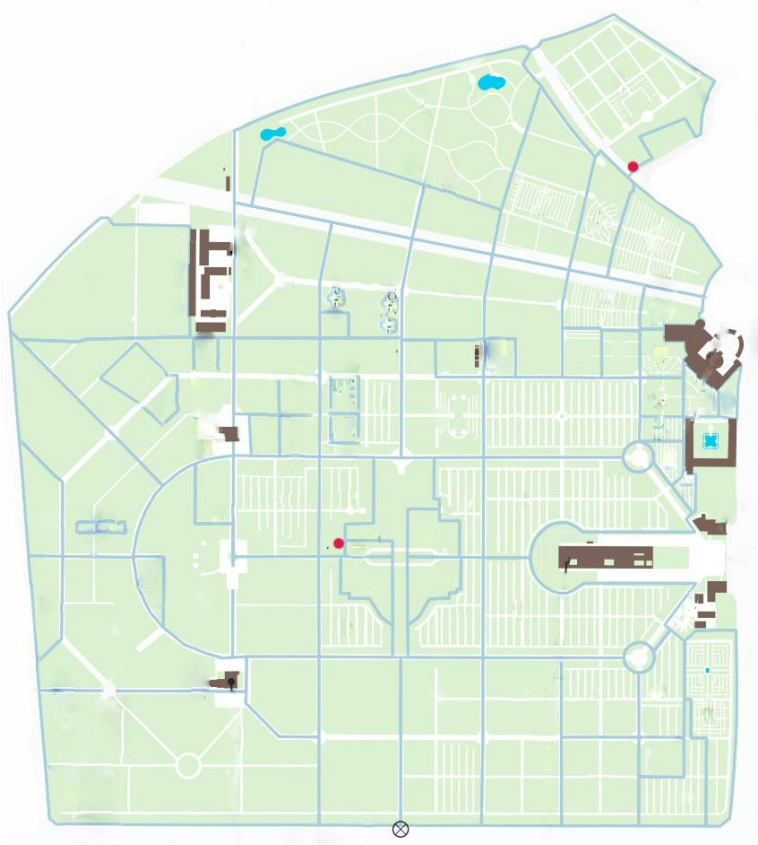

Figur 32. Registrering af syngende rødhals på Bispebjerg.

Figur 33. Rødhals på Vestre.

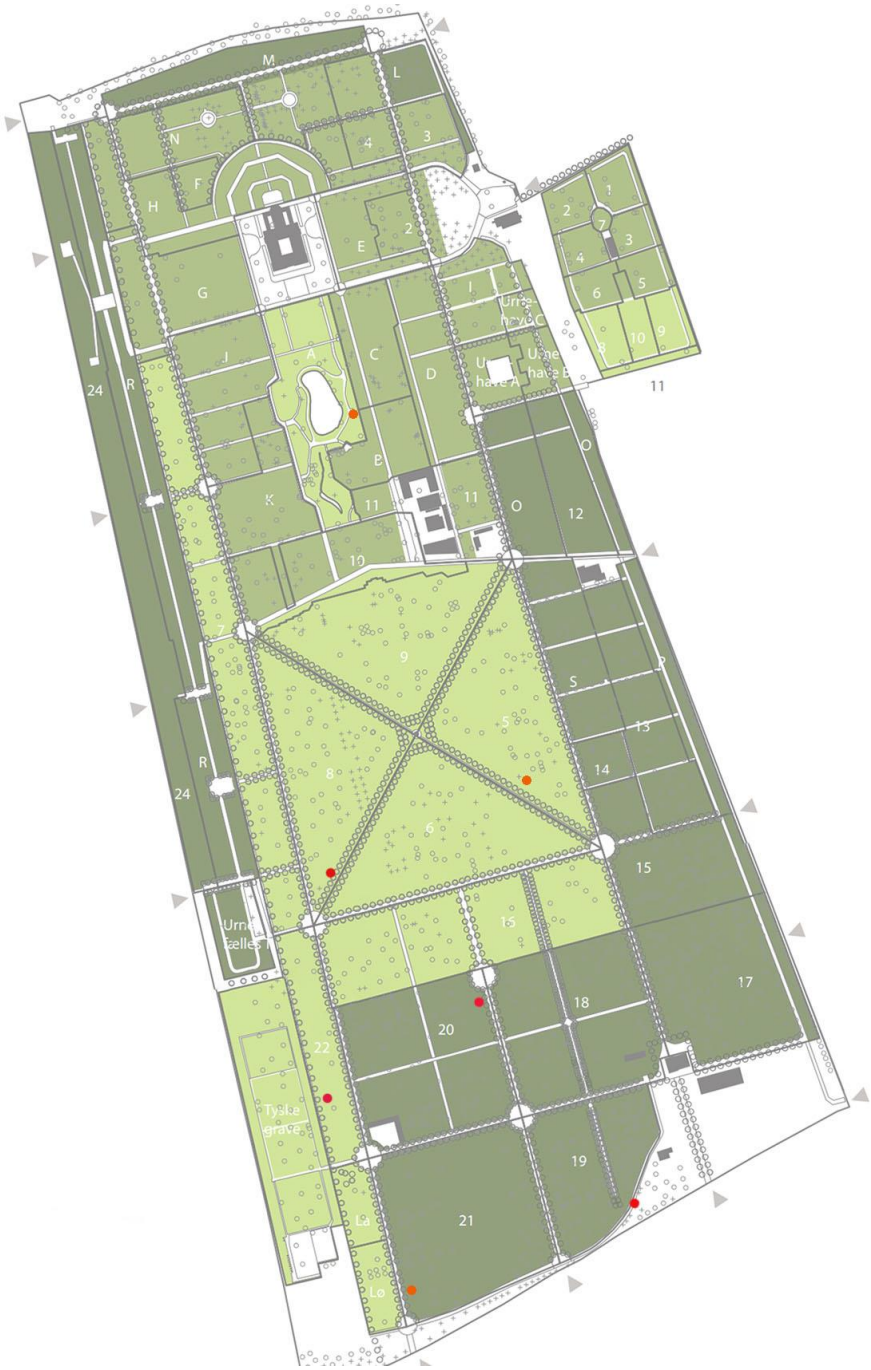

Figur 34. Registrering af syngende rødhals på Vestre.

Munk

Munken yngler i områder hvor der både er høje træer til sangposter og buske og krat som underskov. Der blev registreret tre gang så stor tæthed af munke på Bispebjerg i forhold til Vestre, hvilket nok skyldes, at Vestre mange steder er meget mere åben under trækronerne.

Redeplacering sker skjult i buske og krat op til 3-4 m over jorden.

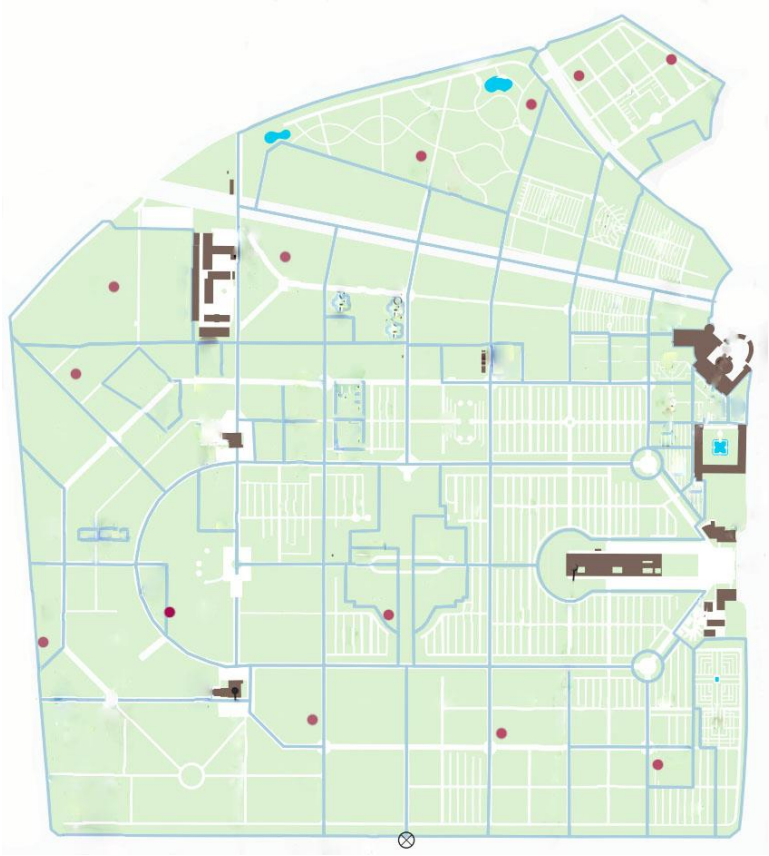

Figur 35. Registrering af syngende Munk på Bispebjerg.

Figur 36. Munk han.

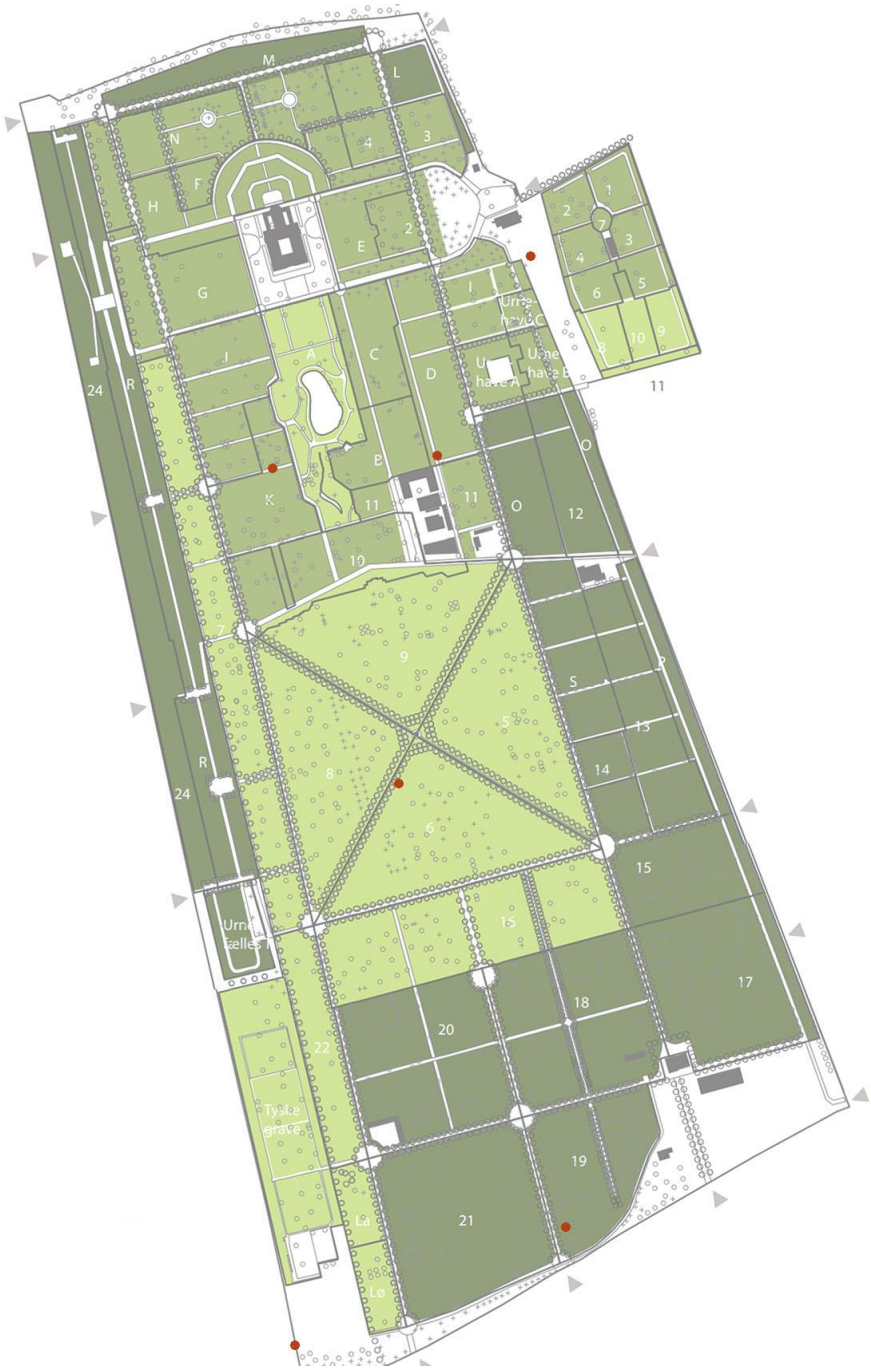

Figur 37. Registrering af syngende Munk på Vestre.

Solsort

Med hhv. 26 og 36 syngende solsort, var tætheden af ynglepar ret ens på Bispebjerg og Vestre. Solsorte fouragerer overvejende på jorden og ofte på plæner, hvor kirkegårdene i høj grad opfylder artens habitatkrav. Solsort placerer sin åbne rede forholdsvis lavt i en tæt busk eller lignende. Hvis et yngleforsøg ikke lykkes, skyldes det oftest prædation. En solsort blev set redebyggende forholdsvis højt i et fyrretræ, hvor den overtog en forladt rede af spurvehøg. Solsort blev også fundet rugende i vedbend som flere steder danner gode redeplaceringsmuligheder.

Figur 38. Registrering af syngende solsort på Bispebjerg.

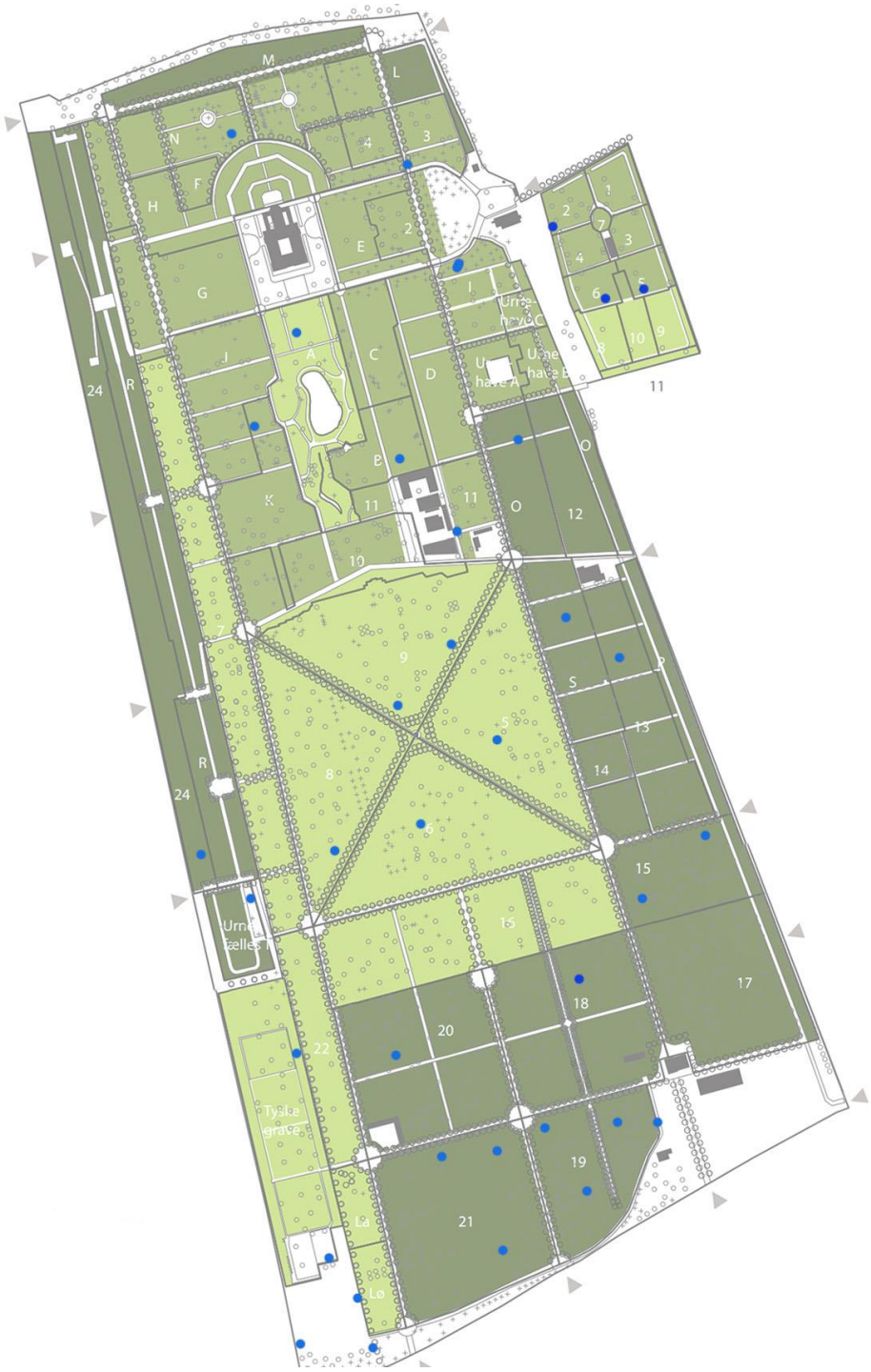

Figur 39. Registrering af syngende solsort på Vestre.

Sangdrossel

Sangdrossel er i langt højere grad end solsort knyttet til nåleskov. Med det forholdsvis store indslag af nåletræer på begge kirkegårde er det ikke umiddelbart klart hvorfor der ikke blev registreret flere sangdrosler.

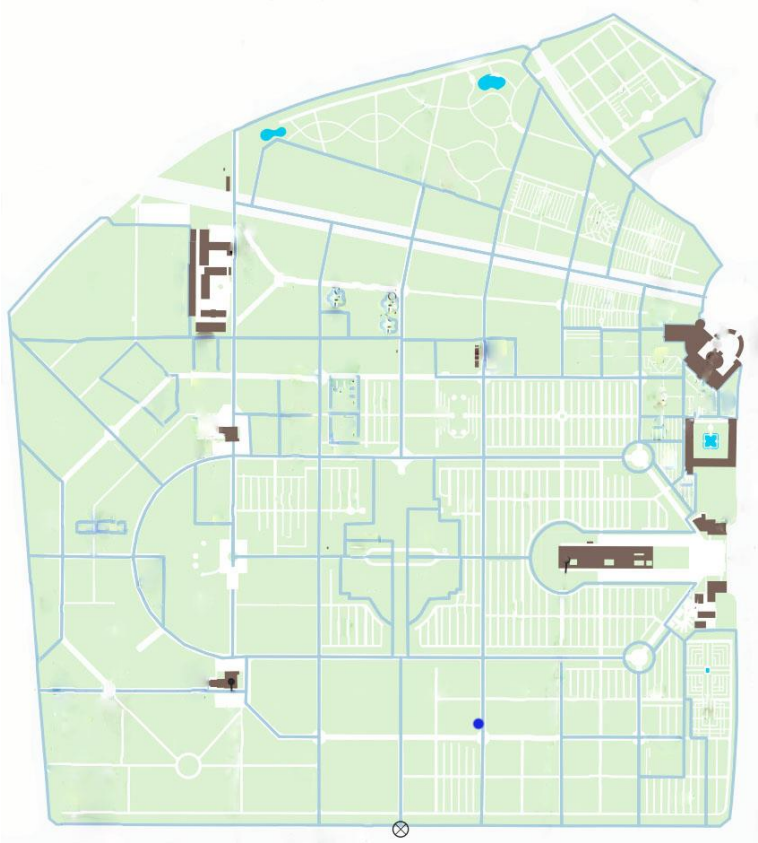

Figur 40. Territorium for sangdrossel på Bispebjerg.

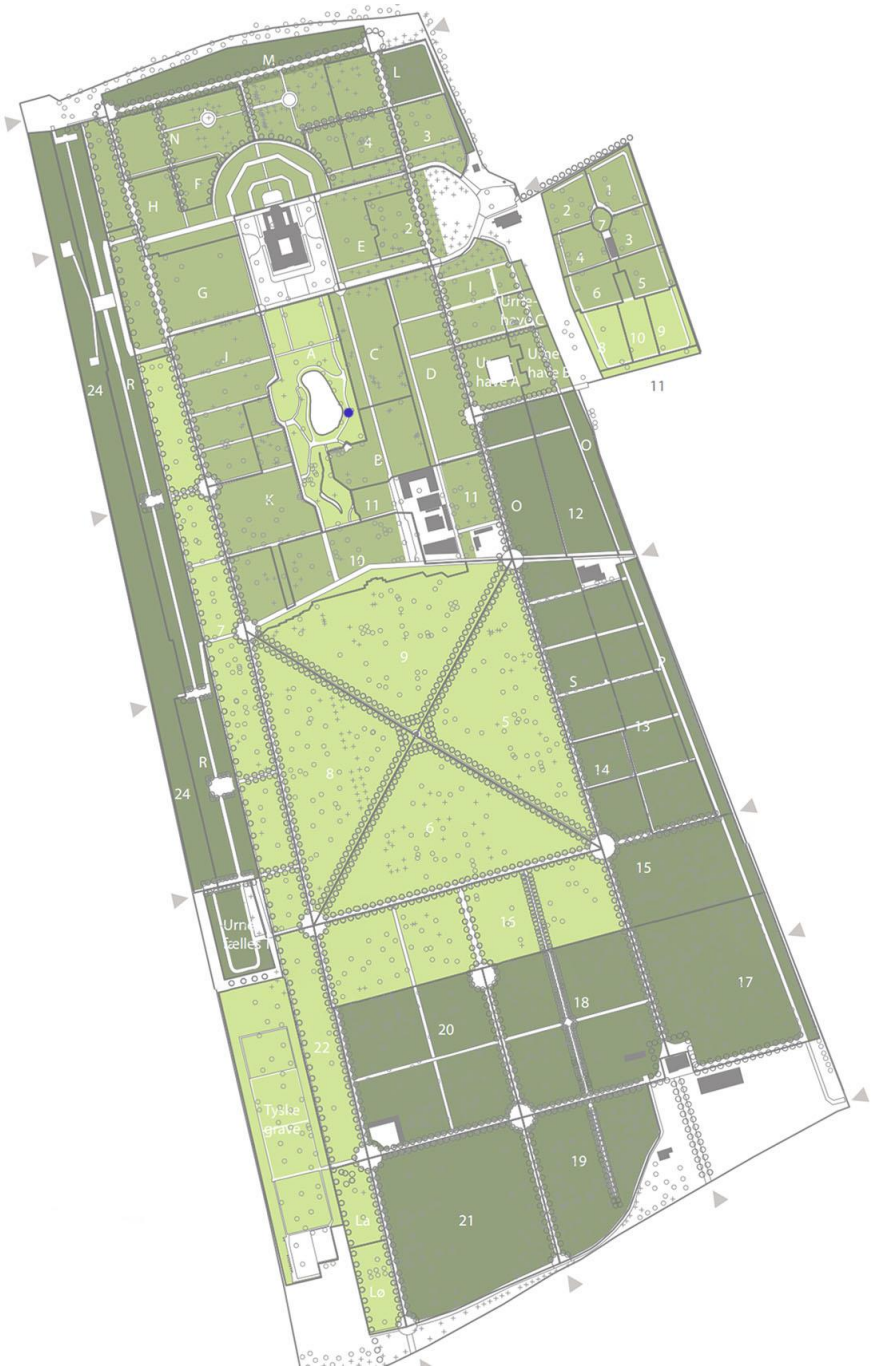

Figur 41. Territorium for sangdrossel på Vestre.

Sjagger

Sjagger ligner i sine biotopskrav solsort og sangdrossel, og fouragerer på plænerne, men foretrækker at yngle i mere lysåbne birkeskov. Der blev fundet en rede i et birketræ på Bispebjerg. I modsætning til solsort og sangdrossel, yngler sjagger gerne koloniagtigt med flere par nær hinanden.

Figur 42. Sjaggerrede i birk på Bispebjerg.

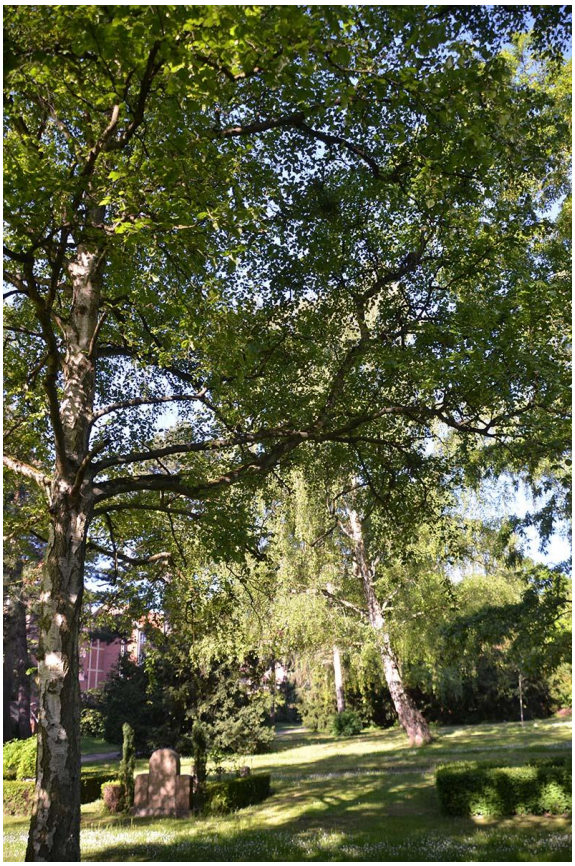

Figur 43. Samme træ som ovenfor. Sjaggerreden er midt i billede ved en grengaffel.

Figur 44. Sjagger fouragerer på plænerne i Bispebjerg.

Figur 45. Yngleplads for sjagger hvor en eller flere reder var placeret skjult i vedbend-beklædte nåletræer i den nordlige del af Bispebjerg.

Figur 46. Registrering af sjagger på Bispebjerg. Syngende fugle (rød) og redefund (blå).

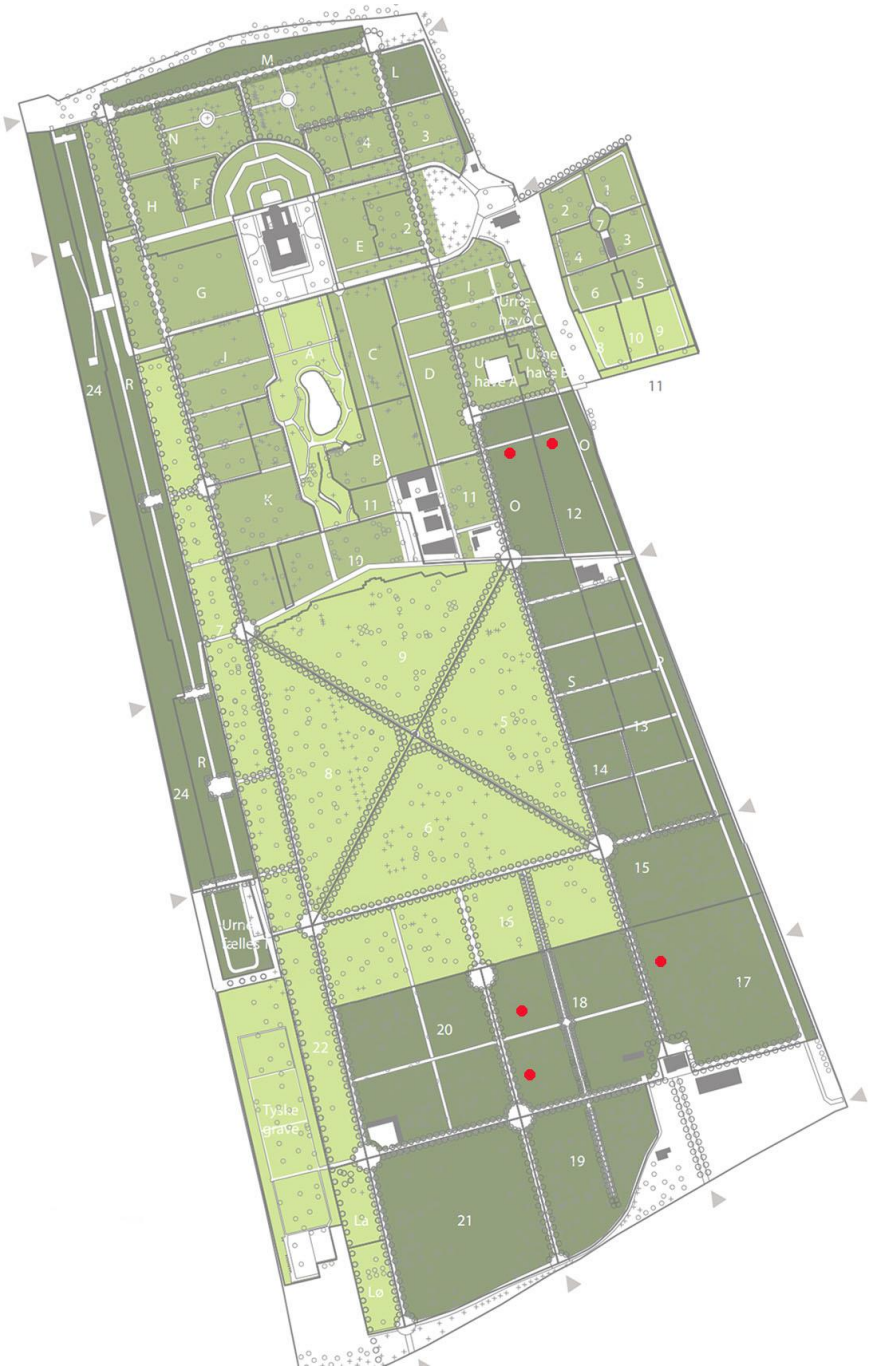

Figur 47. Registrering af syngende sjagger på Vestre.

Gærdesanger

Gærdesanger blev ikke registreret på Bispebjerg, men på Vestre blev der registreret op til 7 syngende hanner. Det er muligt, at nogle af de syngende gærdesangere blot har været på ræk. Redeanbringelsen er ganske lav ofte i brombærkrat, tæt buskads, eller mellem brændenælder eller endog på jorden mellem høj utevegetation.

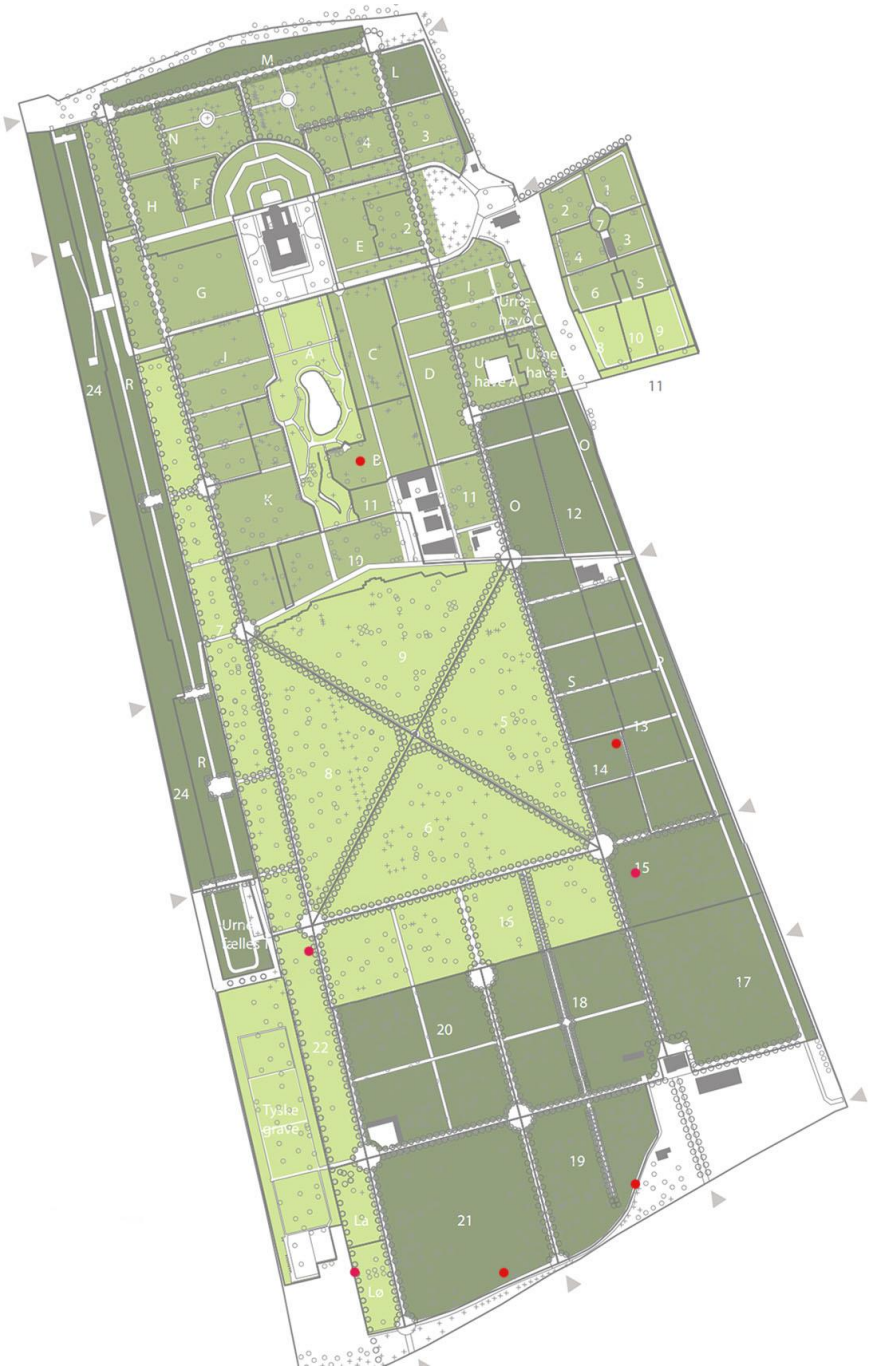

Figur 48. Fordeling af gærdesanger på Vestre.

Løvsanger

Løvsanger findes i mange typer af skov, men foretrækker mere åben skov end gransanger. Reden er lukke med indgang i siden og anlægges på jorden, fortrinsvis i tæt højt græs eller urtevegetation.

Figur 49. På volden ud mod Sjælør Boulevard på Vestre, kan plæneklippere og buskryddere ikke nå ind, så her trives højt græs og urter, fine muligheder for redeanbringelse for løvsanger og tornsanger.

Figur 50. I den sydøstlige del af Vestre, hvor græsset ikke slås er der fine muligheder for redeanbringelse for både løvsanger og gransanger.

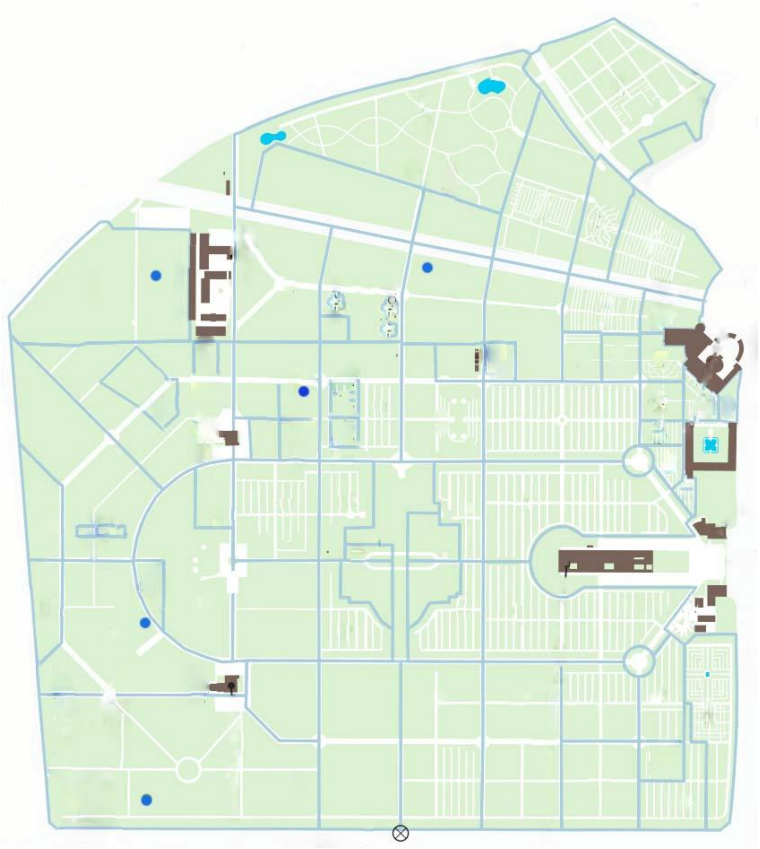

Figur 51. Registrering af løvsanger på Bispebjerg.

Figur 52. Her er der mulighed for at løvsanger kan anbringe sin rede.

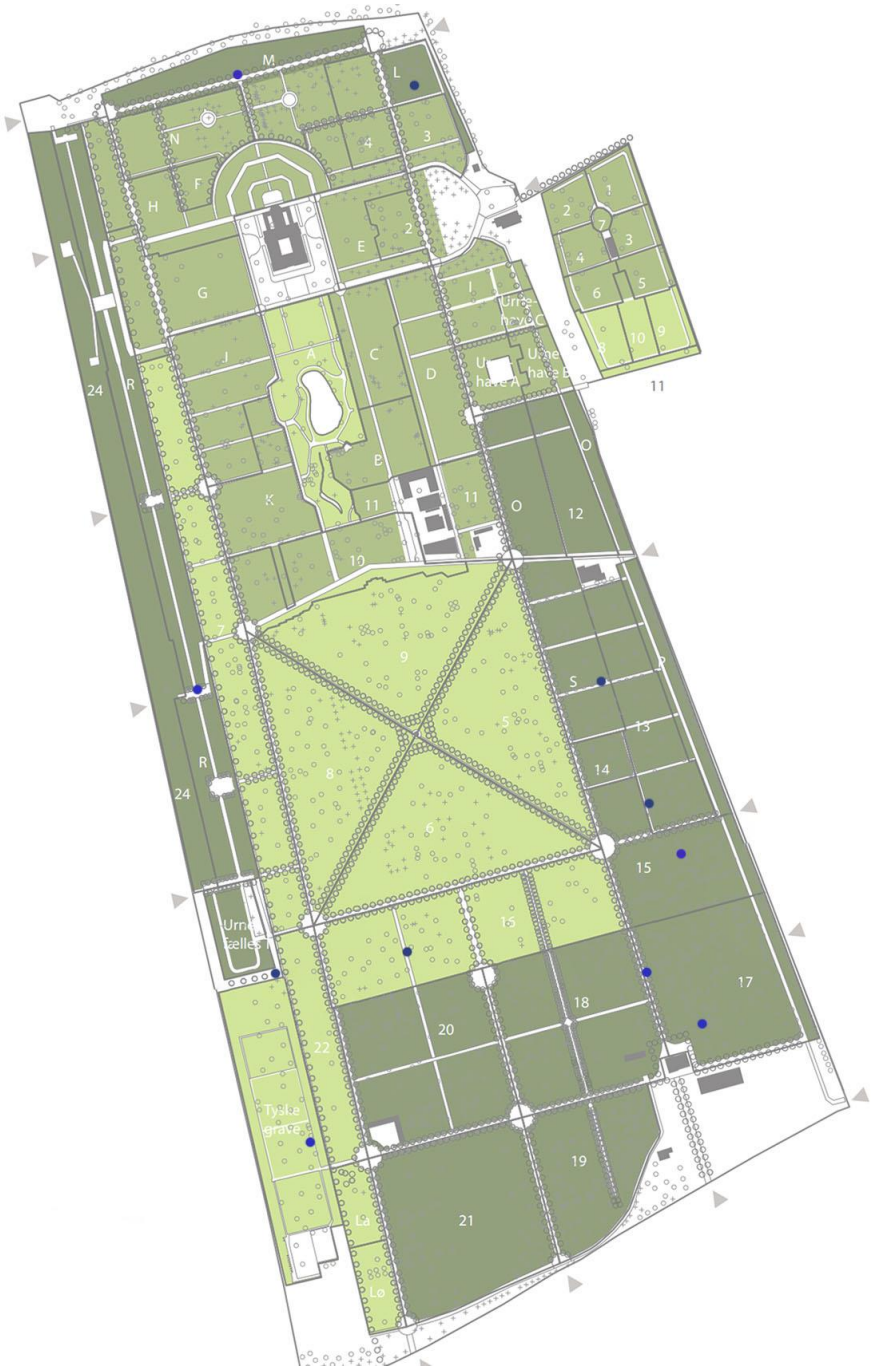

Figur 53. Registrering af løvsanger på Vestre.

Gransanger

Gransanger var en af de mest talrige ynglefugle på kirkegårdene. Ligesom løvsanger yngler gransanger på jorden i en næsten lukket rede. Den ankommer allerede i marts og er derfor i høj grad afhængig af, at der findes tætte buskadser og stedsegrønne krat til redeanbringelse.

Figur 54. Registrering af gransanger på Bispebjerg.

Figur 55. Gransanger på Vestre.

Figur 56. Registrering af gransanger på Vestre.

Skovsanger

Der blev blot registreret en enkelt skovsanger på Bispebjerg og ingen på Vestre. Det er muligt at det blot drejede sig om en fugl på træk. Arten er i Danmark især tilknyttet højstammet bøgeskov og den anbringer ligesom løvsanger og gransanger reden på jorden.

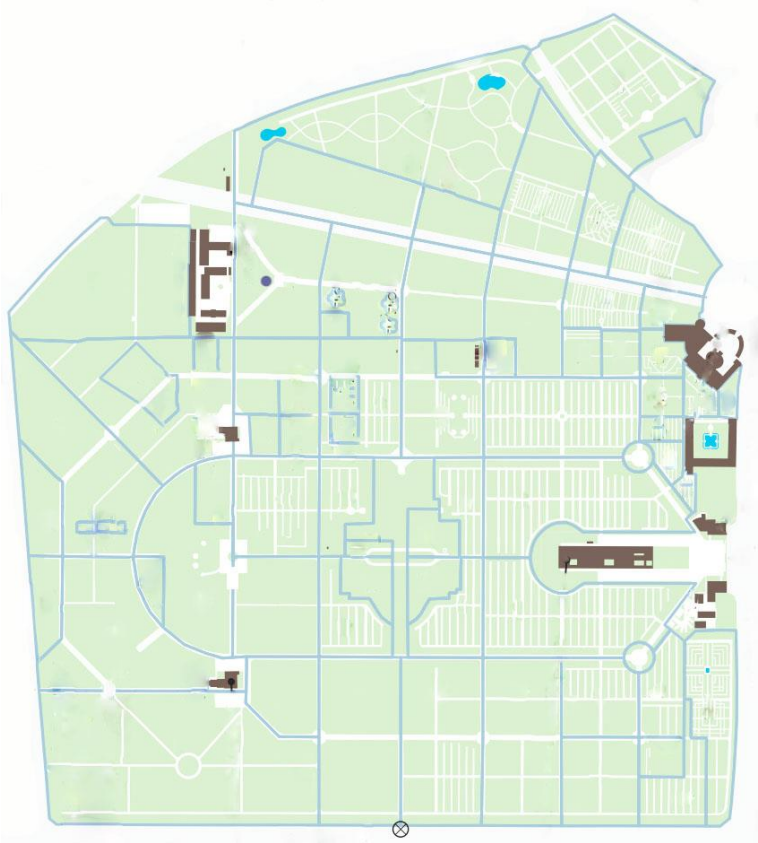

Figur 57. Skovsanger blev registreret i højstammet bevoksning nær materialgården på Bispebjerg.

Tornsanger

Tornsangerens habitat er mere åbne områder med buske og krat, hvor reden anlægges meget tæt på jorden i buskadser eller tæt urtevegetation. Der blev ikkehørt tornsanger på Bispebjerg, som mangler sådanne mere åbne områder.

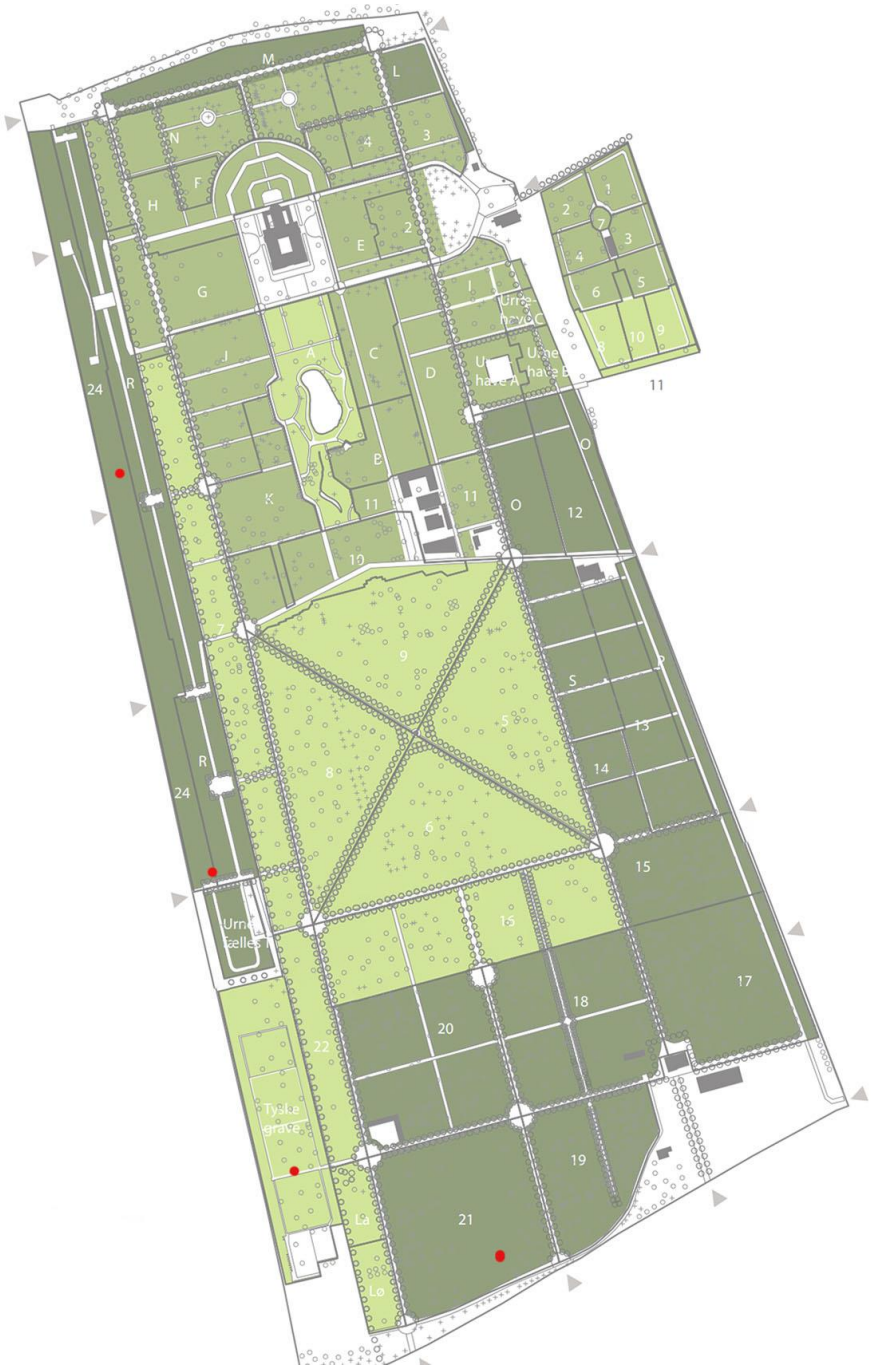

Figur 58. Registrering af Tornsanger på Vestre.

Fuglekonge

Fuglekonge er overvejende knyttet til høje nåleskovsbevoksning. Den kopformede rede anbringes på en gren af gran eller fyr.

Figur 59. Registrering af Fuglekonge på Bispebjerg.

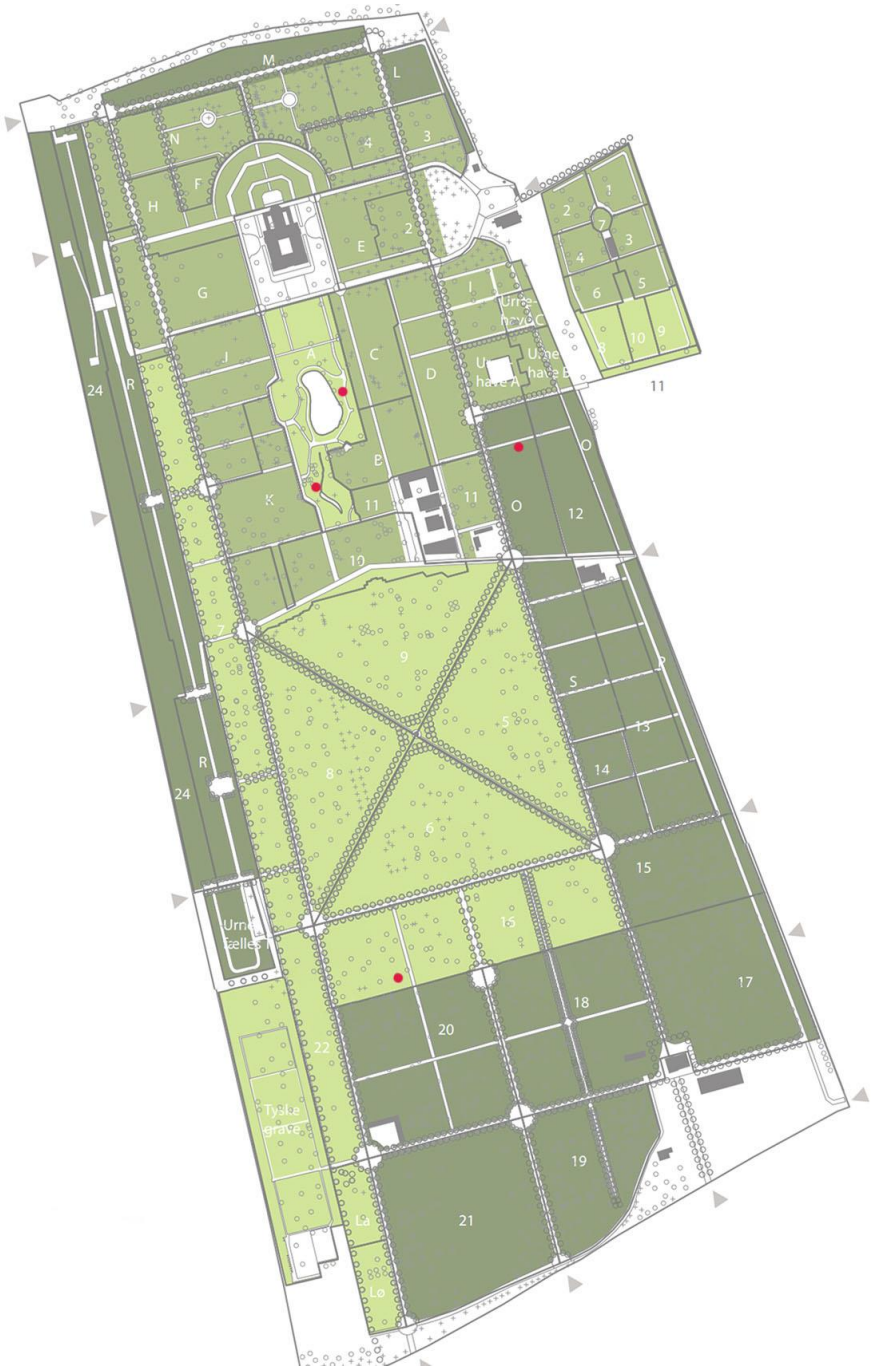

Figur 60. Registrering af syngende fuglekonge på Vestre.

Rødstjert

I modsætning til Munk foretrækker Rødstjert et habitat med store løvfældende træer og åben bund, uden for megen bevoksning. Rødstjert er hulruger og placerer reden i gamle spættehuller eller hulheder i træer, og gerne hvor hullet er større, eller i halvåbne fuglekasser. Det må formodes, at antallet af ynglende rødstjert er begrænset af tilstedeværelsen af egnede redehuller.

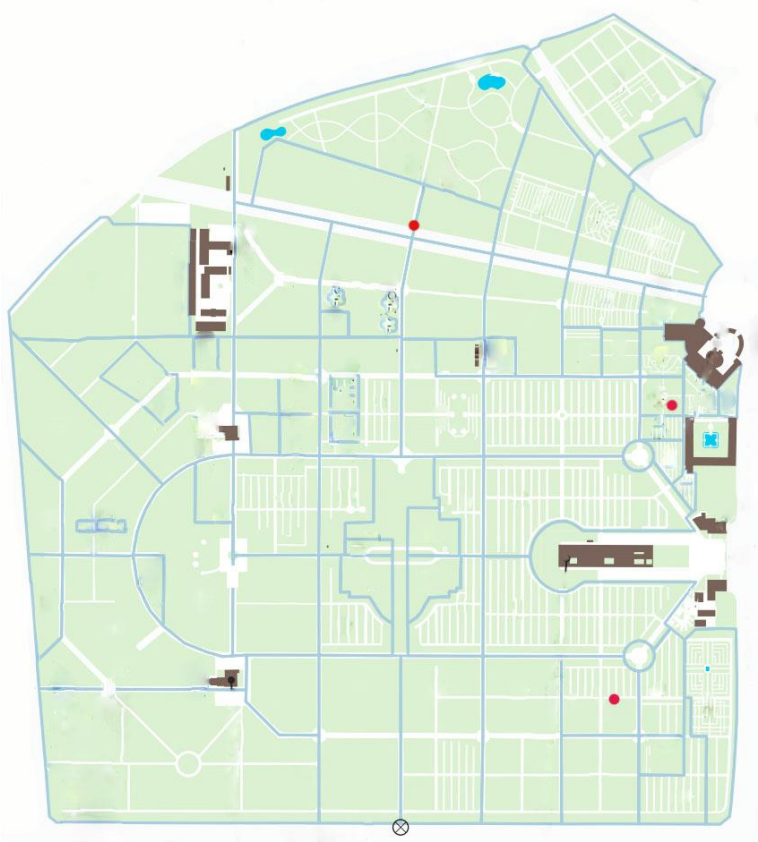

Figur 61. Registrering af syngende Rødstjert på Bispebjerg.

Figur 62. En Rødstjert han på sangpost i en bøg på Vestre Kirkegård.

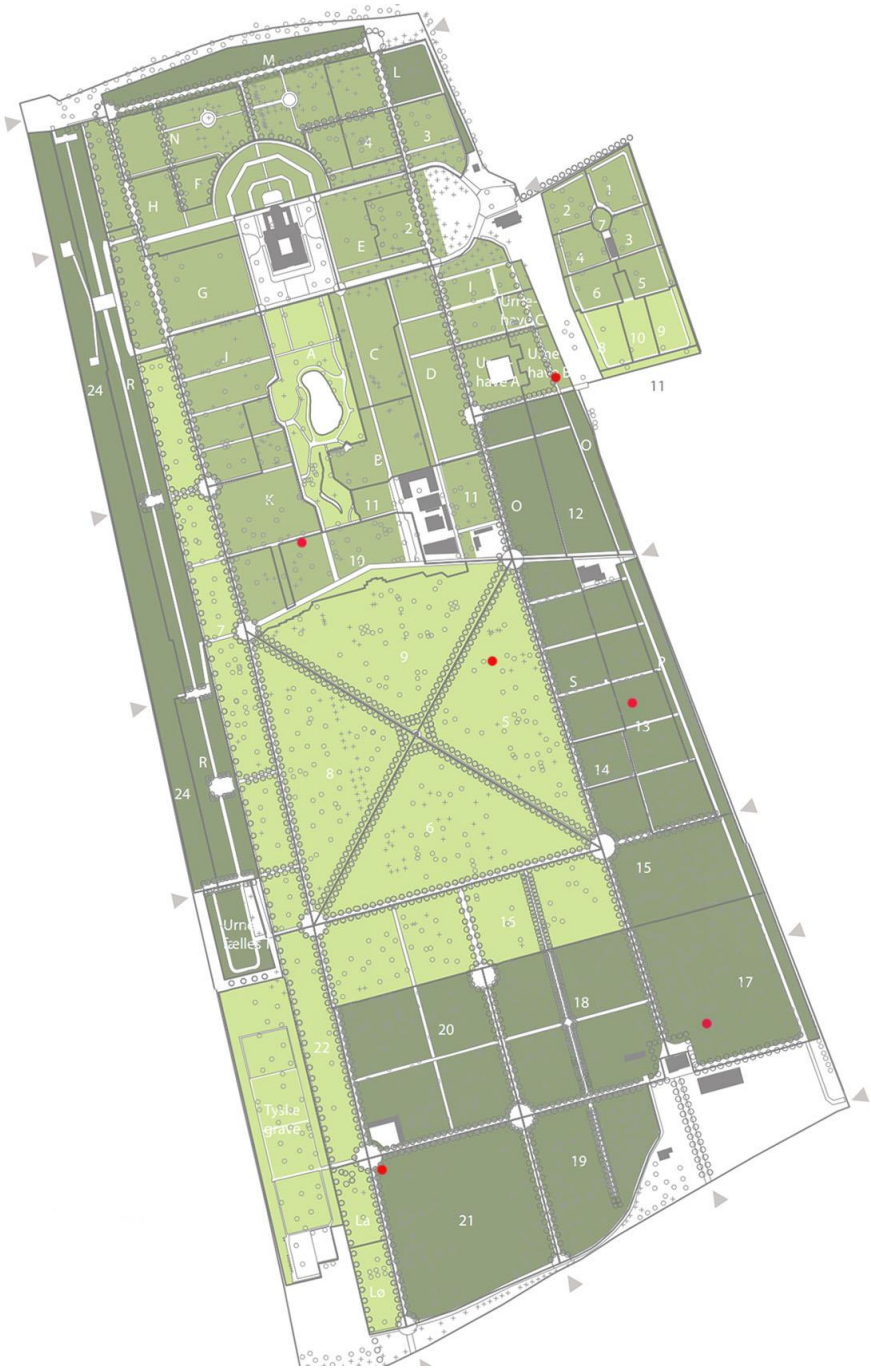

Figur 63. Registrering af syngende rødstjert på Vestre.

Stor flagspætte

Stor flagspætte forekommer i alle type af skov. Den udhugger selv sit redehul og laver ofte flere redehuller hvert år. De foretrukne redetræer skal have en vis størrelse og udhugges i frisk eller dødt ved med en blød kerne. Da flagspætterne sjældent bruger det samme redehul mere end en gang har de efterladte redehuller stor betydning for de øvrige hulrugende fuglearter. Alle aktive reder blev registreret i birketræer.

Figur 64. Stor flagspætte fodrer en stor unge i et redehul i en birk på Bispebjerg.

Figur 65. Et spættehul i en vandgran lige vest for materialgården på Bispebjerg.

Figur 66. Stor flagspætte fodrer en stor unge i et redehul i en birk i den sydlige del af Vestre. Birketræet ses til venstre i billede, delvist skjult af en taks.

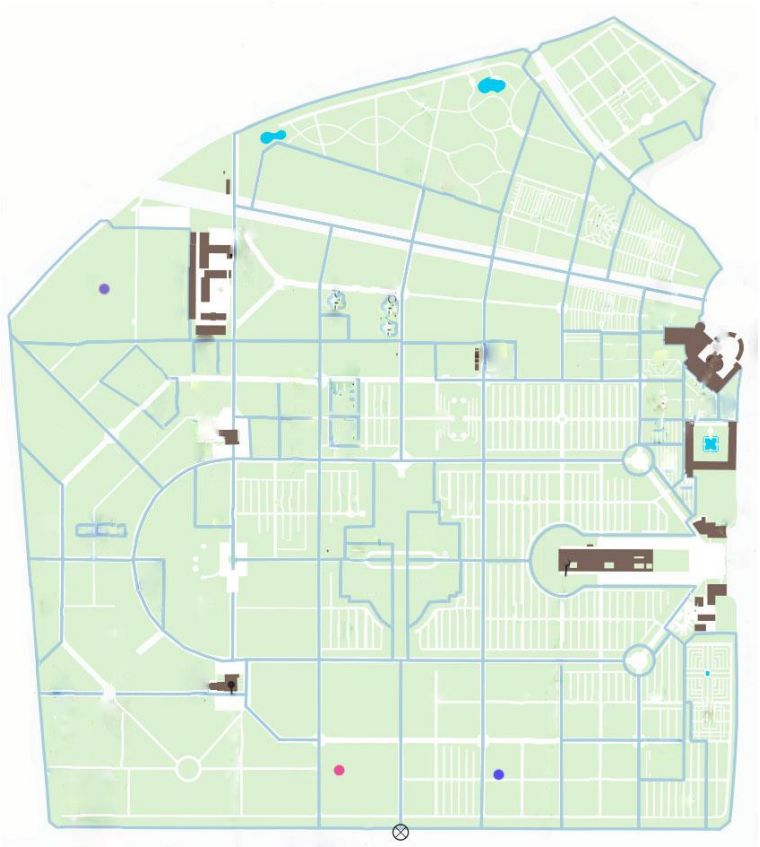

Figur 67. Placering af redehuller (blå) og territorier (rød) af stor flagspætte på Bispebjerg.

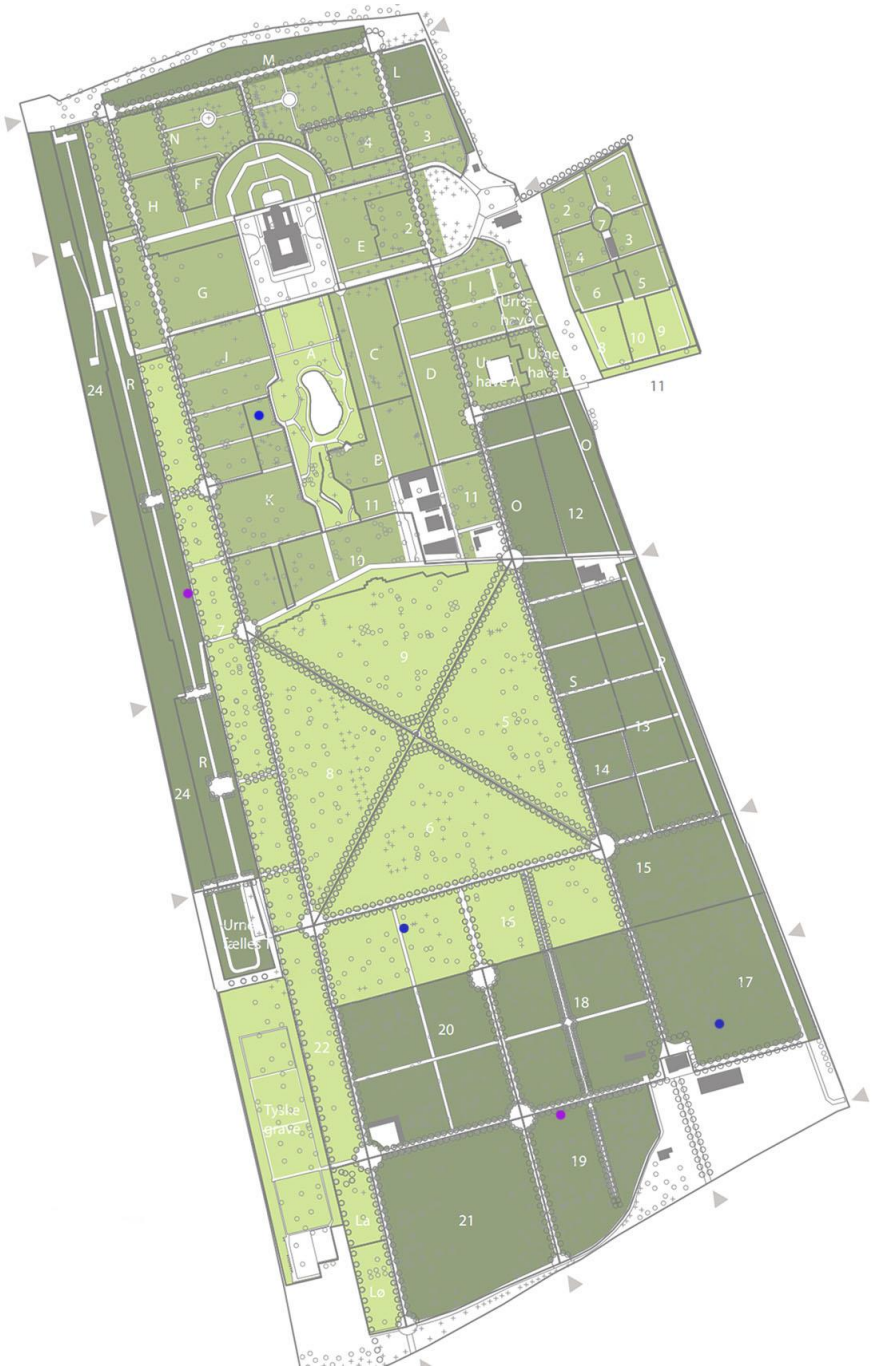

Figur 68. Placering af redehuller (blå) og territorier (rød) af stor flagspætte på Vestre.

Spætmejse

Spætmejse blev ikke registreret på Vestre selvom der blev registreret flere flagspætter på Vestre, og der var ledige spættehuller. Spætmejser har tidligere har ynglet med et enkelt par. På Bispebjerg blev der registreret flere kaldende spætmejser, og det blive vurderet at der var 3 par her.

Redeplacering: Spætmejserne er i høj grad afhængige af at kunne overtage gamle spættehuller, men kan også yngle i andre hulheder i træer. Deres redehuller på Bispebjerg blev ikke lokaliseret, men de holdt til hvor der er mange meget høje træer.

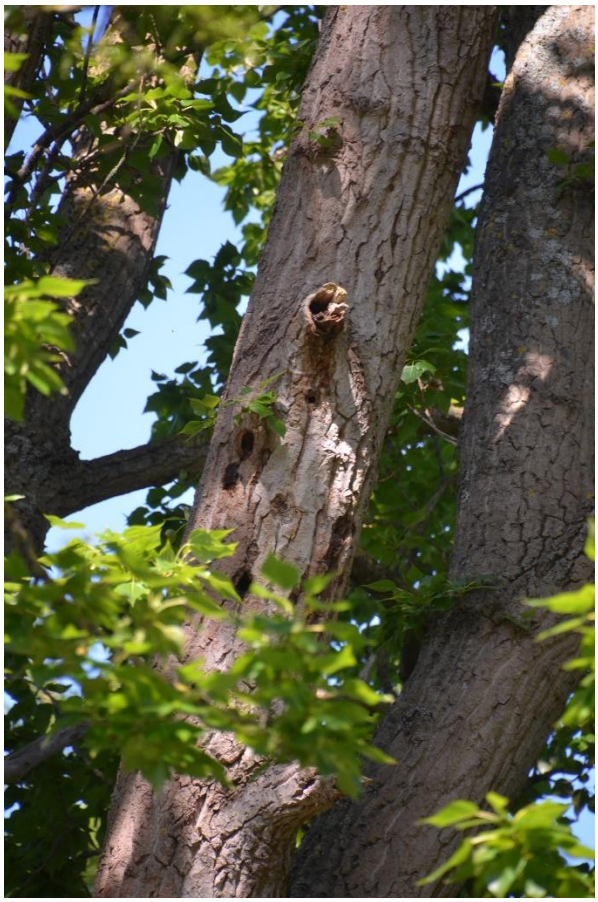

Figur 69. En meget stor poppel i den vestlige del af Bispebjerg. Se personen under træet. Der var flere spættehuller for formentlig var blev brugt af spætmejse i ca. 10 m højde.

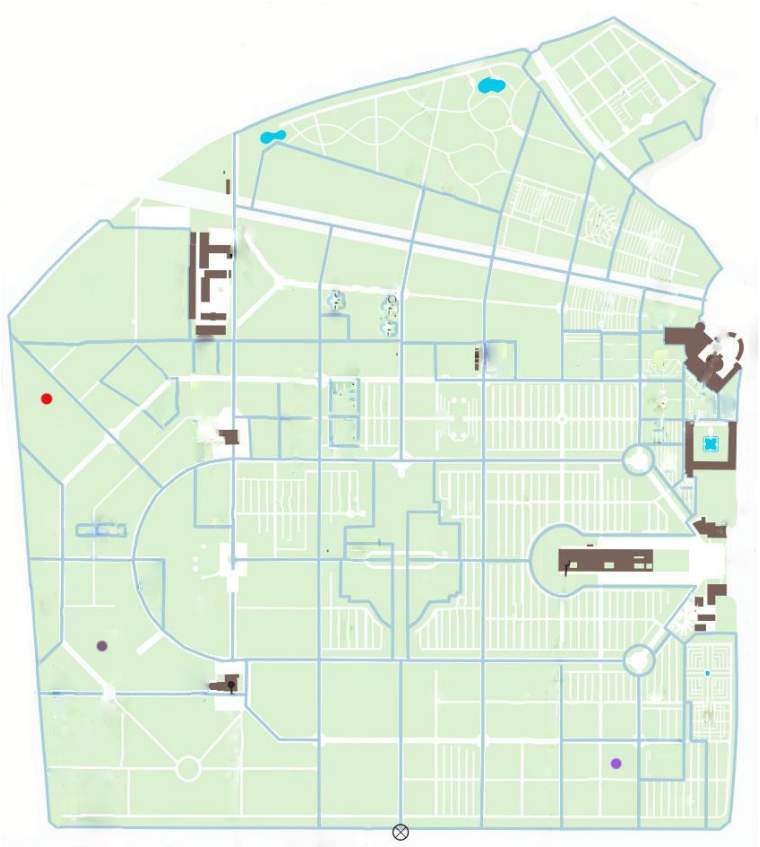

Figur 70. Territorier (blå) for Spætmejse på Bispebjerg. Der ynglede sandsynligvis spætmejse i en stor poppel angivet på kortet med rød bolle.

Figur 71. Spætmejsen fouragerer oftest i træerne, men kan også fouragere på jorden.

Broget Fluesnapper.

Der blev registreret en syngende broget fluesnapper d. 27.4. på Vestre. Det drejer sig højst sandsynligt om en fugl på træk, men er her noteret som muligt ynglende. Den 20. maj blev der set op to 20 rastende broget fluesnappere på Vestre. Broget fluesnapper er en hulruger og er derfor som de andre hulrugere afhængig af hulheder i store gamle træer. På Bispebjerg blev der registreret en broget fluesnapper som dog ikke sang.

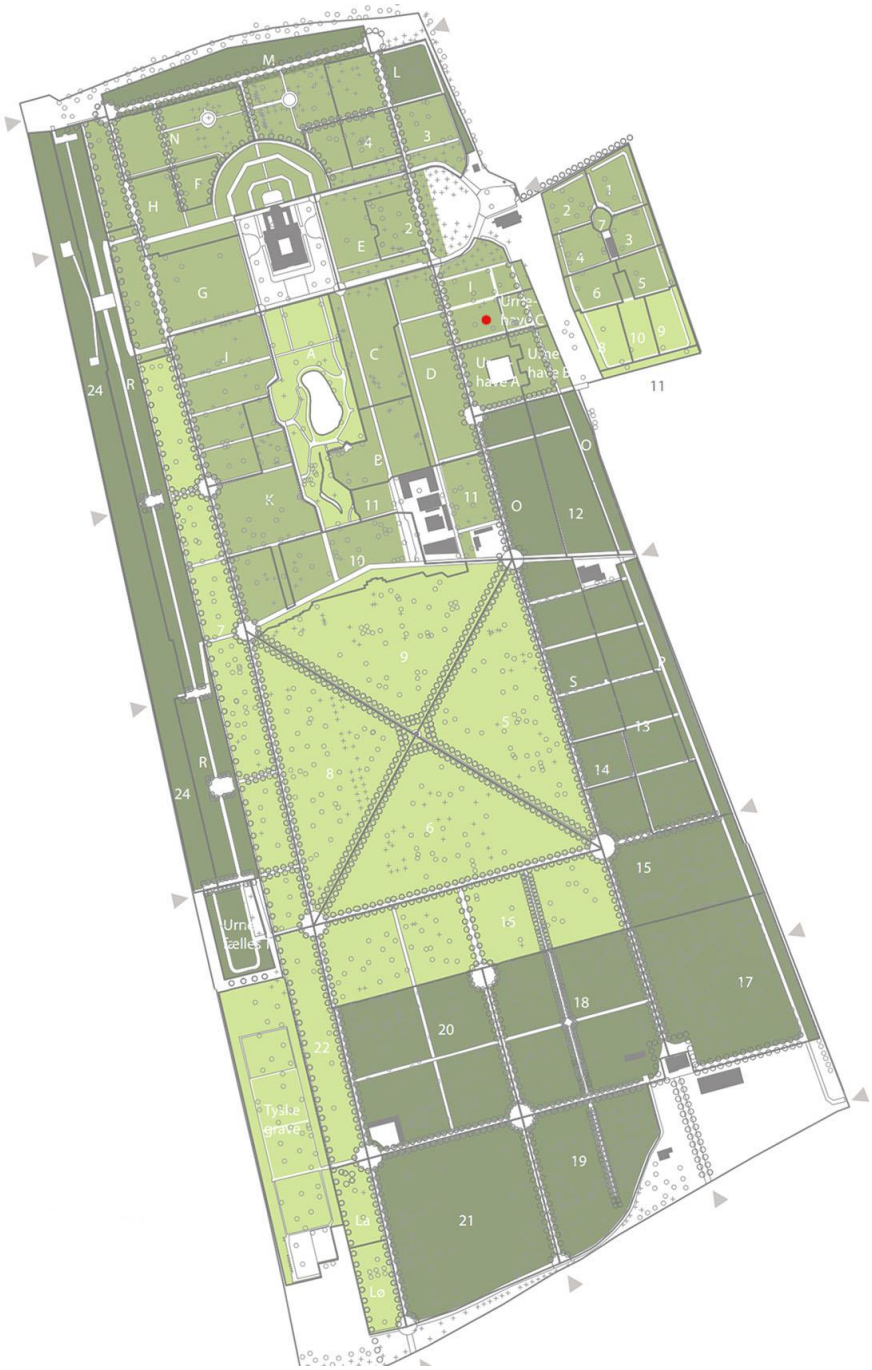

Figur 72. Registrering af syngende broget Fluesnapper på Vestre.

Grå Fluesnapper

Der blev blot registreret en syngende broget fluesnapper en enkelt gang på Vestre. Det drejer sig højst sandsynligt om en fugl på træk. Grå fluesnapper er en hulruger og er derfor som de andre hulrugere afhængig af hulheder i store gamle træer.

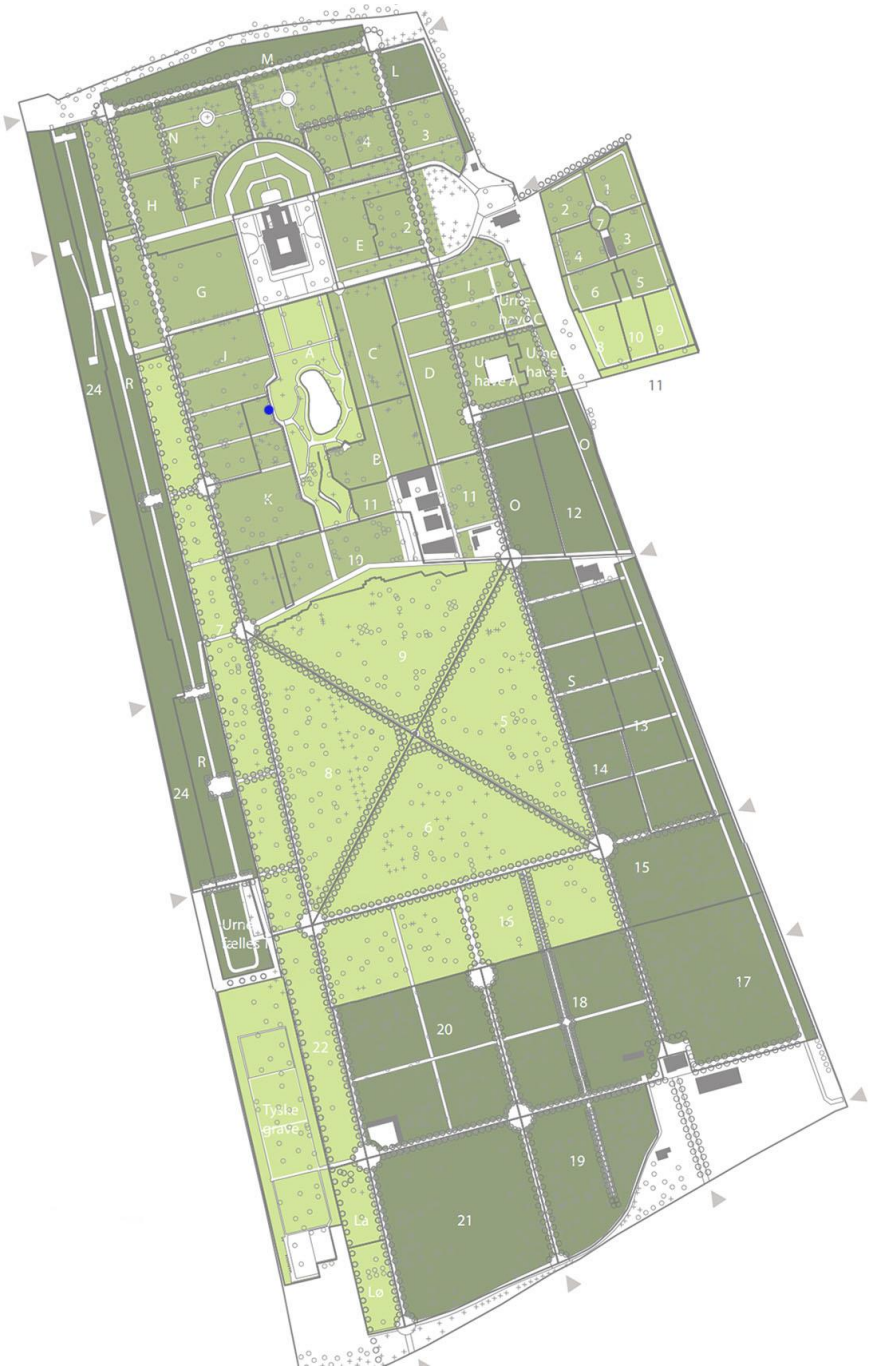

Figur 73. Registrering af syngende Grå Fluesnapper på Vestre.

Musvit

Musvit er en meget talrig ynglefugl på begge kirkegårde, men der blev registreret næsten 3 gange så mange musvitter pr. ha på Bispebjerg. Det er sandsynligvis udbuddet af egnede redepladser der bestemmer hvor mange musvitter der kan yngle, og derfor passer det fint ind i mønstret at der er flest på Bispebjerg, som generelt har flest hulrugende fugle. Foruden de opsatte fuglekasser blev der også fundet ynglende musvitter i lamper og musvitter blev set fodre unger i udluftningshuller i husmure på bygninger uden for kirkegården, mens de hentede føden på kirkegården. Det understreger, at mulighederne for redeanbringelse er af stor betydning for denne art.

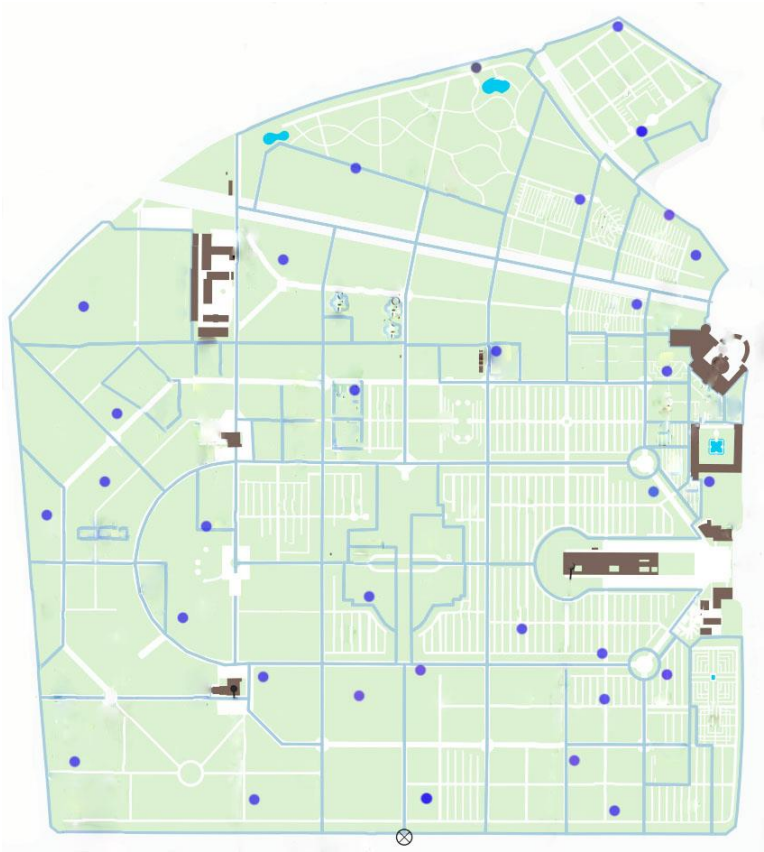

Figur 74. Registrering af musvit på Bispebjerg.

Figur 75. En Musvit havde rede i denne lampe på Bispebjerg.

Figur 76. En musvit yngler i en kasse der er opsat i træ i den nordvestligste del af Vestre, hvor der ellers ikke er egnede redehuller.

Figur 77. Samme kasse som i illustrationen ovenfor.

Figur 78. Registrering af musvit på Vestre.

Blåmejse

Blåmejse stiller nogenlunde de samme krav som musvit til redeplaceringer, men kan klare sig med mindre huller og hulheder, hvilket giver den en lille fordel for musvitten. Hvis hullerne er store nok til en musvit, får blåmejsen dog ikke en chance. Dette synes at være tilfælde på Bispebjerg hvor musvitten er næsten dobbelt så talrig som ynglefugl end blåmejsen.

Figur 79. Registrering af blåmejse på Bispebjerg.

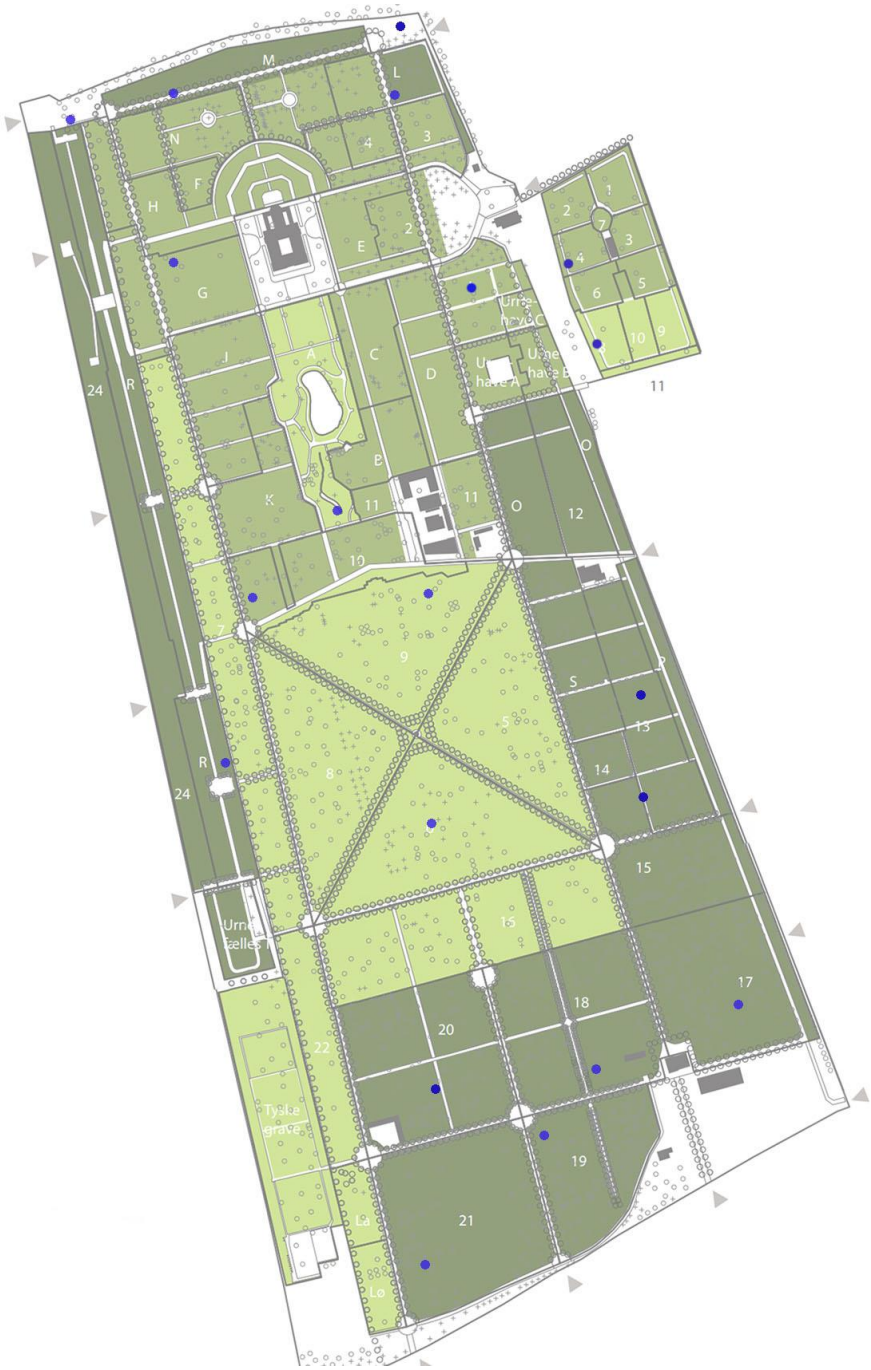

Figur 80. Registrering af blåmejse på Vestre.

Figur 81. En blåmejse kan lige klemme sig ind i en hulhed i en stor gren 8 m over jorden, hvor en afsavet gren har åbnet op for svampeangreb. Placeringen er markeret med en gul pil.

Sortmejse

Sortmejse er snævert knyttet til høje bevoksning af nåletræer. De vil også konkurrere med både musvit og blåmejse om potentielle redehuller. Det ene af de tre par sortmejse der blev registreret på Vestre havde placeret sin rede i en kampestenssætning ved søen mod nordvest.

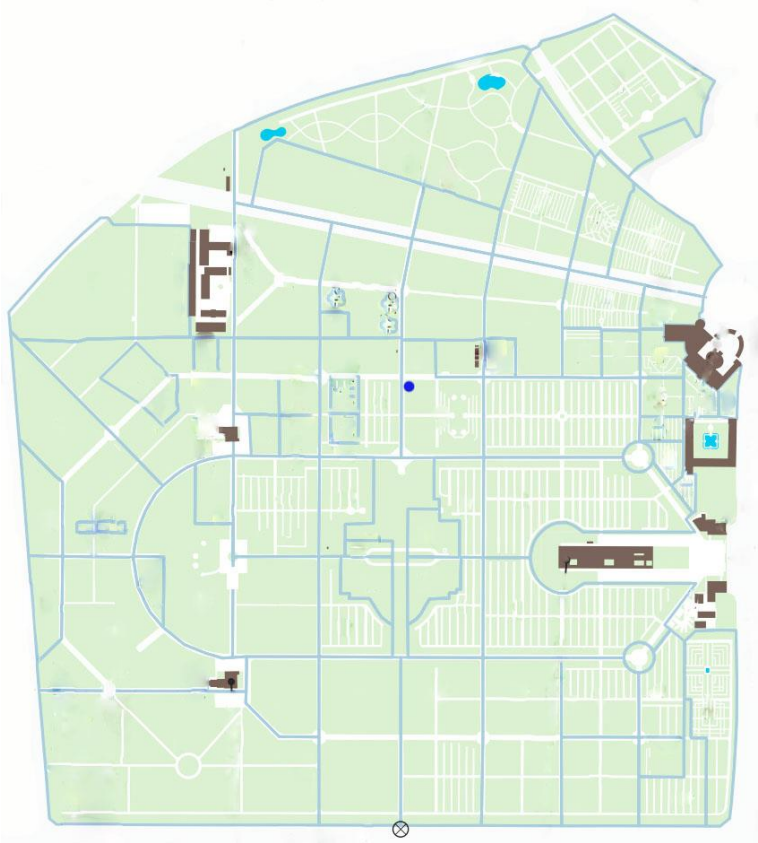

Figur 82. Registrering af sortmejse på Bispebjerg.

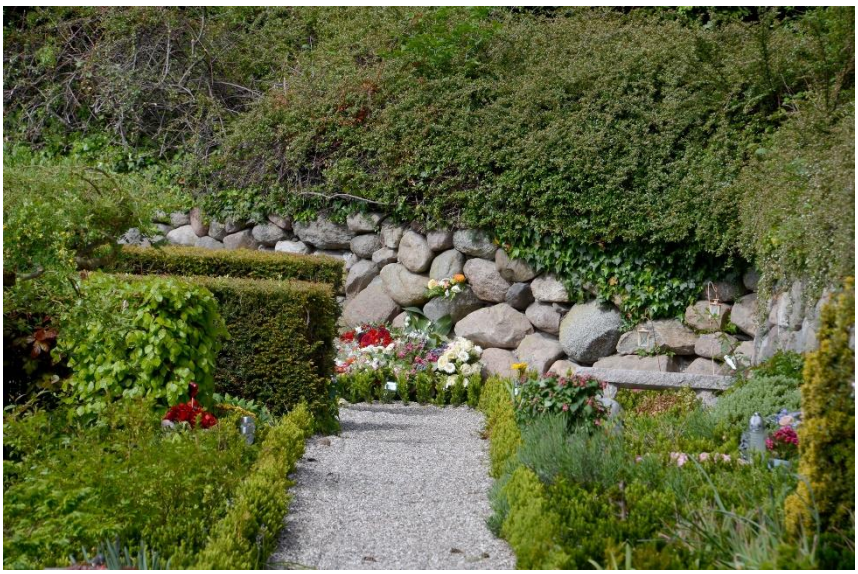

Figur 83. Redeplacering for sortmejse i en stensætning på Vestre.

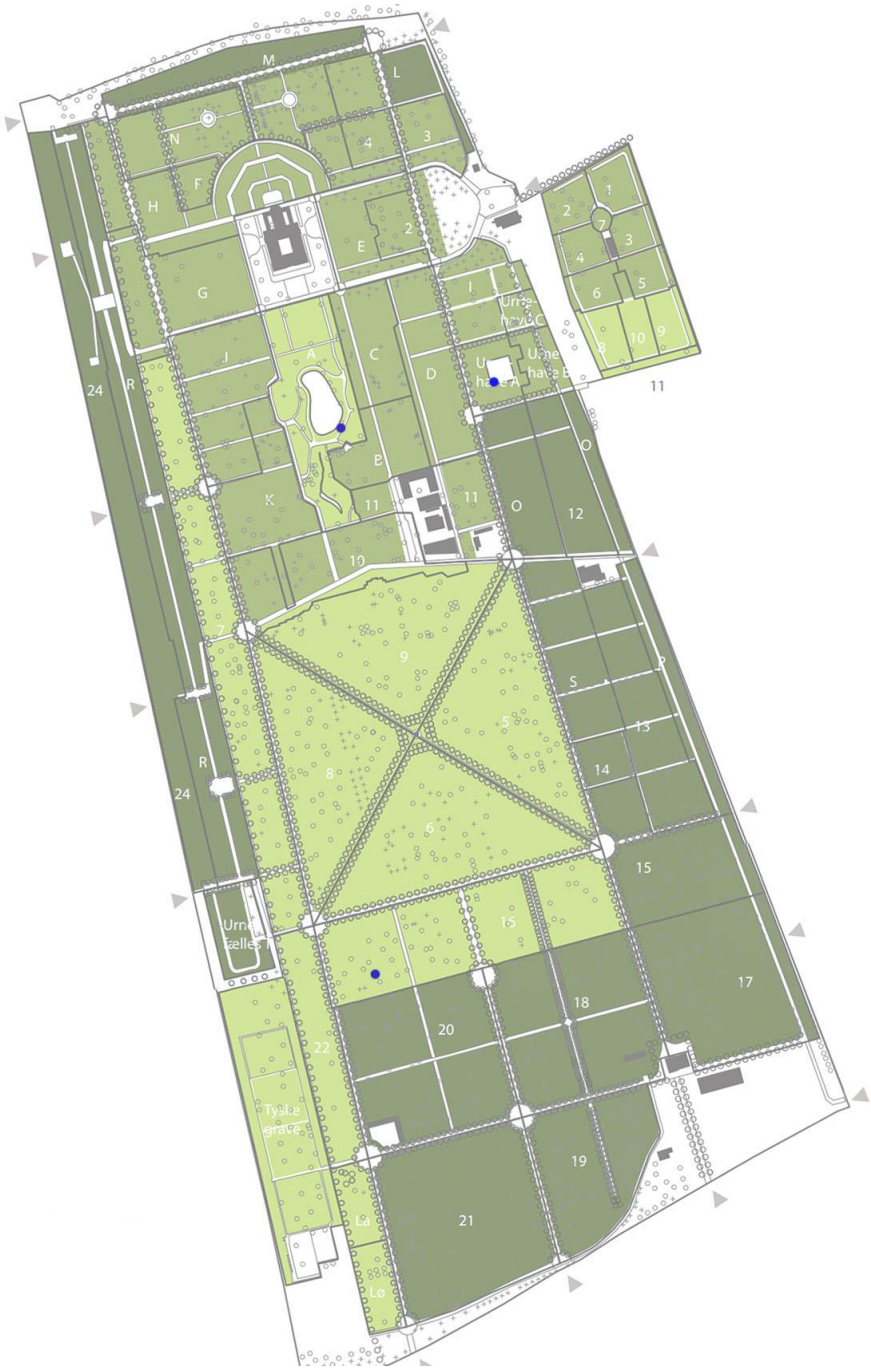

Figur 84. Registrering af sortmejse på Vestre.

Korttået trælløber

Korttået trælløber er i højere grad end almindelig trælløber knyttet til parklandskaber med store løvtræer. De anbringer oftest reden bag afslået bark eller i en flækket stamme.

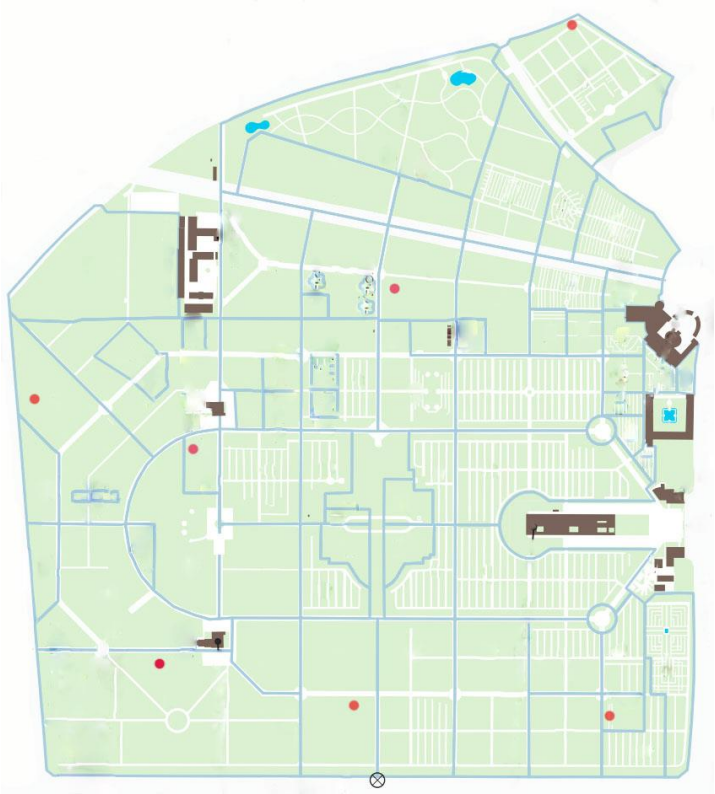

Figur 85. Registrering af korttået trælløber på Bispebjerg.

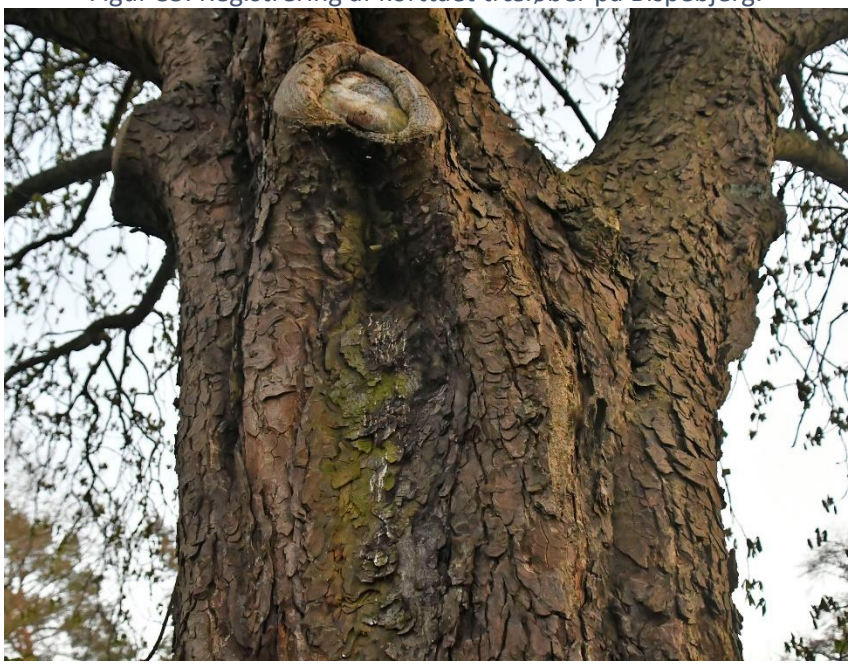

Figur 86. Overnatningsplads for korttået trælløber i en hulning på en stor hestekastanje. Det er muligt at der var en rede højere oppe i samme træ.

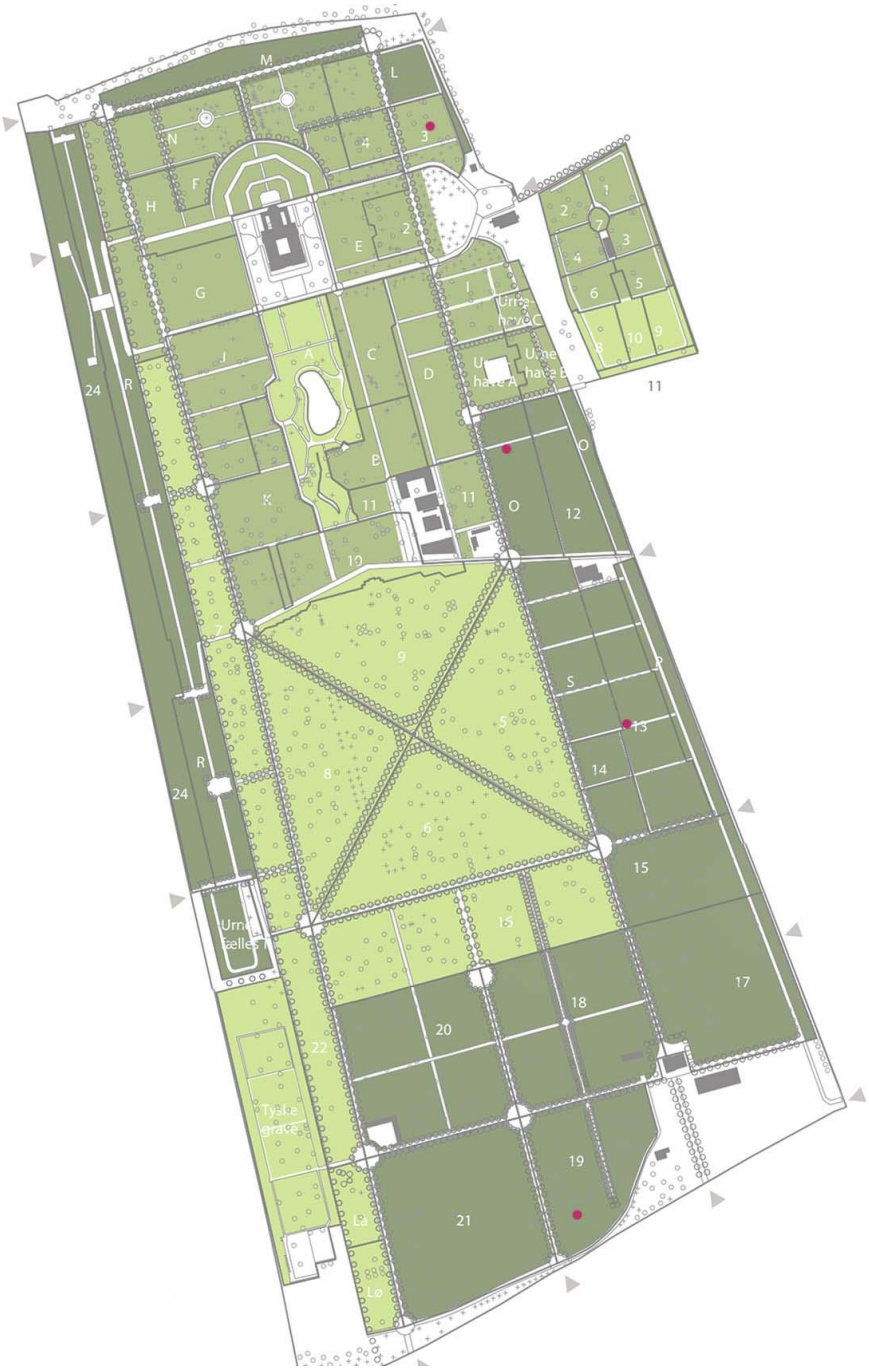

Halemejse

I modsætning til de ægte mejser er halemejse ikke en hulruger, men den bygger en kugleformet rede i en grenkløft. På Bispebjerg blev et par set flyve ind i en meget tæt taks med redemateriale.

Figur 87. Halemejse på Bispebjerg.

Figur 88. Halemejse på Bispebjerg.

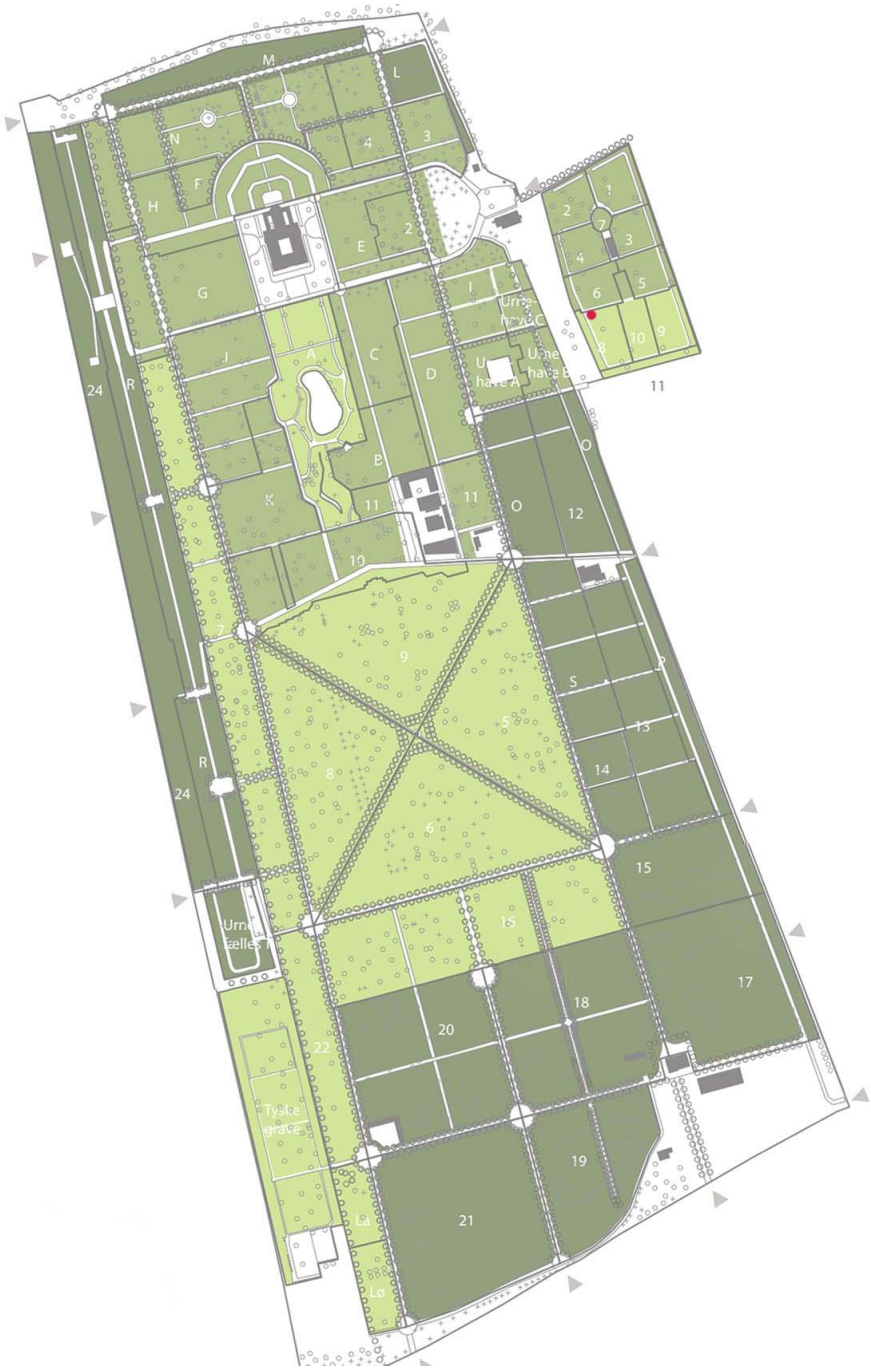

Figur 89. Registrering af halemejse på Vestre.

Bogfinke

Bogfinke er en af de meste almindelige ynglefugle i Danmark og der blev registreret 15 syngende hanner i territorier på Vestre, men arten blev slet ikke registreret på Bispebjerg. Reden anbringes typisk i en grenkløft flere meter over jorden.

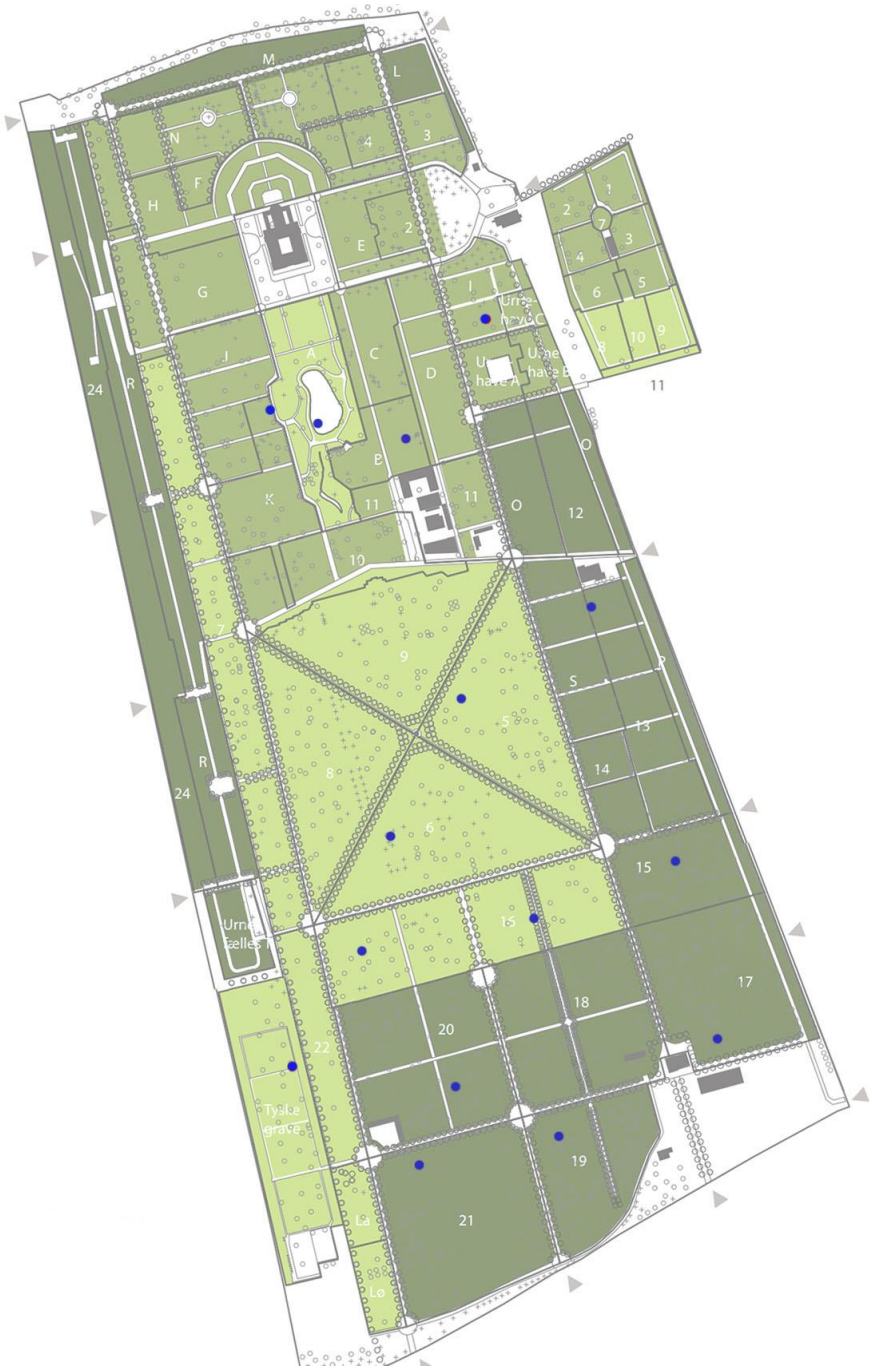

Figur 90. Registrering af bogfinke på Vestre.

Grønirisk

Grønirisk yngler i mere åbne parkagtige områder end bogfinke, og reden anbringes gerne nogle meter over jorden i træer. En grønirisk blev set redebyggende i en vedbendbeklædt træstamme i den sydligste del af Vestre.

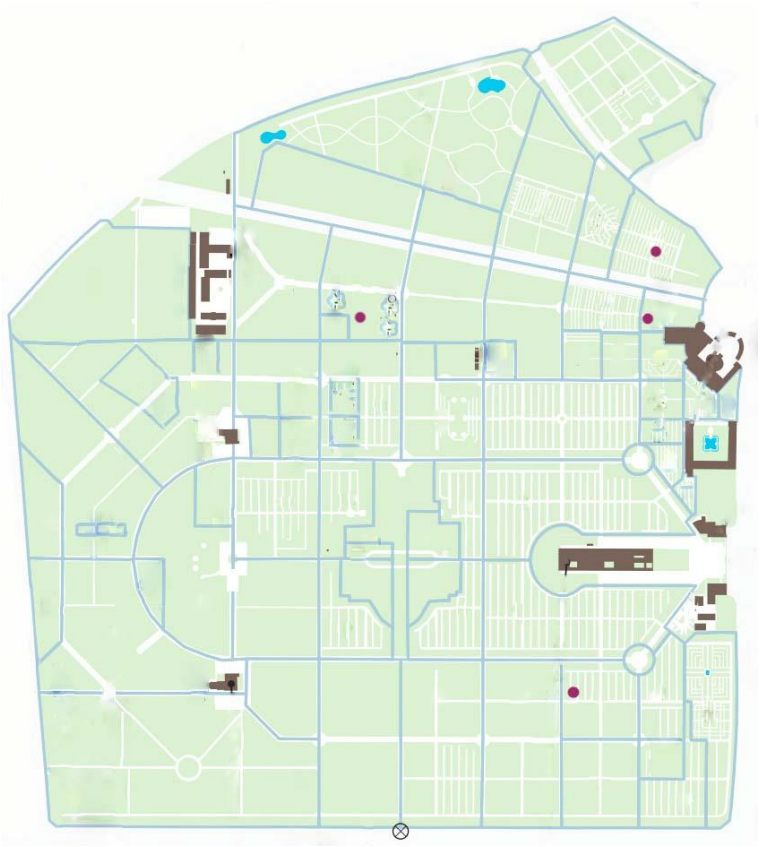

Figur 91. Registrering af Grønirisk på Bispebjerg.

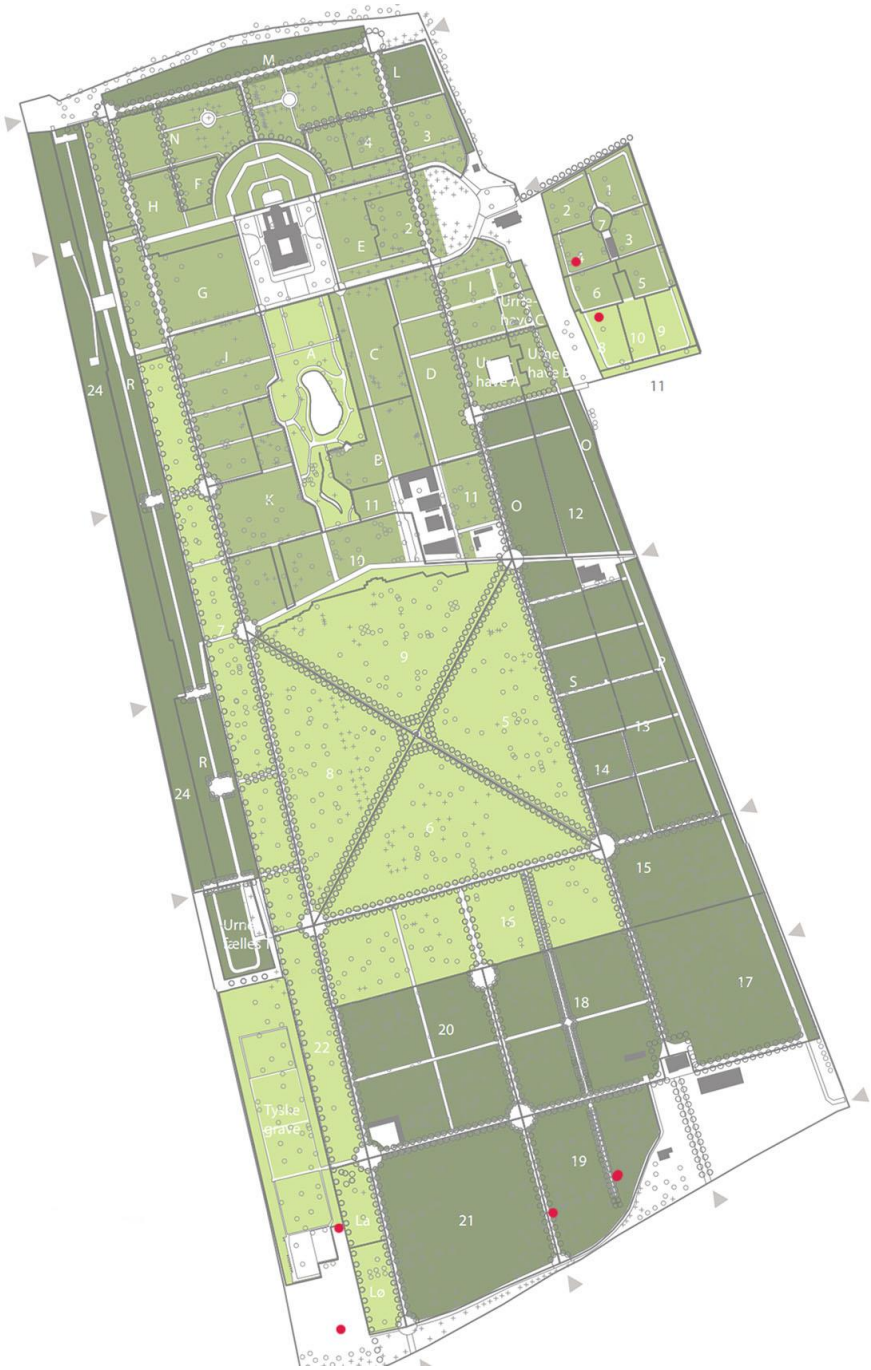

Figur 92. Registrering af grønirisk på Vestre.

Kernebider

Arten blev registreret i den nordlige del af Vestre, hvor der formentlig har ynglet et eller to par. Kernebidere holder til helt i toppen af store træer, og trods deres relativt store størrelse er de ikke nemme at registrere. Sangen er nogle høje hvislende pift, og undgår let opmærksomhed. Reden placeres oftest meget højt i træer og er vanskelig at lokalisere.

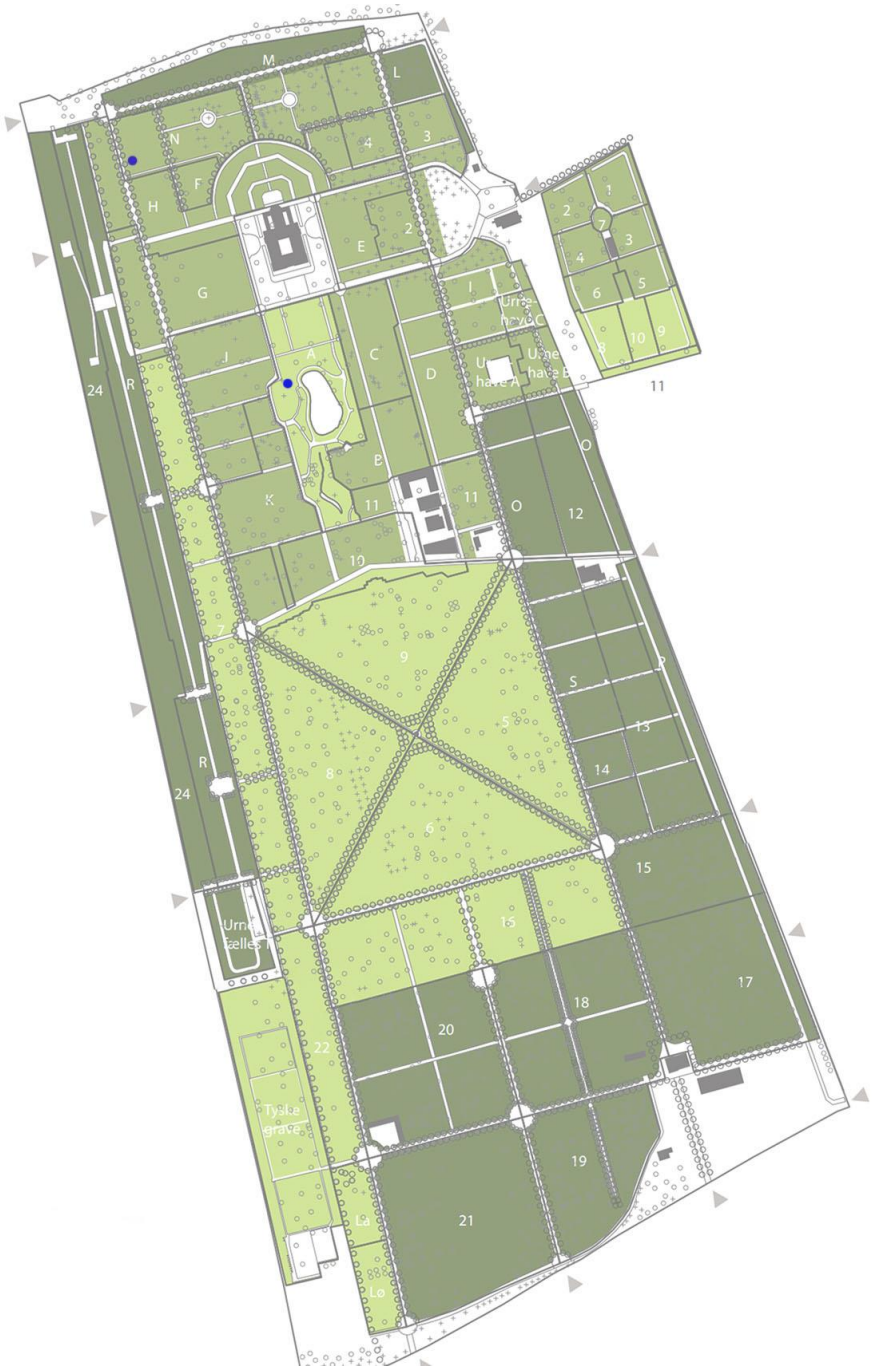

Figur 93. Registrering af kernebider på Vestre.

Stillits

Der var sandsynligvis et par ynglende stillits i den sydlige del af Vestre. I denne del af kirkegården er der et par oplagspladser for kompost hvor der gror en del urter og tidsler. Stillits yngler overvejende højt i trækronerne på de yderste grene.

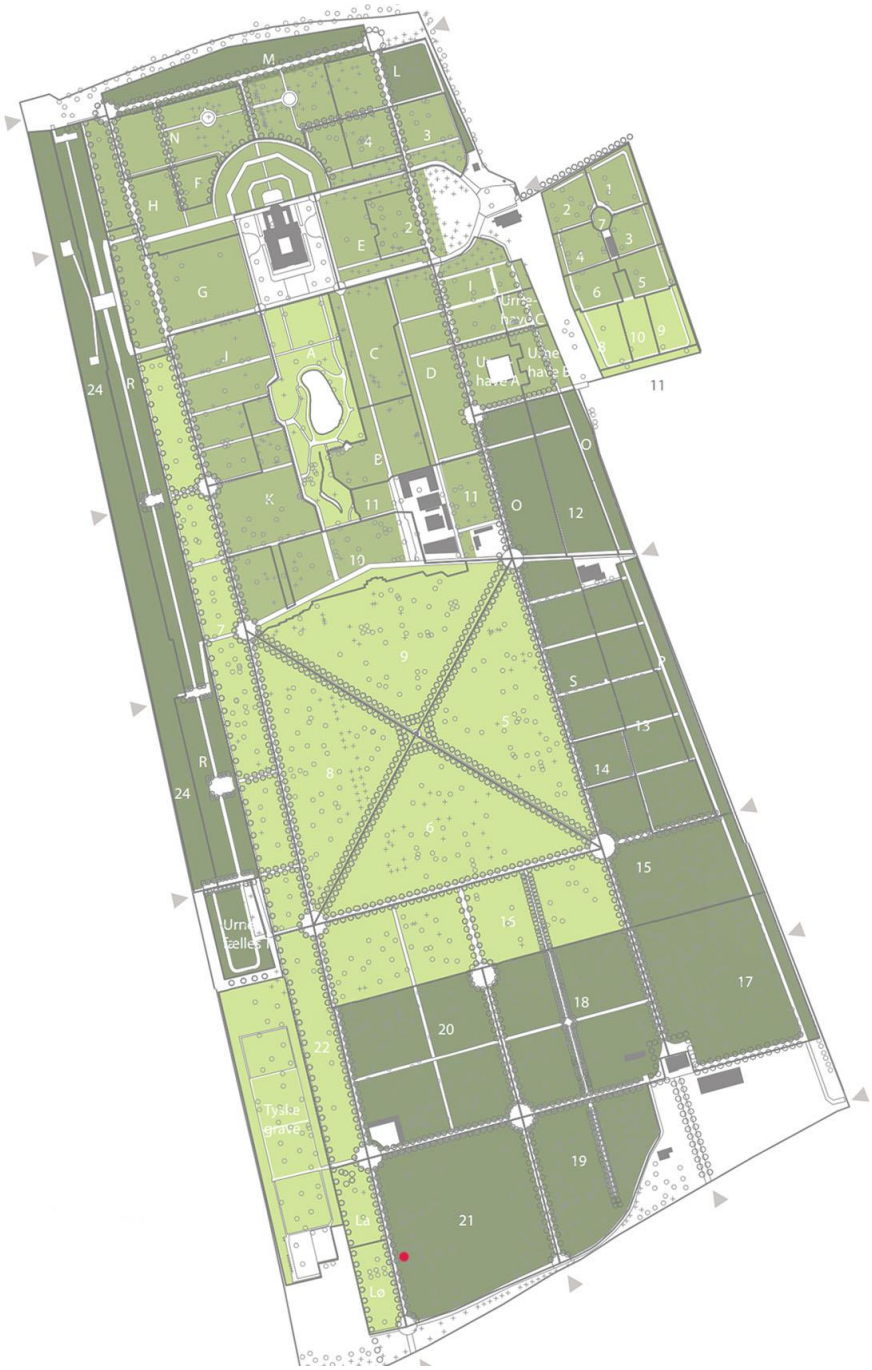

Figur 94. Registrering af Stillits på Vestre.

Dompap

Dompap blev ikke registreret på Vestre. På Bispebjerg var der op til 5 par. Arten foretrækker blandskov med tæt bevoksning. Reden anbringes som regel 2-3 meter over jorden i tæt bevoksning.

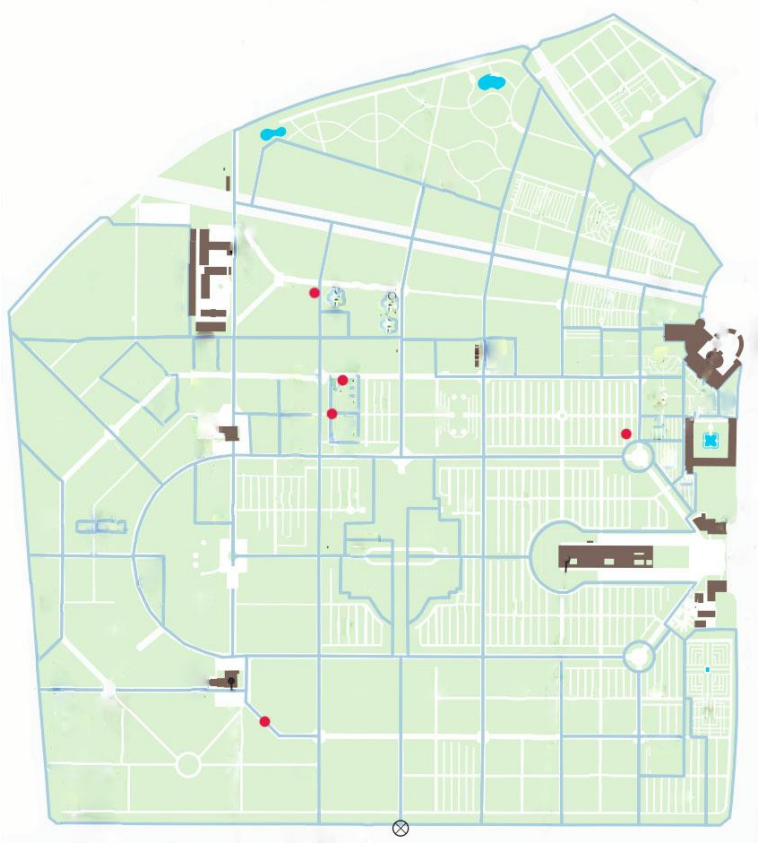

Figur 95. Dompap registreret på Bispebjerg.

Gråkrage

Gråkrage forekommer ganske talrigt på de to kirkegårde. De anbringer reden forholdsvis højt til vejrs både i løvfældende træer, men gerne helt eller delvist skjult i nåletræer, hvor kun enkelte reder var mulige at se.

Figur 96. Kragerede højt til vejrs i et cedertræ.

Figur 97. Samme kragerede i et cedertræ som ovenstående billede.

Figur 98. Et andet eksempel på en kragerede højt til vejrs i et egetræ på Vestre, hvor den er synlig inden løvspring.

Figur 99. Gråkragen er en af de største prædatorer af andre fugles æg og unger. Den er ikke kræsen og har en meget varierende kost. Denne krager er i gang med at finde egnede redegrene.

Figur 100. Gråkragen er normalt en meget sky fugl, der mange steder skydes, men i parkerne og på kirkegårdene i København kan man iagttage dem på ganske kort hold.

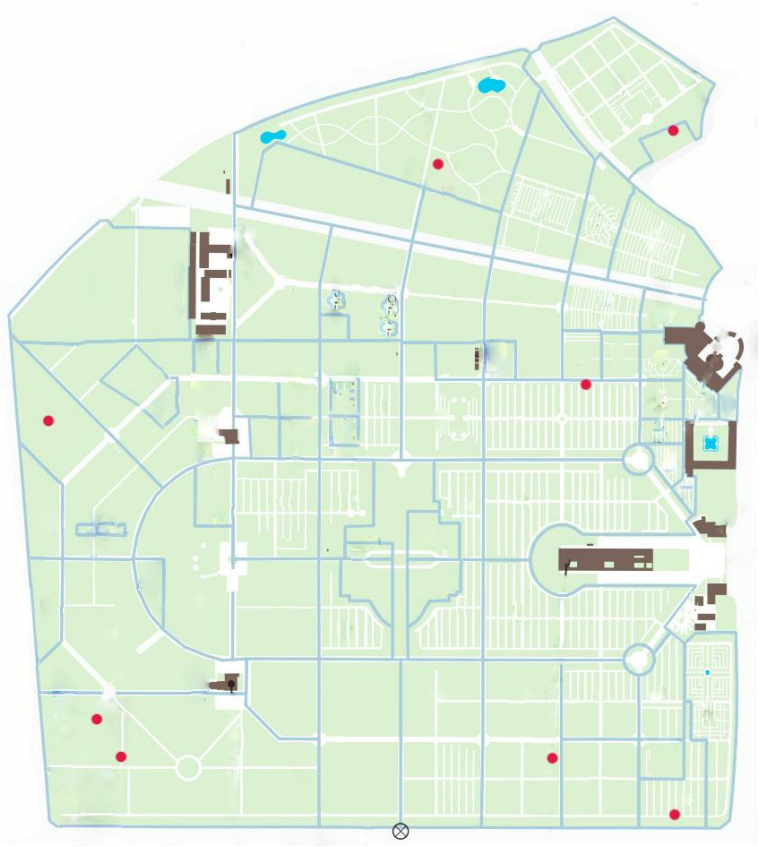

Figur 101. Registrering af Gråkrage i Bispebjerg.

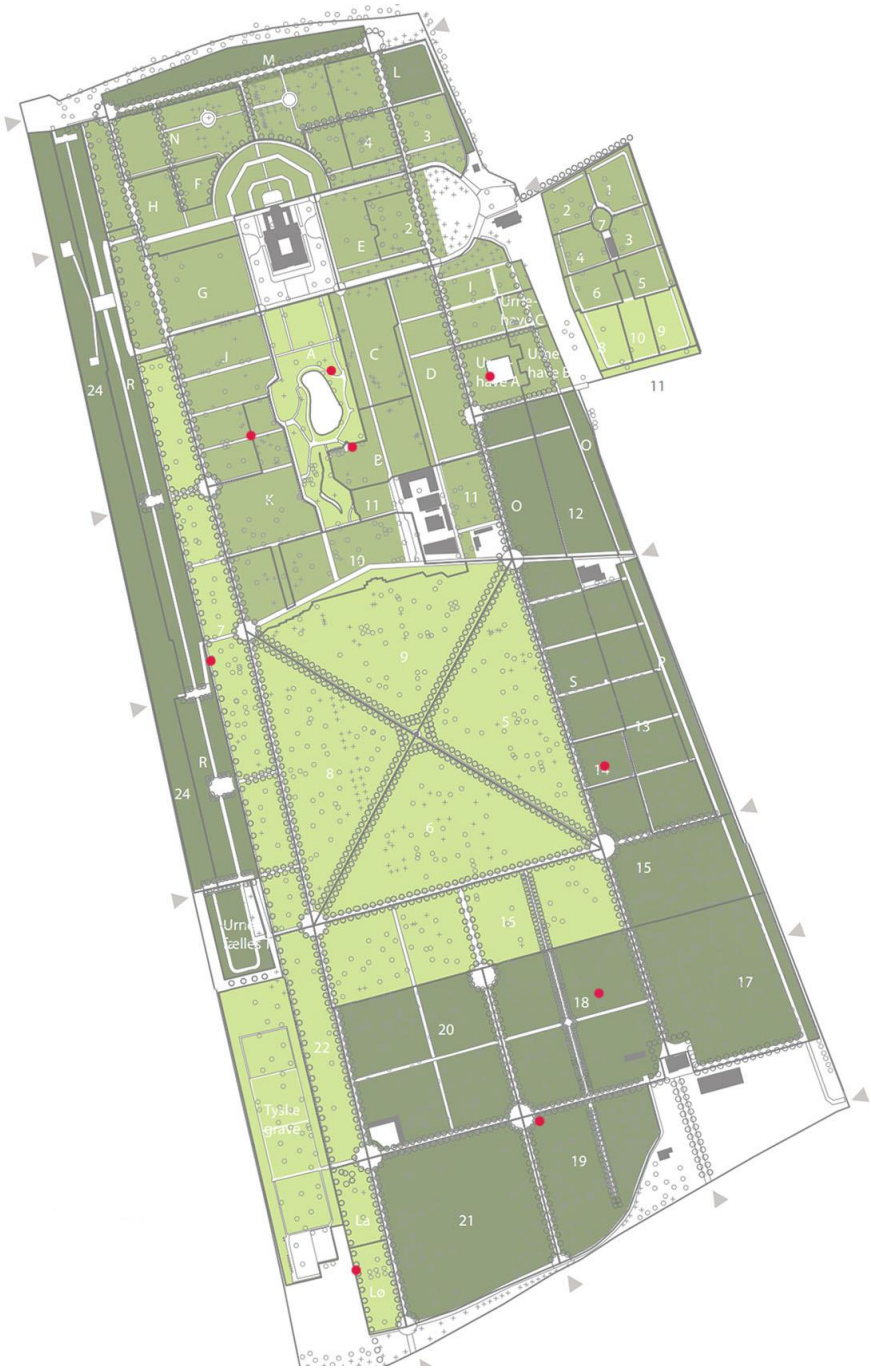

Figur 102. Registrering af gråkrage på Vestre.

Husskade

Husskaden anbringer ofte sine kugleformede reder forholdsvis synligt højt oppe i træerne. Hvor de er placeret i nåletræer kan de dog være svære at se. Rederne benyttes i mange tilfælde i flere år.

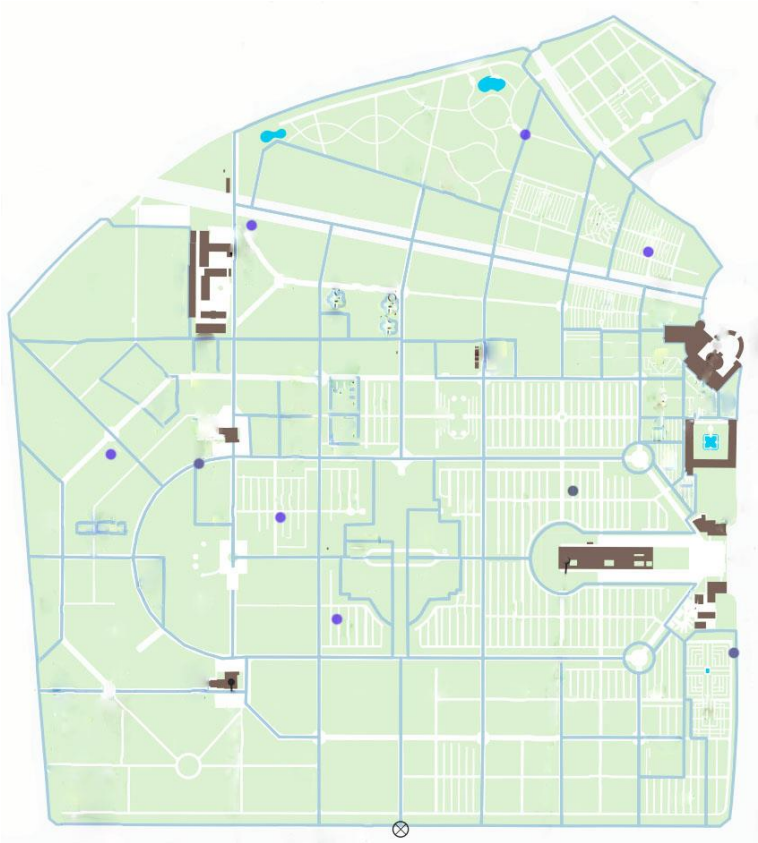

Figur 103. Registrering af reder og par af husskade på Bispebjerg.

Figur 104. Registrering af reder og par af husskade på Vestre.

Figur 105. En rede af husskade næsten skjult i en taks på Bispebjerg.

Figur 106. Samme rede af husskade som på figuren ovenover.

Figur 107. Rede af husskade højt til vejrs i et løvtræ på Vestre.

Figur 108. Samme rede af husskade som ovenfor.

Allike

Allike forekommer ret talrigt på begge kirkegårde, hvor de langt overvejende fouragerer på plænerne. Allike er en hulruger, og yngler gerne i huller i træer. Der blev dog ikke konstateret ynglende alliker i træer på de to kirkegårde. Alliker yngler også meget gerne i skorsten og andre hulrum i bygninger, og det antages at alle de alliker der blev set på de to kirkegårde, ynglede på bygninger fortrinsvis uden for kirkegårdene. Det har ligget uden for denne undersøgelse at verificere ynglefund af fugle i bygninger.

Figur 109. Der er store plænearealer på begge kirkegårde.

Skovskade

Skovskade yngler sener end gråkrage og husskade og bygger deres rede helt skjult. Der blev således ikke fundet reder af skovskade, men en redebyggende fugl blev set forsvinde dels ind i en taks dels ind i en vedbend-beklædt stamme af en gran. Der blev registreret betydeligt flere skovskader på Bispebjerg end på Vestre. Skovskaden er normalt en temmelig sky skovfugl, som man dog har bedre muligheder for at opleve netop på Bispebjerg Kirkegård

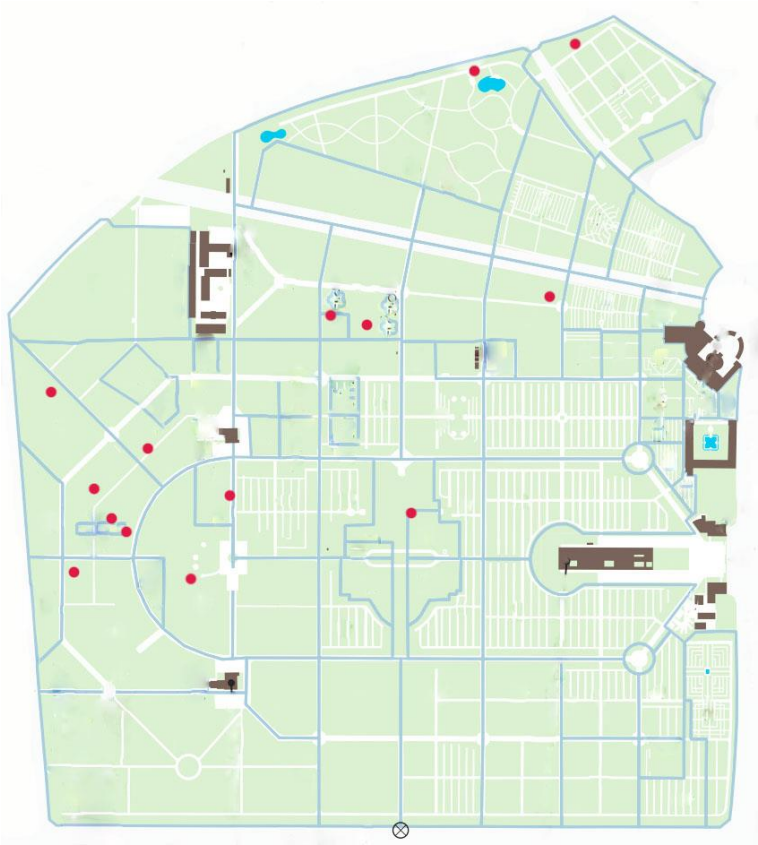

Figur 110. Registrering af territorier af skovskade på Bispebjerg.

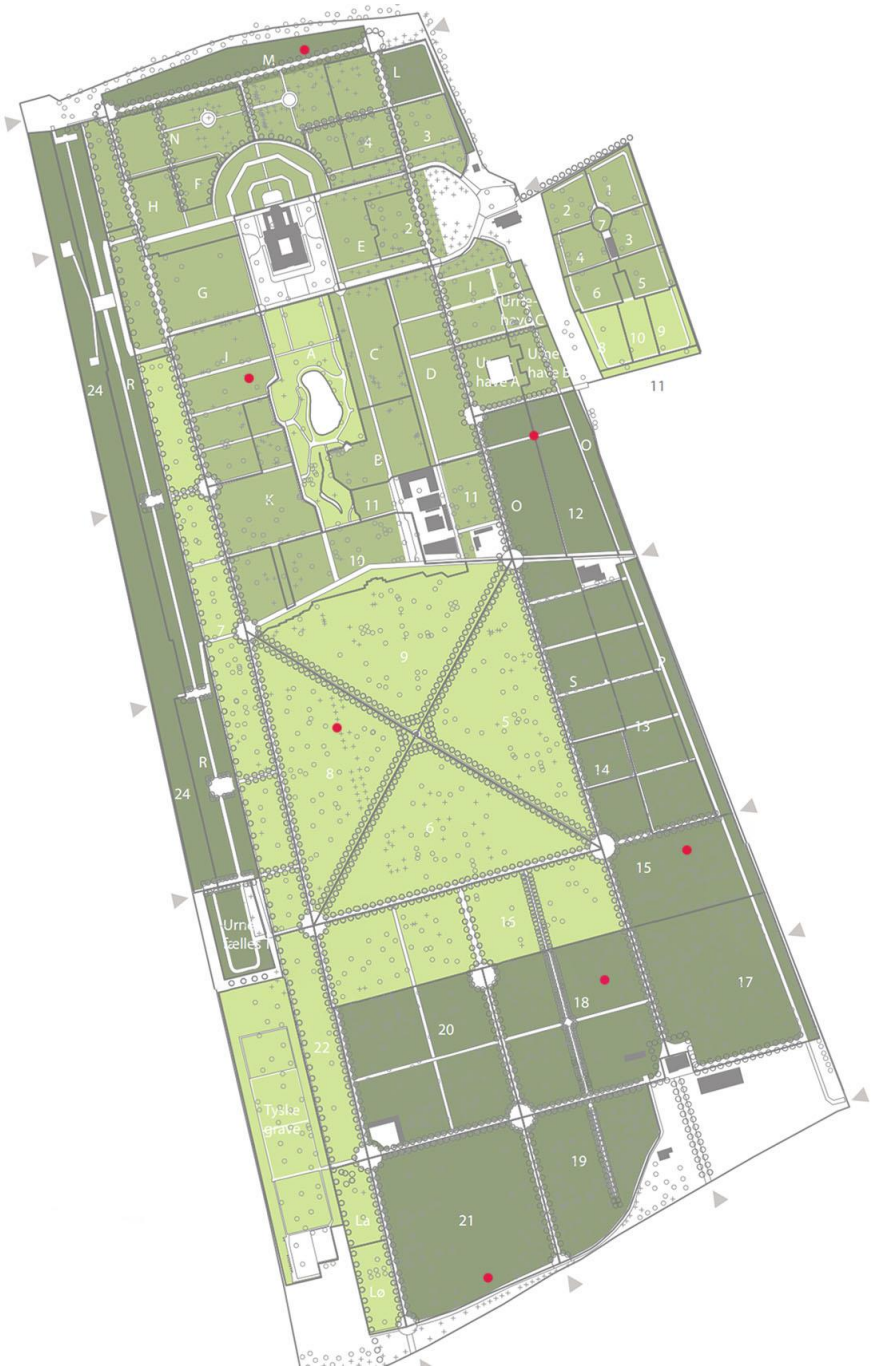

Figur 111. Registrering af territorier af skovskade på Vestre.

Anbefalinger til fuglevenlig drift

Der er for begge kirkegårde lavet en udviklingsplan 2015-65, som bygger på en overordnet en politisk vedtagelse om "Politik for udvikling af Københavns Kommunes fem kirkegårde mod 2065" (Københavns Kommune 2015 a, b &c). I disse planer er der lagt op til at forfølge en strategi hvor kirkegårdene er inddelt i tre overordnede zoner: Skov, lund og have. Disse zoner er defineret ud fra nogle landskabsmæssige karakterer og muligheder for rumlige oplevelser. Som et underordnet element i strategien indgår nogle hensyn til biodiversiteten i de tre zoner. I det følgende gives nogle anbefalinger til driften og udviklingen, som i særlig grad tager hensyn til kirkegårdenes funktion som levested for ynglefugle. Anbefalingerne tager udgangspunkt i resultatet af fugleregistreringerne i 2020, og retter sig dels mod driften af områderne, dels mod den strategiske udvikling som planerne sigter imod.

Det er muligt markant at forbedre kirkegårdenes potentiale som levested for dyr og fugle i forhold til den nuværende tilstand, bl.a. ved at følge nogle anbefalinger og en strategi, der konsekvent tager hensyn til ynglefuglenes krav til deres levesteder. De fleste af disse anbefalinger kan sagtens følges samtidig med at de øvrige mangesidede hensyn til kirkegårdenes funktioner varetages. Helt overordnet vil en mindre intensiv pleje generelt være til gavn for biodiversiteten, da de naturlige processer giver flere levesteder ved at efterligne de forhold der gør sig gældende i naturen. Gamle træer er uhyre vigtige som levesteder og struktur for en stor mænge skovtilknyttede planter, svampe, dyr og fugle. I udviklingsplanerne nævnes for zonen "skov" at store gamle træer og døde træer og dødt ved kan bibeholdes. Man kan tilføje at også små gamle træer og træruiner bør have sin plads på kirkegårdene, og disse elementer bør ikke kun begrænses til zonen skov, men bør også kunne indgå i de andre zoner. Da gamle træer og træruiner er så værdifulde, bør de, hvor det er muligt, bibeholdes længst muligt under hensyn til sikkerhed og kirkegårdenes øvrige funktioner. En forudsætning for at ændre nogle af de æstetiske udtryk, der følger af en reduceret pleje og vedligeholdelsesindsats, forudsætter givetvis en øget information til kirkegårdenes gæster og en uddannelse af medarbejderne, der står for vedligeholdelsen. F.eks. vil en livsforlængende beskæring af gamle træer forudsætte, at man har det nødvendige udstyr og kendskab. Kirkegårdenes bevoksning bør i langt højere grad afspejle træernes forskellige livsstadier og må også godt kunne rumme døende og døde træer.

I valget af beplantning, som kan styrke biodiversiteten, nævnes hjemmehørende arter og eksoter på lige fod, som midler til at øge udbuddet af blomstrende og frugtsættende kilder for dyrelivet. Generelt kan det dog anbefales at vælge hjemmehørende arter, der er bedst tilpasset klima og jordbundsforhold, og som også i langt højere grad end eksoter rummer store mængder af insekter og svampe.

I udviklingsplanen for Vestre nævnes at " I Lunden er der tale om monokulturer af særlige, karaktergivende træer, plantet uden system som lund." Hvis man har til hensigt at øge biodiversiteten, kan det dog anbefales at undgå monokulturer. Der nævnes i udviklingsplanerne mulighederne for at enge og lysninger fastholdes med begrænset indsats af slåning. I praksis sker det for nuværende kun i meget begrænsede områder. Det kan stærkt anbefales at øge arealet med reduceret græsslåning ganske betydeligt.

I det følgende gives nogle tematiske anbefalinger som øger biodiversiteten til gavn for ynglefuglene.

Gamle træer og døde træer

Lysåben skov, dvs. en skovtype med en overskov af lysåbne træer som f.eks. eg, og med lysbrønde, og flere etager, indeholder muligheder for en højere biodiversitet. Mange af de meget store træer vil i fremtiden have endnu større biologisk værdi og blive endnu mere værdifulde for fuglene, både til fouragering og redeanbringelse i takt med at de også vokser ind i kategorien risikotræer.

Figur 112. Et stort egetræ med op mod hundrede år på bagen, kan leve i endnu flere hundrede år. Her er der en kragerede i kronen markeret med rød pil.

Figur 113. En gammel solitær bøg på Vestre, har fået et hul i hovestammen 7-8 meter over jorden, hvor den tidligere er blevet beskåret. Hullet kan måske udvikle sig til et naturligt redehul eller hul for flagermus. Med tiden vil træet blive et risikotræ, men kan måske bevares ved at topkappe det og få det til at leve videre uden den store tune krone.

Figur 114. Kongeegen i Jægerspris Nordskov et fint eksempel på en meget værdifuld træruin, som ovenikøbet er blevet en attraktion i sig selv.

Figur 115. Mange steder i udlandet er der tradition for at bevare gamle træer. Herover er et gammelt træ ved sommerpaladset i Beijing, som vokser ved en befærdet sti sikret ved at det bliver understøttet og indhegnet.

Døde og dødende træer bør efterlades, hvor de ikke udgør en risiko for besøgende. Særligt i randområderne er der flere muligheder for at øge mængden af dødt ved. Man kan f.eks. have som mål, at 20 % dødt ved efterlades på voksestedet eller i randbevoksningen. Torsoer (stammeomkreds på minimum 1,5 m i 1 m højde) bør generelt bevares hvis det overhovedet er muligt, f.eks. med en højde, så torsoens højde er mindre end afstanden til nærmeste sti eller opholdsareal. Torsoer, der er levested for flagermus, kan bevares selv om den er højere, hvis den bibeholdes i kommunens overvågning af risikotræer. Torsoen kan så beskæres eller lægges ned, når og hvis de vurderes at udgøre en risiko.

Det meget tætte stisystem på kirkegårdene betyder, at kun få store træer ikke går hen og bliver risikotræer på et tidspunkt. Det betyder, at gæsterne naturligt kommer rundt næsten overalt på kirkegårdene, så de kommer nær potentielle risikotræer. Man kan overveje at tilpasse stisystemet i de områder, som man planlægger at lade sig udvikle til at have mere karakter af skov, så man generelt undgår tæt færdsel i områder med flere risikotræer.

Figur 116. Her på Bispebjerg er et par aldrene birke efterladt dels på jorden og dels stående. Det har været til stor gavn for fuglene. Der ynglede i 2020 stor flagspætte i den stående birk til højre.

Det har vist sig, at alle aktive redehuller af stor flagspætte i 2020 på begge kirkegårde blev registreret i birketræer. Birk har relativt blødt ved. I forhold til andre arter af løvtræer bliver birketræer ikke så gamle og store. Birk er et pionertræ, med et stort spredningspotentiale og ser ud til at være plantet i større omfang ved kirkegårdenes anlæggelse. Derimod plantes tilsyneladende sjældent birketræer ved fornyelse af bevoksningen. Derfor vil de eksisterende birketræer være nogle af de værdifulde redetræer, som gradvist vil forsvinde. Man bør i videst muligt omfang bevare stammerne af birketræer som står for fald, og plante nye birketræer.

Man bør også være opmærksom på, at flagermus benytter træer med hulheder som sommerrasterpladser og overvintringssteder, og det kræver en særlig opmærksomhed på denne problematik, både når træer skal beskæres eller fjernes af sikkerhedsmæssige årsager.

Figur 117. På Bispebjerg er et fyrretræ topkappet og efterladt stående. Stammen bærer præg af at spætterne har været i gang med at fouragere på laver, der lever af at nedbryde det døde ved.

Figur 118. På Bispebjerg er et større egetræ skåret ned og torsoen er efterladt som en dekorativ skulptur. Denne er ikke til fare for gæsterne og vil i mange år kunne være til gavn for biodiversiteten.

Figur 119. Et stort gammelt træ på Bispebjerg er fældet. Hulheden viser, at det sandsynligvis har været vurderet som risikotræ. Men i stedet for helt at fjerne det kunne det have været efterladt som en torso, til gavn for biodiversiteten of fuglelivet og måske flagermus. Og måske et skilt der informerer gæsterne om træet og oplyse om at ophold under træet bør undgås i blæsevejr.

Figur 120. Der fældes og udtyndes til stadighed et stort antal træer på begge kirkegårde. Mange af træerne og veddet kunne med fordel have bidraget til biodiversiteten på stedet hvor de har vokset.

Figur 121. I den sydlige del af Vestre er der her efterladt store stammer til henfald til gavn for biodiversiteten. Når et gammelt træ dør, er det vigtigt ikke at fjerne veddet, der i stedet kan indgå som æstetisk, men det forudsætter, at man ikke opfatter træruiner og henfaldende ved som uæstetisk.

Figur 122. Beskæring og opstamning af træerne betyder i mange tilfælde at træerne skades og udsættes for svampeangreb. Skadede træer kan betyde bedre muligheder for hulrugende fugle, men kan også på længere sigt betyde at træerne svækkes. Beskæring og opstamning kan være en af flere måder måde at øge antallet af værdifulde træruiner, som er særligt værdifulde for biodiversiteten.

Redetræer

Der er generelt mange muligheder for, at både mindre og større fugle kan anbringe deres reder på de to kirkegårde, særligt i områder med stor strukturel kompleksitet. Særligt vigtige potentielle redetræer udgøres naturligt af store gamle træer, både løvfældende og stedsegrønne arter. Træer med synlige reder bør naturligvis skånes så vidt muligt. Men det kan være vanskeligt eller umuligt at se reder i nåletræer som taks og forskellige arter af gran og fyrretræer, der desuden giver en god dækning og skjul til fuglene året rundt. Nåletræer der står i grupper, kan give en god beskyttelse for reder, og overvintrende fugle og er særligt oplagte som potentielle redetræer.

Figur 123. Flere steder på begge kirkegårde, er der tætte grupper af taks. Taks bliver sjældent højere end 10 meter og tåler meget skygge og egner sig fint som mellemlag og underskov. Taks er god til redeplacering for mange fugle, og bør bevares som smågrupper hvor det er muligt. Og man bør undgå at opstamme dem som det er sket her.

Figur 124. Disse to graner på Bispebjerg giver gode muligheder for redeanbringelse i flere forskellige højder, da deres grene når helt ned til jorden.

Figur 125. Selvom den sydlige del af Vestre i udviklingsplanen er udlagt som skov, foregår der stadig intensiv pleje. Græsses slås meget hyppigt i størstedelen af området og her fjernes al urtevegetation omkring stammen på et træ med en buskrydder. Det er et godt eksempel på en plejeaktivitet, som ikke umiddelbart er til gavn for biodiversiteten og som heller ikke synes at være i trit med udviklingsplanen.

Figur 126. I stedet for at opstamme træet har dette løvtræ på Bispebjerg fået lov at beholde grenene helt til jorden, hvilket betyder at der er en helt anden biotop rundt på træets stamme, hvor en masse smådyr kan leve i skovbunden, og dermed føde til nogle af fuglene.

Figur 127. I denne granbevoksning på Vestre har man meget effektivt fjernet alle grene nær jorden, hvilket begrænser levestederne for planter, insekter og fugle. Samtidig slås græsset under træerne, hvilket begrænser fuglenes fourageringsmuligheder. Det er måske udtryk for en æstetik, som imidlertid ikke er til gavn for biodiversiteten og ynglefuglene.

Figur 128. Her er en lang række taks på Vestre blevet beskåret forneden. Det giver fuglene færre muligheder for redeanbringelse og fouragering, end hvis man havde fjernet nogle af træerne og efterladt andre i en gruppe.

Figur 129. I dette afsnit på Bispebjerg får gran og taks lov til at stå i grupper og beholde deres grene helt til jorden, hvilket giver fuglene gode muligheder for både redeanbringelse og fouragering.

Figur 130. Mange steder på begge kirkegårde vokser den stedsegrønne vedbend som klatreplanter op i de store træer, både løvtræer og nåletræer. Vedbend er i høj grad med til at øge mulighederne for en sikker og skjult redeanbringelse, der kan være meget vanskelig for potentielle prædatorer at trænge igennem, og flere fuglearter er set forsvinde med redemateriale ind i tætte sammenfiltrede bevoksninger af vedbend.

Buske og naturlig tilgroning

Flere steder på de to kirkegårde fjernes efterhånden tidligere gravsteder. Man kan med fordel lade nogle af de buske og beplantninger som har været på gravstederne blive, da de er med til at øge den strukturelle heterogenitet. I områder hvor man har besluttet sig for at de skal udvikle sig til skov, kan man i et vist omfang overlade området til naturlig tilgroning.

Figur 131. I områder hvor man har besluttet sig for, at de skal udvikle sig til skov, kan man i et vist omfang overlade området til naturlig tilgroning. Her er en nedlagt gravplads på Bispebjerg blevet til et fint lille brombærkrat med gode muligheder for redeanbringelse for flere arter af sangere.

Figur 132. Meget trimmede hække levner kun få muligheder for redeplacering for ynglefuglene. Derimod vil hække der beskæres hvert 3-4 år og som måske fornys med 15-20 års mellemrum ved nedskæring hurtigt blive værdifulde for fuglene, idet de også får lov at blomstre og sætte frugt.

Opsætning af fuglekasser

Det er kun få af de hulrugende arter, der selv er i stand til at lave deres egen rede, på samme måde som spætterne. Det fleste hulrugere er afhængige af naturlige huller, de overtager andres redehuller eller yngler i opsatte kasser.

For de hulrugende fugle er muligheden for redeanbringelse ofte en begrænsende faktor for, hvor mange ynglepar der kan være i et område. De største tætheder af ynglende hulrugende fugle forekommer af den grund i gamle naturskove med mange store modne træer, og med meget dødt ved, både i form af grene og træer, men også dødt ved på jorden har stor betydning især som kilde til føde. Her vil gode bestande af spætter samtidig give flere redemuligheder for de øvrige hulrugere. Udbuddet af føde for mange af de samme arter er også afhængigt af bevoksningens alder og mængden af dødt ved. Hulrugende fugle er ofte standfugle og kan generelt påbegynde rugningen tidligt, og derved kan nogle af de mindre arter også nå mere end et kuld pr. sæson. Opsætning af redekasser er en god måde at øge udbuddet af redemuligheder for de mindre arter som mejser, og rødstjert. Men også for arter som natugle, der gerne yngler i kasser.

Der er på begge kirkegårde ophængt flere store kasser placeret højt i store træer. Desuden er der spredt ophængt flere små mejsekasser. Det er muligt at øge udbuddet af ynglesteder ganske betydeligt, ved opsætning af fuglekasser. I den forbindelse, er det vigtigt, at man vælger kasser, der er nemme at vedligeholde og rense, og at opsætte dem så de ikke skader træerne. De bør kortlægges og nummereres, så det er muligt at vedligeholde og rense kasserne. Desuden bør de ikke sættes højere end det er muligt forholdsvis nemt at komme til dem i forbindelse med kontrol og rensning. Der bør årligt laves en rapport om bruget og indholdet af kasserne af de ansvarlige herfor.

Figur 133. En åben kasse, som egner sig til rødstjert og fluesnappere ophængt på Vestre.

Selvom der for nyligt er opsat flere velegnede kasser til natugle på Vestre, og der også var kasser på Bispebjerg, blev der ikke registreret ynglende natugler. Det kan måske skyldes, at kasser ikke hænger ideelt i forhold til natuglernes krav til redestedet. Selvom det er praktisk at hænge uglekasserne op nær stierne, så bør man tage i betragtning, at natugler er følsomme overfor forstyrrelser omkring reden, så derfor er en placering ved en sti ikke optimal. Kassen bør ophænges skjult og gerne så den er skygget det meste af tiden, og med grene som de udfløjne unger kan sidde på.

Figur 134. En natuglekasse opsat højt i et træ på Vestre. Kassen er placeret så man nemt kan se den. Imidlertid yder denne placering ikke tilstrækkeligt med beskyttelse for en natugle der har behov for privatliv.

Ophængte fuglekasser bør generelt tilses en gang årligt, bl.a. for at sikre at de fungerer efter hensigten, at de hænger forsvarligt og i nogle tilfælde for at rense dem. Det bedste tidspunkt er efter yngletiden og inden vinteren sætter ind. Kasserne anvendes i mange tilfælde af fugle og dyr også om vinteren. Nogle af kasserne er nummererede. Ideelt bør alle kasser være nummererede og kortlagt, så det er muligt at lave et effektivt tilsyn. Både opsætning og tilsyn kan f.eks. gøres i samarbejde med de lokale skoler, som ligger lige i nærheden af kirkegårdene, eller af andre frivillige.

Figur 135. En kasse tiltænkt natugle i træ nr. 3 fra venstre hænger højt placeret i en allé af fyrretræer. Natugle foretrækker løvtræer, og skal have ro omkring reden, så en placering direkte ud til en sti er langt fra optimal og kan være grunden til at den ikke bruges

Figur 136. Ophængte fuglekasser bør generelt tilses en gang årligt. Denne kasse på Vestre har mistet låget og træets vækst har sprængt båndet den er ophængt med.

Figur 137. Fuglekasse af en velegnet type, hvor fronten kan vippes ud og kassen efterses og renses. Den er ophængt, så den ikke skader træer og så træet kan vokse.

Figur 138. En musvit fodrer unger i en fuglekasse på Bispebjerg.

Figur 139. Et ubeboet stærehotel på Vestre. Normalt er der rift om velegnede kasser, men ikke i dette tilfælde. Det kan være fordi kasserne er bygget af et forkert materiale eller er fyldt op og ikke renset. Hvis kasserne er for glatte indvendigt, har fuglene svært ved selv at rense kasserne. Når ungerne er halvstore, skal de også selv kunne bakke op til flyvehullet for at komme af med en fugleklat.

Figur 140. Her er de ophængte kasse for tæt på hinanden og ikke tilstrækkeligt dybe.

Figur 141. På Bispebjerg er der ophængt flere store kasser. De stammer fra fældningen af en meget stor og gammel poppelallé, og ophængningen har primært været tiltænkt at gavne flagermus. Men der er ingen tvivl om at naturlige huller og hulheder i træer er det foretrukne for såvel fugle som flagermus.

Vand

Der er meget få steder med åbent vand på de to kirkegårde. Adgang til åbent vand har væsentlig betydning for ynglefuglene. Udbredelseskortene for de registrerede ynglefugle viser, at der er en større koncentration af ynglefugle nær de få steder hvor der er åbent vand på kirkegårdene. De fleste småfugle har brug for at drikke vand et par gange hver dag, og i perioder med tørke eller frost, hvor det kan være svært at finde vand, har de et særligt behov. Desuden har fuglene behov for vand for at holde fjerdragten vedlige ved at tage et bad. For fuglene kan det være forbundet med en større risiko for prædation at opsøge steder med drikkevand og bademuligheder, hvis de skal søge længere væk fra deres territorie.

Figur 142. Mange forskellige arter opsøgte en vandpyt på materialepladsen i den sydvestligste del af Vestre.

En lille temporær vandpyt på en materialplads i det sydvestlige hjørne af Vestre Kirkegård blev flittigt opsøgt af fuglene for at drikke og bade hvilket understreger, at ynglefuglene vil kunne have betydelig gavn af en bedre adgang til vand. Man kan tænke vand ind som et attraktivt oplevelseselement, der samtidig øger områdets biologiske funktion. De mange steder hvor kirkegårdens gæster kan fylde vandkander foreslås efterhånden indrettet sådan, at de automatisk kan fungere som drikke- og badesteder for fuglene. Det er dog vigtigt at sådanne steder er mulige at holde rene for at undgå spredning af bakterier, virus mv.

Der er på Vestre planer om at anlægge et åbent vandløb i den sydlige del som et led i at håndtere regnvand. Men det anbefales at overveje anlæg af vandhuller og damme, mange flere steder på begge kirkegårde.

Figur 143. Det blev iagttaget at nogle fugle og egern kunne drikke vand på de steder, hvor kirkegårdenes gæster kan fylde vandkander. Her er det et egern der er i stand til at klatre ned i kummen til vandet.

Figur 144. En af de mange steder hvor man kan hente vand til en vandkande. De mange steder hvor kirkegårdens gæster kan fylde vandkander foreslås efterhånden indrettet sådan, at de automatisk kan fungere som drikke- og badesteder for fuglene.

Prædatorer

Der er på begge kirkegårde ret store bestande af røde egern, og de er ikke særligt sky, hvilket gør at de besøgende har gode muligheder for at observere dem. Det røde egern, er Danmarks nationale pattedyr og er totalfredet. Egern er imidlertid også fødekonkurrenter til fugle, og de kan i en vis udstrækning konkurrere om redepladser med enkelte større fuglearter som natugle, bl.a. ved at overtage opsatte uglekasser. Men egern vil også prædere fuglenes reder i et ukendt omfang. Engelske undersøgelser viser, at prædation kan have et betydeligt omfang. Da egern naturligvis er fredet og en del af oplevelsesmulighederne på kirkegårdene, kan man bedst modvirke de potentielt negative effekter af en stor bestand af egern, ved generelt sikre rigeligt med muligheder for redeanbringelse.

Figur 145. Der ses mange egern på begge kirkegårde. De er forholdsvis lidt sky og giver store muligheder for at besøgende kan opleve dem på tæt hold. Men de er også prædatorer på ynglefuglenes æg og unger.

Spurvehøge er naturligvis en prædator på de mindre fuglearter. Men alle undersøgelser tyder på, at bestanden af småfugle ikke påvirkes af spurvehøgene. Derimod er en rig småfuglefauna en forudsætning for forekomsten af spurvehøge, og det at have ynglende spurvehøge på Vestre Kirkegård er blot med til at øge oplevelsesmulighederne.

Figur 146: En spurvehøg hun som blev set redebyggende i den sydlige del af Vestre Kirkegård.

Der blev på begge kirkegårde set tamkatte på fuglejagt ved højlys dag, men katte jager også i skumringen og om natten. Det er klart at forekomsten af jagende katte ikke er til gavn for fuglelivet. Undersøgelser viser, at katte dræber millioner af fugle alene i Danmark hvert år. Det er særligt nyudfløjne fugleunger, der er særligt udsatte for den prædation, men den har også betydning for den generelle forekomst især af de arter der fouragerer på jorden som f.eks. solsort.

Figur 147. En kat på jagt på Bispebjerg Kirkegård 19. april 2020.

Der lever over en million katte i Danmark. Kattens Værn estimerer, at mellem 400.000 og 650.000 er herreløse. De fleste katte lever enten i naturen eller har fri adgang til den. Man kunne derfor overveje om kommunerne skal have en indfangningsaftale af herreløse katte på kirkegårdene, hvor de ikke hører hjemme.

Figur 148.Mange fugle, bla. sjagger, fouragerer på jorden og risikerer at blive præderet af katte.

Lokal kompostering.

På begge kirkegårde skabes en stor mængde afklip af grene, løv og græs. I stedet for at bringe det hele væk fra kirkegårdene, kan man med fordel anvende en del af materialet til lokal kompostering til glæde for insekter og dermed også fuglelivet. Lokal kompostering og kvasbunker kan være med til at øge mulighederne for redeanbringelse for gærdesmutte, og øger udbuddet af føde for en lang række fugle. Komposteringen kan arrangeres mere eller mindre organiseret. Opgaven er at finde en tilstrækkelig æstetisk måde at kompostere på, så det bliver et bedre integreret element på kirkegårdene. Man kan også lave såkaldte insekthoteller.

Figur 149. Gærdesanger og flere andre fuglearter blev registreret og fouragerende på denne store midlertidige bunke komposterbart materiale i den sydlige del af Vestre (og også på den indhegnede plads mod sydvest). Her var en høj urtevegetation med indslag af bl.a. brændenælder, en biotop der i øvrigt var ret sparsomt repræsenteret på kirkegårdene. Kompost er et element, som tiltrækker mange fugle pga. øget insektrigdom og gode fourageringsmuligheder.

Figur 150. Eksempel fra Allindelille Fredskov, hvor der er etableret et gærde med kvas. Efterhånden som kvaset formulder i bunden kan man fylde mere på foroven. Gærdet giver masser af levemuligheder for insekter, svampe og fugle, og kan også arrangeres og flettes mere kunstfærdigt.

Figur 151. Lokal kompostering og anlæg af kvasbunker kan være med til at øge mulighederne for redeanbringelse for gærdesmutte, og øger udbuddet af føde for en lang række fugle. Komposteringen kan arrangeres mere eller mindre organiseret. Ovenstående eksempel er fra Amager Fælled.

Figur 152. Denne i øvrigt velnærede kat forsøger at få sig et ekstra måltid ved at ligge på lur kompostbunkerne, som er et sted som mange fugle opsøger for at finde føde.

Plæner

De mange velklippede græsplæner er et dominerende element på begge kirkegårde.

Engkarse var et karakteristisk indslag på plænerne på Bispebjerg i april. Alle ”engområderne” blev senere slået og fremstod som kortklippede plæner. Det kan være, at der var en reduceret græsslåning som følge af reducering af mandskabet pga. den specielle situation med Corona-virus. Det viser, at der er potentielt gode muligheder for at skabe en tiltrængt biologisk variation på kirkegårdene ved en mere varieret pleje af græs, herunder flere arealer med langt græs som vedligeholdes med ’høslæt’ 1-2 gange årligt. Ved høslæt skal det afslåede materiale fjernes for at modvirke forurening med næringsstoffer. Blomsterenge er naturprægede græsarealer med middelhøjt græs og med et stort indhold af urter. Første slåning udføres omkring Skt. Hans, når forårsblomsterne har kastet frø, og anden gang i slutningen af september efter frøkastningen af de lavtvoksende sommerblomstrende arter.

Figur 153. Engkarse var et karakteristisk indslag på plænerne på Bispebjerg i april. Alle ”engområderne” blev slået inden planterne havde afblomstret og kastet frø, og fremstod allerede i midten af maj som kortklippede plæner.

Figur 154. I den sydlige del af Vestre har man tilsyneladende besluttet sig for at undlade græsslåning, hvilket giver flere fuglearter gode muligheder for at finde føden i form af insekter.

Figur 155. På steder hvor velklippede græsplæner dominerer er det kun få fugle der får deres krav til levestedet opfyldt. Tyskergravene på Vestre.

Figur 156. Græsset har fået lov at vokse i ”skovområdet” i den sydlige del af Vestre. Man kan aktivt øge indslaget af blomsterplanter i sådanne områder, for at øge biodiversiteten og dermed også gavne ynglefuglene.

Litteratur

Ejrnæs, R, H.H. Bruun & J. Heilmann-Clausen 2019. Virkemiddelkatalog for natur. De vigtigste mål i biodiversitetsforvaltningen og deres tilhørende virkemidler. Aarhus Universitet og Københavns Universitet. Hjemmeside tilgået 1.7.2020:
https://www.dn.dk/media/45012/virkemiddelkatalog_8-marts.pdf

Fredericia Kommune 2020. Vilde haver i Fredericia Kommune. Udarbejdet af Vild Med Vilje i samarbejde med Fredericia Kommune. Hjemmeside tilgået 1.8.2020:
https://ipaper.ipapercms.dk/fredericiaKommune/NaturMilj/Natur/vilde-haver/?page=1

Københavns Kommune 2011. Plads til naturen. Strategi for biologisk mangfoldighed i København. Teknik- og miljøforvaltningen. Hjemmeside tilgået 1.7.2020:
https://www.kk.dk/sites/default/files/edoc/2b9769e0-d6cd-4fe7-82c4-c2644f49fa83/3a69a5cf-6ae7-4fc0-8a10-11e54cfe7af1/Attachments/fa2e35a0-0850-4a41-91a7-d89278c8085b.PDF

Københavns Kommune 2015 a. Vestre Kirkegård. Udviklingsplan 2015-65. juni 2015. Københavns Kommune. Hjemmeside tilgået 1.7.2020:
https://kk.sites.itera.dk/apps/kk_pub2/index.asp?mode=detalje&id=1495

Københavns Kommune 2015 b. Bispebjerg Kirkegård. Udviklingsplan 2015-65. Juni 2015. Københavns Kommune. Hjemmeside tilgået 1.7.2020:
https://kk.sites.itera.dk/apps/kk_pub2/index.asp?mode=detalje&id=1492

Københavns kommune 2015 c. Politik for udvikling af Københavns Kommunes fem kirkegårde mod 2065. Hjemmeside tilgået 1.7.2020:
https://kk.sites.itera.dk/apps/kk_pub2/index.asp?mode=detalje&id=1454

Meltofte et al. 2016. Ynglefuglene i Strødamreservatet i Nordsjælland 1986-2014 med en diskussion af danske skovfugles trivsel.

Rasmussen, L.M. 2016. Kastellet. Fugle og forvaltning 2016. Rapport fra Natur360 til Københavns Kommune. https://larsmaltha.dk/onewebmedia/Kastellet_vers.%201.3.pdf

Rasmussen, LM. 2016. Østre Anlæg. Fugle og forvaltning 2016. Rapport fra Natur360 til Københavns Kommune. https://larsmaltha.dk/onewebmedia/Kastellet_vers.%201.3.pdf

Vincentz R., P. Hahn-Petersen & L. Kloster 2013: Biodiversitet I Byer – forslag til synergier mellem biodiversitet og byudvikling.
https://www.klimatilpasning.dk/media/641493/biodiversitet_i_byer.pdf